

ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS

03_2015

*Repensant les
polítiques culturals.
Reptes i reflexions*

ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS

03_2015

*Repensant les polítiques culturals.
Reptes i reflexions*

**Generalitat
de Catalunya**

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

El document *Estat de la cultura i de les arts 03_2015. Repensant les polítiques culturals. Rep-tes i reflexions* ha estat elaborat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) en compliment de l'article 4.a) de la Llei 6/2008, de 13 de maig, que regula l'entitat, en el qual s'estableix que aquest organisme té per funció l'elaboració anual de l'informe sobre l'estat de la cultura i de les arts de Catalunya. Aquest document fou aprovat pel Plenari del CoNCA el 2 d'octubre de 2015.

Membres del Plenari:

Carles Duarte i Montserrat, president
Gemma Sendra i Planas, vicepresidenta primera
David Albet i Sunyer, vicepresident segon
Mercè Gisbert i Cervera, secretària
Pilar Parcerisas i Colomer, vocal
Isona Passola i Vidal, vocal

Directora: Silvia Muñoz d'Imbert

Coordinació del document: Ramon Castells Ros

Equip del CoNCA: Anna Andreu Martínez, Jordi Auladell Marquès, Lídia Benito Porté, Gemma Carbonell Jorquera, Ramon Castells Ros, Jesús Fernández Acebal, Cèlia Garcia Trujillo, Cristina Huguet Martínez, Ana C. Loayza Martín, Lluïsa Sala i Tubert i Joan Torrent Pérez

Agraïm la participació en l'elaboració d'aquest informe de Nicolás Barbieri, Joaquina Bobes, Lluís Bonet, Antoni Laporte i Jordi Pardo

Correcció lingüística i traduccions al castellà i l'anglès: Tau traduccions SL

Disseny i maquetació: Eloi Andinach – www.andinach.com

Il·lustracions: Gras

Impressió: Fundació Ampans

El document *Estat de la cultura i de les arts 03_2015. Repensant les polítiques culturals. Rep-tes i reflexions*, editat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), està subjecte a una llicència de Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional de Creative Commons. Se'n permet la còpia, la distribució i la comunicació pública sense ús comercial, sempre que se'n citi la font.

Podeu descarregar la versió electrònica d'aquest informe en català, castellà i anglès a: www.conca.cat.

Barcelona, octubre 2015

Dipòsit legal: 10722-2013

Índex

 Preàmbul	7
 Perspectiva històrica de la política cultural a Catalunya	11
 Drets culturals: què són, com s’han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?	17
Nicolás Barbieri – Universitat Autònoma de Barcelona	
 El paper del equipaments públics en la governança cultural. Quan la realitat supera la planificació. Reflexions per als nous temps	25
Jordi Pardo – Nartex Barcelona	
 Cultura i educació: cap a una aproximació integral	33
Nicolás Barbieri – Universitat Autònoma de Barcelona	
 Els reptes del finançament de la cultura	41
Lluís Bonet – Universitat de Barcelona	
 Els públics de la cultura	51
Antoni Laporte i Joaquina Bobes - ARTImetria	
 Cultura i joves	59
Antoni Laporte i Joaquina Bobes - ARTImetria	
 La cultura en dades.	67

A l'hora de plantejar-se aquest *Informe anual*, el Plenari del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) ha considerat que, més enllà de realitzar la presentació actualitzada de les dades culturals, a fi de poder-ne fer un seguiment i una anàlisi comparativa —que incloem com a annex al final del document—, convenia concebre'l deixant de banda en aquesta ocasió l'estructura habitual per àmbits i intentant oferir una perspectiva més general, que convidés a una reformulació de les polítiques culturals on es reflectissin els aspectes més determinants de les transformacions profundes que viu la nostra societat, amb la voluntat de contribuir a dibuixar noves aproximacions i nous horitzons.

Amb aquest propòsit vam demanar a cinc coneixedors profunds del nostre sistema cultural i, alhora, amb una mirada experta sobre l'evolució de les polítiques culturals en el marc internacional que ens oferissin la seva visió sobre sis aspectes que vam coincidir a valorar com a clau. Els donem les gràcies per la seva complicitat i per la seva implicació. Els seus documents, debatuts en el si del Plenari del CoNCA, que hi ha fet les seves aportacions, constitueixen l'eix de l'*Informe* que trobareu tot seguit i que hem obert amb una introducció que sintetitza els antecedents i l'evolució de les polítiques culturals al nostre país.

No volem, però, deixar d'anotar en aquesta presentació algunes reflexions i propostes que ha suscitat en el si del Plenari el treball que ara donem a conèixer.

Per tercer any consecutiu, aquest Plenari del CoNCA presenta al Parlament de Catalunya el seu informe sobre l'estat de la cultura i de les arts. Hem manifestat reiteradament la nostra inquietud davant l'estat actual del sistema cultural a casa nostra i, amb l'objectiu d'aconseguir un canvi substancial d'aquesta situació, hem plantejat al Parlament la necessitat que es reconegui el paper que la cultura té com a pilar de la nostra història i la nostra identitat col·lectiva i com a component decisiu per a una política transversal que impacta de forma determinant en àmbits com l'educació, l'emprenedoria, la creativitat, la innovació, la cohesió social, la integració d'altres cultures, la indústria, l'economia i la internacionalització. En definitiva, demanem que la cultura se situï en el centre de les polítiques públiques del país com un element clau de desenvolupament i progrés.

Tanmateix, en aquests darrers anys hem vist com es reduïa el pes institucional de la cultura, fet que es reflecteix en l'escàs percentatge assignat a la cultura dins dels pressupostos del Govern i en algunes mesures preses durant els darrers anys que han posat en perill la continuïtat i la supervivència de projectes culturals. En són exemples la pujada de l'IVA, les retallades continuades, la congelació de la Llei de mecenatge, la manca de definició de prioritats, la dificultat de posar en marxa iniciatives d'innovació i modernització, les dificultats de tresoreria i els retards constants en el pagament de subvencions.

Davant dels hipotètics beneficis de la crisi (destriar el gra de la palla, renovar el planter de projectes, activar les capacitats de gestió i de creativitat, etc.), els seus efectes negatius han estat devastadors: s'han superat els límits de sostenibilitat de molts projectes, condemnant-los a un estat quasi permanent de precarietat, que afecta tant els projectes com els creadors mateixos i limita les seves possibilitats de desenvolupament, escalabilitat i competitivitat en l'àmbit internacional.

En el cas dels creadors, el document *36 propostes per a la millora de la condició professional en el món de la cultura*, que vam presentar l'any 2014, posava en evidència el nivell de precarietat en què treballen els professionals de la cultura, amb un elevat nombre d'intèrprets i creadors que es troben en una situació contractual, econòmica i jurídica d'una fragilitat injusta i abusiva.

El fet que la precarietat s'hagi estès a tots els sectors econòmics de la societat, sobretot en les generacions més joves, té un impacte evident en el consum cultural. La mitjana salarial d'un jove de trenta anys no li permet avui fer front a les necessitats més bàsiques, cosa que converteix el consum cultural en un producte de luxe o de difícil accés. A mitjà termini, aquesta situació de precarietat continuada entre les joves generacions posa en perill el sistema cultural, perquè una gran part de l'oferta existent esdevé inaccessible. Cal en aquest sentit una reflexió urgent si no volem trobar-nos d'aquí a uns anys amb unes ocupacions mínimes per a un important nombre d'institucions i esdeveniments.

En aquest marc, es desenvolupen alternatives de tipus col·laboratiu, i s'estén i es generalitza una cultura del compartir: els *Creative Commons* o la lliure circulació de productes culturals a la xarxa s'han d'entendre també en aquest context. S'hauria de mirar d'aconseguir que el fet de preservar el dret d'autoria dels creadors no anés en detriment d'una possibilitat d'accés a la cultura per part dels segments més joves i, actualment, més desafavorits de la població.

Pel que fa als drets culturals, en tots els anys que portem de democràcia no hem aconseguit definir el model d'accés i participació en la cultura. L'ensenyament i la salut són drets universals reconeguts per tothom; per contra, la cultura és encara un dret a assolir, malgrat

l'esment que es fa sobre aquesta qüestió en la Declaració Universal de Drets Humans i als pactes internacionals que se'n deriven. L'Estatut de Catalunya del 2006 defineix la cultura com un dret; però, a hores d'ara, no s'ha treballat en el desenvolupament d'un marc que configuri el model d'accés i participació dels ciutadans en l'activitat cultural i reguli el nivell de compensació, complementarietat o incentivació que correspon a l'Administració com a garant d'aquests drets.

Avançar en una definició de drets culturals permetria orientar i planificar millor el paper de les institucions públiques; pactar diferents nivells de complementarietat entre públic i privat o entre institucions; redistribuir amb una major equitat la presència cultural territorial; establir uns criteris més clars de compensació pública, i redefinir i entendre millor la incidència de les noves tecnologies d'una altra manera.

De fet, l'espai digital és la gran oportunitat per avançar vers una major democratització i un accés universal a la cultura. Ens trobem davant un canvi que afecta tota la cadena de valor, que no s'aturarà ni té marxa enrere, i en el qual no serveixen les mateixes regles de joc utilitzades fins ara. Malgrat això, des de la política cultural

no s'ha abordat aquesta nova realitat amb tota la complexitat que requereix el problema i tenint en compte que és un "territori" en el qual cal actuar, ajudar, incentivar i reglamentar. El "territori virtual" s'ha de pensar des de la mirada de l'accés universal a la cultura, de la connexió i la presència en l'esfera internacional de noves modalitats d'economia i de creació. Les tecnologies, que evolucionen constantment, defineixen nous territoris de creació i consum cultural i s'han d'abordar amb una òptica pròpia. No es poden aturar ni "domesticar". Cal, això sí, entendre-ho com un espai on intervenen diferents actors —creadors, actors, promotors, ciutadans,...— que tenen uns drets que han de ser reconeguts i preservats. El contingut en xarxa envaeix la societat, i la societat és dins de les xarxes. La tecnologia és una eina de mobilització. No es pot frenar la circulació de coneixement. Mentre que penalitzem el que hauria de ser l'objecte de la nostra atenció, no tenim cap control sobre els productors del maquinari o *hardware*, que s'estan convertint en els nous espais d'exhibició i difusió cultural, ni sobre els grans operadors tecnològics, que estan esdevenint les *majors* de la distribució cultural.

La societat digital ha permès socialitzar la informació i el coneixement entre tots aquells que tenen accés a les tecnologies, alhora que ha accelerat el procés de globalització, especialment en l'àmbit cultural. La tecnologia actual permet connectar en temps real diferents punts del planeta donant accés universal a continguts culturals i igualant les possibilitats d'accés per a persones d'orígens molt diversos. Cal advertir que aquest potencial no sempre ha estat utilitzat amb prou criteri o amb l'ètica requerida per integrar els avantatges que reporta al nostre procés individual de construcció cultural.

En aquests moments de canvi, és important aconseguir una prioritització i major coordinació entre els diferents àmbits institucionals i agents que actuen en el sistema cultural amb l'objectiu de consolidar i fer més eficient el sistema cultural. Cal aprendre del passat per aconseguir

En tots els anys que portem de democràcia no hem aconseguit definir el model d'accés i participació en la cultura.

El "territori virtual" s'ha de pensar des de la mirada de l'accés universal a la cultura, de la connexió i la presència en l'esfera internacional de noves modalitats d'economia i de creació.

En aquests moments de canvi, és important aconseguir una prioritització i major coordinació entre els diferents àmbits institucionals i agents que actuen en el sistema cultural amb l'objectiu de consolidar i fer més eficient el sistema cultural.

avenços significatius. Cada institució, lluny de participar activament en un model integral, ha desenvolupat les seves accions amb una mirada generalment continuïsta, pròpia, aïllada, sense reeixir a identificar camps d'actuació intersectorials, interterritorials i interinstitucionals. S'ha de partir d'uns objectius prou àmpliament compartits per sumar sinergies i definir estratègies comunes.

La cultura necessita generar acords i desenvolupar una política cultural compartida amb una mirada a mitjà i llarg termini i amb una visió de conjunt. Això ha resultat fins ara massa difícil. Els mandats electorals i les prioritats partidistes han entrebancat de tenir una mirada integral i compartida. Els diversos esforços per aconseguir uns acords globals per a la cultura sovint han acabat en no-res. Potser és el moment de proposar uns "estatuts generals de la cultura", fruit d'una reflexió conjunta, amb mirada local i internacional i amb la participació de tots els agents i tots els sectors, tenint present l'experiència "reflexions crítiques de la cultura a Catalunya", empreses a l'inici dels anys vuitanta del segle passat.

Després de trenta-cinc anys de construcció dels pilars del sistema cultural, s'ha aconseguit definir les estructures d'estat necessàries per al desenvolupament de polítiques culturals; en canvi, cal treballar per reforçar aquest sistema i per definir altres aspectes fonamentals per al funcionament correcte d'aquestes estructures. En aquest sentit, és necessari dotar de recursos suficients totes les propostes que es plantegen; definir el paper de cada institució en el mapa cultural global; dissenyar una estratègia i un recorregut en el lideratge i la influència inter-

nacional; crear connexions, interrelacions, programes compartits, possibilitats que esdevinguin veritables multiplicadors i palanques per fer escalable el projecte cultural global.

En aquest sentit, és necessari dotar de recursos suficients totes les propostes que es plantegen; definir el paper de cada institució en el mapa cultural global; dissenyar una estratègia i un recorregut en el lideratge i la influència internacional; crear connexions, interrelacions, programes compartits, possibilitats que esdevinguin veritables multiplicadors i palanques per fer escalable el projecte cultural global.

Un replantejament de les polítiques culturals s'ha de fer a hores d'ara tenint present l'espai europeu, així com el paper que Catalunya pot assumir en aquest àmbit. L'estratègia d'internacionalització avui requereix la integració de dinàmiques i creadors europeus en tota la cadena de valor cultural i el reforç d'aquelles àrees en què el nostre país pot ser referent.

En aquests moments seria important fer una revisió dels fins de les polítiques culturals per veure si realment compleixen amb els objectius de cohesió social, interculturalitat, nova creativitat, etc. Els canvis socials i econòmics que s'han produït en aquests darrers anys tenen un impacte evident en l'estructura de la nostra societat i han marcat nous reptes a assolir. Les persones procedents d'altres cultures o els aturats suposen fortes fractures en la nostra societat a les quals ha de respondre la política cultural. Cal revisar les eines que aquesta ha utilitzat tradicionalment i ajustar-les als reptes de la situació actual, a fi que puguin respondre als objectius definits i permetre que els resultats siguin avaluable.

Un altre repte és ampliar el concepte mateix de "cultura", obrint-lo a les àrees de la ciència i el pensament i de les noves formes de creació de coneixement, i incorporant-hi una implicació més àmplia del món universitari. És imprescindible definir una estratègia de país orientada a aplicar al món dels ensenyaments artístics el mateix model que s'ha aplicat a altres àmbits del saber. Cal disposar d'un pla d'educació per a la ciutadania, tenir un currículum de formació artística als ensenyaments formals i no formals de primària i secundària, apostar per la creació de coneixement al més alt nivell i assegurar ensenyaments de grau superior en tots els àmbits artístics, alhora que s'han de fomentar i acompanyar projectes de recerca, de captació i retenció de talent (nacional i internacional) i de projecció de la nostra excel·lència artística en el context internacional.

La bona base de creadors i artistes que ja té Catalunya hauria de poder treballar conjuntament amb iniciatives de recerca científica que posin en valor i projectin la potencialitat artística del país, que és molta i de qualitat. La situació actual, com a conseqüència de la distància

La bona base de creadors i artistes que ja té Catalunya hauria de poder treballar conjuntament amb iniciatives de recerca científica que posin en valor i projectin la potencialitat artística del país, que és molta i de qualitat.

existent entre el món científic i l'artístic, ens porta a situacions paradoxals, com, per exemple, que els millors especialistes i estudiosos dels nostres referents artístics són sovint de fora de Catalunya.

No disposem encara d'un pla prou ambiciós de país per a l'educació cultural, la qual cosa provoca que aquesta responsabilitat depengui molt encara de les iniciatives de la societat civil i del teixit associatiu. Cal dotar l'educació de la irrenunciable dimensió cultural. Constitueix un món dinàmic, entregat, divers i present a tots els espais i des de tots els àmbits. Són aquestes associacions i institucions, conjuntament

amb l'oferta de centres de formació públics i privats, les que garanteixen la formació cultural i artística d'una part substancial de la població. També són aquestes les que han desenvolupat amb el temps tota una estratègia per oferir, fora de l'horari escolar, una sèrie d'activitats relacionades amb el món artístic que no només configuren propostes de lleure organitzades i estructurades, sinó que també constitueixen una part fonamental de la base cultural i artística del país. És evident que el nostre sistema educatiu formal no inclou la responsabilitat de la formació artística des de l'educació obligatòria ni està prou preparat per assumir-la. És, doncs, l'àmbit no formal i informal el que té, en aquests moments, el repte que la ciutadania tingui accés a una formació artística que garanteixi, també, una igualtat d'oportunitats formatives en aquest àmbit.

No disposem encara d'un pla prou ambiciós de país per a l'educació cultural, la qual cosa provoca que aquesta responsabilitat depengui molt encara de les iniciatives de la societat civil i del teixit associatiu. Cal dotar l'educació de la irrenunciable dimensió cultural.

La cultura influeix, a més, d'una manera directa en el camp dels drets individuals i col·lectius, però també en el sistema de valors que la societat articula des d'un punt de vista ètic. S'imposa, doncs, la necessitat de reflexionar sobre el vessant ètic del consum cultural i treballar per incidir-hi. Una ciutadania completa només es pot concebre quan el coneixement, la sensibilitat i l'esperit crític conflueixen com una condició intrínseca al fet de ser ciutadà.

Una ciutadania completa només es pot concebre quan el coneixement, la sensibilitat i l'esperit crític conflueixen com una condició intrínseca al fet de ser ciutadà.

Perspectiva històrica de la política cultural a Catalunya

Segons Teixeira Coelho (2009), la política cultural és “la ciència d’organitzar les estructures culturals mitjançant un programa d’intervencions realitzades per l’Estat, institucions civils, entitats privades o grups comunitaris, amb l’objecte de satisfer les necessitats culturals de la població i promoure el desenvolupament de les seves representacions simbòliques”. Seguint les premisses d’aquesta definició, històricament les primeres polítiques culturals a Catalunya es poden situar a principis del segle xx, *amb els passos inicials que es van donar amb el Pressupost Extraordinari de Cultura de l’Ajuntament de Barcelona de 1908 i la labor cultural impulsada des de 1907 per Enric Prat de la Riba des de la Diputació de Barcelona, així com amb la creació, per exemple, de l’Institut d’Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya i la Junta de Museus. Ara bé, una visió més integral de la política cultural no emergeix fins a la constitució de la Mancomunitat de municipis (1914-1923) i, més endavant, amb la Generalitat republicana (1931-1939). Ambdós moments històrics van representar “breus experiències de govern democràtic, on l’acció en la cultura i l’educació esdevé l’eix vertebrador de les respectives polítiques de govern” (Villarroya, 2010).*

En relativament pocs anys i, pràcticament, sense recursos ni competències, la Mancomunitat de Catalunya portà a terme una gran tasca en els àmbits de la normalització lingüística, l’educació i la formació professional i artística; la coordinació entre les polítiques de museus i patrimoni, i la creació d’una xarxa de biblioteques públiques en tot el territori. Malgrat que les funcions de la Mancomunitat havien de ser purament administratives i les seves competències no anaven més enllà de les assignades a les diputacions provincials, l’empenta política i l’actuació modernitzadora dels seus protagonistes la van convertir en un referent per a les generacions posteriors. En pocs anys realitzar una important tasca de creació d’infraestructures necessàries per modernitzar el país i va posar un especial accent en l’impuls d’institucions culturals, científiques i educatives que ajudaven a configurar i consolidar el desenvolupament integral de tot el territori. Prat de la Riba, primer president de la Mancomunitat, defineix clarament l’objectiu que havia de perseguir aquest organisme: “Que no hi hagi un sol ajuntament de Catalunya que deixi de tenir, a part dels serveis de policia, la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon i la seva carretera”.

Després del parèntesi de la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), la Segona República reconeix la diversitat política i cultural d’Espanya amb la promulgació dels estatuts d’autonomia per a les nacionalitats amb llengua i cultura pròpies —Catalunya, Galícia i el País Basc. Aquest fet proporciona al Govern de la Generalitat republicana la capacitat de desenvolupar institucions i polítiques culturals pròpies mitjançant la creació d’una conselleria específica de cultura que intentarà integrar el llegat deixat per la Mancomunitat. Aquest convuls període de la història del nostre país va suposar la promulgació del bilingüisme escolar i la normalització de l’ús oficial del català, però també es va legislar sobre biblioteques, arxius, museus i patrimoni.

En finalitzar la Guerra Civil Espanyola, l’acció cultural a Catalunya va quedar reduïda a l’activitat que realitzava l’Administració local —diputacions i municipis—, molt influïda pel dirigisme autoritari i centralitzat de la política cultural del franquisme, que reprimia la diversitat lingüística i cultural, prohibia l’ús social del català i marginava les manifestacions més d’avantguarda.

El final del franquisme suposà la recuperació de la democràtica i el retorn del reconeixement de la realitat plurinacional de l’Estat espanyol. Amb la promulgació l’any 1978 de la Constitució Espanyola i, un any més tard, de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya, es reconeix la llibertat d’expressió i de creació artística, el dret a l’accés a la cultura i el reconeixement de la diversitat lingüística i cultural. A més, ambdós textos legals encarreguen a l’Administració pública la tutela i l’impuls d’aquests drets personals i la protecció i enriquiment del patrimoni col·lectiu, fet que suposa el desplegament d’una acció política activa per assegurar el compliment d’aquests mandats. Per tant, es pot dir que és el legislador qui empeny les administracions a la creació de polítiques culturals.

Una altra conseqüència de l’arribada de la democràcia és la nova configuració territorial de l’Estat amb tres nivells administratius bàsics —l’Administració central, les comunitats autònomes i les corporacions locals—, amb una àmplia autonomia política i d’actuació entre ells, també pel que fa a l’acció cultural.

Quant a la política cultural a escala municipal, els primers consistoris sorgits de les eleccions democràtiques aposten amb força per la recuperació de les festes populars i per l'ocupació de l'espai públic com a lloc festiu i alhora de reivindicació de la normalització cultural i lingüística. Més endavant, entrats els anys vuitanta, centren la seva acció en la construcció d'infraestructures culturals (museus, teatres, biblioteques, arxius, etc.), que, en bona part, són finançades gràcies als programes de construcció i rehabilitació d'organitzacions d'escala supramunicipal. Una menció especial requereix l'acció cultural que a l'Ajuntament de Barcelona li ha tocat assumir com a capital del país. La seva acció ha anat més enllà de l'activitat realitzada en el municipi, i la seva implicació en l'impuls i manteniment d'infraestructures considerades de país ha estat decisiva durant tot el període democràtic.

A les diputacions i, més tard, als consells comarcals se'ls va atorgar la funció de donar suport a l'acció dels ajuntaments a escala provincial i comarcal, respectivament. Pel que fa a l'àmbit cultural, la seva política s'ha fonamentat bàsicament en programes d'ajuts via subvenció per a la construcció i rehabilitació d'equipaments culturals, per al manteniment de biblioteques, per a la realització d'espectacles i per a la formació artística, així com per a publicacions i altres activitats culturals. Novament, cal mencionar a part l'acció de la Diputació de Barcelona per la funció supletòria en el manteniment de serveis i institucions heretades de l'època de la Mancomunitat i de la Generalitat Republicana, així com en la gestió i finançament d'algunes de les grans infraestructures culturals de la ciutat de Barcelona. El procés d'ordenació de titularitat d'aquestes institucions encara no ha finalitzat per les dificultats, en algunes ocasions, de trobar finançament alternatiu i, en d'altres, per la falta d'entesa entre administracions governades per partits polítics diferents.

La Generalitat sorgida de la regeneració democràtica dels setanta es va trobar amb un país mancat d'estructures que ajudessin a assolir la incipient autonomia política. En aquest procés, les polítiques culturals van ocupar un espai estratègic de reivindicació de la identitat catalana on la llengua tenia un paper central. Com explica Villarroya (2012), "l'acció en cultura, juntament amb la política educativa i lingüística i la tasca dels mitjans de comunicació públics, són considerades estratègiques per al Govern com a instrument bàsic per al desenvolupament de la identitat catalana".

Més enllà de les diferències organitzatives, el nou Departament de Cultura es va voler considerar com a hereu del de Ventura Gassol i Carles Pi i Sunyer, tal com reconeix Albert Manent a la seva *Crònica política del Departament de Cultura* i, per tant, va recuperar un component noucentista que impregnaria l'acció dels primers anys d'existència d'aquest organisme. En el moment de la seva creació, l'any 1980, el conseller Max Cahner va destinar els pocs recursos disponibles a construir una estructura institucional i administrativa que fes factible el desplegament de les polítiques culturals necessàries per al país. Malgrat que es va tractar d'uns anys complicats, es van fer esforços importants per recuperar institucions sorgides durant la Mancomunitat i la República, donant-los una nova embranzida, i es va desenvolupar una important acció legislativa que va donar llum a lleis cabdals, com la de Biblioteques (1981) i la de Normalització Lingüística (1983). En l'àmbit de l'acció cultural, s'inaugurà el Teatre Nacional (1981), amb seu al Teatre Romea, i es recuperà el Premi Nacional de Cultura (1982), instituït durant la Generalitat Republicana.

En el període comprès entre els anys 1980 i 1985, etapa anomenada per Barbieri (2012) com a "fundacional", les inversions en infraestructures realitzades pel Departament es van centrar en la ciutat de Barcelona, fent palesa la dificultat de dur a terme l'ideari republicà, que, en paraules d'Albert Manent (2010), propugnava un "programa total que arribés no sols a Barcelona, sinó a tot el rerepaís". Els motius eren evidents: d'una banda, les limitacions d'una política cultural aparentment descentralitzada i, de l'altra, la força que la ciutat de Barcelona té en la política cultural de la Generalitat.

A Max Cahner el va substituir Joan Rigol, que va completar aquesta primera etapa amb un breu mandat (de juliol de 1984 a desembre de 1985). Rigol va impulsar l'anomenat Pacte Cultural¹ i, per a la seva elaboració, va crear el Consell Assessor de Cultura de la Generalitat de Catalunya, integrat per agents del sector de la cultura amb una certa pluralitat ideològica. El conseller Rigol, però, no va aconseguir el suport necessari per tirar endavant el seu projecte i va renunciar al càrrec, amb la consegüent dissolució del *Consell Assessor*.

1 El seu nom complet era *Acord-marc entre les institucions catalanes per la coordinació de llur política en relació amb les entitats bàsiques*.

Abans de la seva renúncia, el conseller Rigol va tenir temps d'enllestir la Llei d'arxius (1985), una de les limitades iniciatives d'aquesta època amb una mirada territorial en crear la xarxa d'arxius històrics comarcals. L'altra iniciativa descentralitzadora va ser la Llei de museus (1990), molt significativa pel que fa a les possibilitats d'estructurar i equilibrar els diferents equipaments i per atorgar responsabilitats dels diferents agents implicats, però no va trobar el suport indispensable per al seu desplegament. En aquest sentit, la política d'inversions del Departament no ha respost sempre a la revisió conscient de les necessitats territorials i l'anunciada voluntat descentralitzadora, i les inversions dirigides a la construcció de grans equipaments i les despeses de manteniment s'han destinat gairebé sempre a equipaments situats a la ciutat de Barcelona, tot i iniciatives importants com el Pla de Teatres, emprès a l'inici de la dècada dels noranta. Com a constatació d'aquest, es pot dir que l'any 1993 el 33% del total del pressupost en l'àmbit de les arts escèniques del Departament de Cultura es dedicà a la construcció del TNC, mentre que el 75% del pressupost del sector de la música es destinà a grans infraestructures d'institucions tradicionals com el Liceu, el Palau de la Música i l'Auditori (Cubeles i Fina, 1998).

L'any 1987, amb el conseller Joaquim Ferrer al capdavant del Departament i amb el suport de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i el PEN català, es va recuperar la Institució de les Lletres Catalanes (ILC), un organisme creat originàriament en plena Guerra Civil al qual es va donar un caràcter primordial en la difusió i coneixement de la literatura catalana. Possiblement, la necessitat de recuperar l'oferta cultural en llengua catalana va posar la literatura en el punt de mira de l'acció cultural del Departament. En aquesta línia, es va crear l'anomenat *suport genèric*, una reclamació directa de les editorials en llengua catalana, que en els seus inicis implicava la compra automàtica d'un nombre determinat d'exemplars de tots els llibres editats en català. Aquest sistema va suposar la normalització de l'oferta de llibres en català i va impulsar l'edició en aquesta llengua fins a nivells insospitats. L'acció en altres camps no va ser tan afortunada: només cal recordar els esforços fets en l'àmbit del doblatge del cinema, que no han donat els resultats desitjats i que van culminar amb la promulgació del *decret Pujals*, el qual va ser retirat poc després de la seva aprovació per la forta oposició dels diferents sectors implicats i la suspensió d'aplicació per part del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

Entrats els anys noranta, amb el conseller Guitart s'intensificà l'activitat legislativa. Es va reformar la Llei d'arxius; es va promulgar la Llei de museus, que aprovava el Museu Nacional d'Art de Catalunya, i només en un any, el 1993, s'aprovaven tres lleis que ajudarien a articular l'acció cultural en sengles importants àrees culturals: la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural, el sistema bibliotecari de Catalunya i el patrimoni cultural català. El 1991, amb la creació del Consorci Català de Promoció Exterior de la Cultura (COPEC), s'introduïa l'eix de la internacionalització en la política cultural catalana, i l'any 1992 es va establir l'Espai de Dansa i Música de la Generalitat, com un àmbit estable dedicat a la programació artística en aquestes disciplines.

En referència al conjunt de l'acció realitzada durant aquest període "fundacional" del Departament de Cultura de la Generalitat recuperada, es pot dir que suposa un important procés de desplegament de serveis i de centres culturals, caracteritzats tant per l'actualització d'institucions culturals tradicionals, com per la creació de nous centres i per un fort impuls legislatiu. Les principals crítiques arribaren dels que defensaven una política més integradora, oberta i plural, més atenta a la diversitat cultural de Catalunya, i un model de gestió de les polítiques culturals menys dirigista i més participatiu (Villarroya, 2010).

Al tombant de segle, un cop superada l'etapa de recuperació cultural i d'inversió en equipaments, el Departament inicia una nova fase amb la creació de dues noves institucions que han de canviar significativament la forma de fer política cultural: l'Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC), el 2000, i l'Institut Ramon Llull (IRL), el 2002.

L'aparició de l'ICIC va permetre centralitzar totes les polítiques governamentals que es duïen a terme en favor de l'àmbit mercantil de la cultura a fi de garantir-ne l'eficiència i evitar possibles dualismes. Malgrat que la seva creació va rebre certes crítiques per l'escàs pressupost inicial i el reduït àmbit d'actuació, que en un inici quedava limitat gairebé exclusivament a l'audiovisual, va rebre un ampli suport dels diferents grups parlamentaris, que reconeixien en la iniciativa un canvi d'etapa per a les polítiques culturals del Departament. En aquest sentit, el primer encàrrec que va rebre el nou institut va ser la redacció en el període màxim d'un any d'un *Llibre blanc de les indústries culturals a Catalunya*, un document que incloïa un diagnòstic acurat del sector i que tenia per objectiu donar cos a l'organisme naixent. Amb el temps, l'ICIC —que l'any

2011 va canviar la paraula “indústries” per la d’“empreses” i va passar a denominar-se Institut Català de les Empreses Culturals (ICEC)— va augmentar recursos i competències gràcies a les transferències rebudes del Departament.

Pel que fa a la creació de l'Institut Ramon Llull, es pot dir que va suposar la primera i única iniciativa de coordinació de polítiques de promoció exterior de la cultura catalana amb els governs d'altres territoris on es parla el català. El seu funcionament ha quedat, però, alterat pels canvis de composició derivats d'entrades i sortides de membres del consorci fruit dels canvis d'orientació política en les institucions implicades, com a conseqüència dels processos electorals.

Les eleccions del novembre del 2003 i el posterior acord entre les forces d'esquerres per formar govern —l'anomenat *Pacte del Tinell*— van suposar un canvi significatiu de política cultural, ja que es tancaven vint-i-tres anys d'aplicació de les polítiques culturals de Convergència i Unió. En el primer mandat de les forces d'esquerres (2003-2006) —anomenat popularment com a *tripartit*—, el Departament va centrar els seus esforços en la consolidació de les grans infraestructures de difusió i en l'impuls a les indústries culturals. D'aquest període destaca l'elaboració d'un pla d'infraestructures culturals territorials bàsiques amb l'objectiu de descentralització del territori creatiu i d'exhibició, i el plantejament d'un canvi de model en la gestió de la política cultural, mitjançant la creació del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), que haurien d'esperar la legislatura següent per veure la llum. Durant aquest període es van ampliar de forma substancial les competències de l'ICEC gràcies a les transferències i els recursos rebuts des del Departament de Cultura. En va resultar un organisme que reproduïa el model del Departament i que no complia d'una manera prou completa l'objectiu inicial de crear un instrument per fer una política cultural renovada.

Durant el segon *tripartit* d'esquerra (2006-2010), el Departament de Cultura incorporà al seu àmbit d'actuació els mitjans de comunicació, que fins aquell moment depenien de Presidència. Aquesta unió responia a la voluntat del nou conseller, Joan Manuel Tresserras, d'utilitzar intensivament els mitjans de comunicació com a instrument per apropar la cultura al conjunt de la població i per eixamplar el mercat dels productes catalans, i com a prescriptor de consums culturals. Aquests anys van ser molt actius en política cultural: s'impulsaren els contractes programa com a eina de cooperació entre l'Administració i els equipaments culturals, es va aprovar la Llei de creació del CoNCA i es va reobrir la discussió del català al cinema amb la proposta de la Llei del cinema.

A més, durant aquesta etapa es va fer una interessant tasca d'identificació i classificació dels equipaments culturals disseminats per tot el territori català amb la voluntat de crear un instrument bàsic de planificació i coordinació. El Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya (PECCat) ha tingut continuïtat parcialment en el Sistema Públic d'Equipaments Escènics i Musicals de Catalunya (SPEEM), que pretén ser una xarxa integrada per a teatres i auditoris de tot el territori creada amb l'objectiu de consolidar l'activitat cultural als municipis catalans per tal de garantir el dret de la ciutadania d'accedir en condicions d'igualtat a la cultura.

Les eleccions del novembre de 2010 van portar un nou canvi de signe polític al Govern de la Generalitat. És difícil valorar aquest període, que ha estat marcat pels problemes patits pel sector cultural derivats de la crisi econòmica, als quals s'han sumat decisions polítiques que n'han agreujat la situació. Com ja ha denunciat en diverses ocasions el CoNCA, les retallades econòmiques en cultura sofertes en aquests anys no es corresponen amb el posicionament estratègic que el discurs polític dona a la cultura. A més, determinades decisions fiscals i legislatives en l'àmbit estatal, com l'increment de l'IVA o la negativa d'abordar el paper que han de tenir el mecenatge i el patrocini en el desenvolupament cultural, no ajuden a estructurar un sector que s'està quedant sense eines per afrontar els canvis que es produeixen en la societat.

Aquest darrer període va començar amb l'anunci del conseller Ferran Mascarell de realitzar un pla estratègic que abordaria l'acció de govern durant els quatre anys de la legislatura, alhora que posaria les bases que haurien de fonamentar la política cultural fins al 2021. Més endavant, es va plantejar la promulgació d'un Pacte Nacional per a la Cultura, que haurien d'acordar i aprovar per unanimitat tots els grups polítics representats en el Parlament. Cap dels dos documents, però, no han estat finalment acordats. D'altra banda, s'han creat diferents consells consultius, com el Consell Social de la Cultura, que suposen punts de trobada i de participació ciutadana amb els representants polítics per tal de tenir espais de diàleg i reflexió col·lectiva, tot i que comporten certes duplicacions de funcions amb organismes existents i en funcionament.

El CoNCA, creat l'any 2008 amb el propòsit de disposar d'un organisme transversal i apartidista que contribuís a la definició i a l'impuls de polítiques culturals, va viure l'any 2012 un procés de reorientació, amb la recuperació d'algunes competències per part del Departament de Cultura.

D'altra banda, les circumstàncies econòmiques i polítiques han comportat un alentiment en la signatura de contractes programa, un fet que ha dificultat notablement l'acció dels equipaments culturals catalans.

A escala legislativa, s'han fet repetides modificacions de la Llei del cinema amb l'objectiu de substituir l'obligatorietat de projectar el 50% de les sessions en els cinemes catalans en versió catalana per la voluntat d'aconseguir un acord amb el sector que assegurí la presència normalitzada del català a les sales d'exhibició. El CoNCA en el seu moment es va manifestar en contra de la modificació d'aquesta llei, perquè entenia que la nova redacció no constituïa una garantia suficient i a hores d'ara la quota de cinema en català a les sales continua sent minoritària.

Per acabar, amb l'objectiu de recuperar part del pressupost perdut en els darrers anys, es va promulgar una llei per crear una taxa que grava les operadores de telefonia i que té com a objectiu la recaptació de vint-i-cinc milions d'euros, que ha quedat afectada pel recurs interposat per l'Estat davant del Tribunal Constitucional.

En definitiva, la política cultural catalana s'ha caracteritzat per períodes d'iniciatives interessants que han tingut poca continuïtat, tant per motius tràgics, com els que se succeïren durant la primera meitat del segle xx, com per la manca de perspectiva de les mateixes polítiques o per la manca de voluntat política de conservar l'acció feta pels predecessors. S'imposa la necessitat d'una entesa entre tots els agents que intervenen en la definició de la política cultural per situar la cultura com una matèria primordial de país a fi d'arribar al consens en les principals línies d'acció que permeti situar-la al marge de les conjuntures polítiques. En aquest sentit, la creació del CoNCA ha obert un espai nou, que, vista l'experiència assolida des de la seva posada en marxa a l'inici de l'any 2009, caldria revisar per enfortir.

Referències

Barbieri, N. (2012). *¿Por qué cambian las políticas públicas? Una aproximación narrativa a la continuidad, el cambio y la despolitización de las políticas culturales. El caso de las políticas culturales de la Generalitat de Catalunya (1980-1988)*. Tesis doctoral presentada al Departament de Ciències Polítiques i de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Disponible a: <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/97352/nbm1de1.pdf?sequence=1>

Coelho, T. (2009). *Diccionario crítico de política cultural*. Barcelona: Gedisa Editorial.

Cubeles, X.; Fina, X. (1998). *La cultura a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Manent, A. (2010). *Crònica política del Departament de Cultura, 1980-1988*. Barcelona: Editorial A Contravent.

Villarroya Planas, Anna (2010). *Política Cultural, Catalunya 2010*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Disponible a: http://cultura.gencat.cat/web/.content/relacions_internacionals/noticies/documents/arxiu/2010_pol_cult_cat_b.pdf

Villarroya Planas, Anna (2012). *Política Cultural, Catalunya 2011*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Disponible a: http://dadesculturals.gencat.cat/web/.content/sscc/gt/arxiu/gt/PolCultural_2011_cat_02-02.pdf

Drets culturals: què són, com s'han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?

Nicolás Barbieri

Universitat Autònoma de Barcelona

Drets culturals: què són, com s'han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?

Nicolás Barbieri - Universitat Autònoma de Barcelona

Què són i com es concreten els drets culturals? Quina presència han tingut en les polítiques culturals a Catalunya? Com podem desenvolupar una mirada crítica i alhora útil per a l'acció a l'entorn d'aquest tema? Aquest text aprofundeix en aquestes preguntes, sense la pretensió d'esgotar el debat i amb la voluntat de fer una aportació rellevant a una qüestió tan complexa com central en les polítiques culturals.

Drets culturals: un estat de la qüestió

Els drets culturals són indissociables dels drets humans. El seu valor, per tant, és resultat d'una atribució històrica. La *Declaració universal dels drets humans* fa referència, en el seu article 22, als drets “econòmics, socials i culturals” com a indispensables per a la dignitat de l'esser humà. L'article 27 afirma que “tota persona té dret a participar lliurement en la vida cultural de la comunitat” i, a més, fa referència a l'accés a les arts, la participació en el progrés científic i els drets d'autoria.

Ciutadania, desenvolupament i sostenibilitat són tres conceptes clau per entendre de què parlem quan ens referim a drets culturals. La pràctica cultural és una dimensió nuclear de la ciutadania. Els drets culturals són alhora individuals i col·lectius, protegeixen els drets de cada persona, en la seva vida en comunitat amb els altres i també com a grups d'individus (Shaheed, 2012, 2014). Sense el dret d'accés, de participació i de contribució a la vida cultural, qualsevol procés de desenvolupament s'enfronta al risc de no ser plenament sostenible.

Com es concreten els drets culturals? Quines són les seves dimensions bàsiques? S'han fet nombrosos esforços per mirar de concretar els components clau dels drets culturals i superar el que s'havia considerat com a categoria subdesenvolupada dels drets humans. L'anomenat Grup de Friburg, integrat per destacats experts, com ara Patrice Meyer-Bisch, va impulsar la *Declaració de Friburg sobre drets culturals* (2007), que concreta nou grups de drets: 1) escollir la identitat pròpia, 2) accedir al patrimoni cultural, 3) pertànyer o no a una comunitat, 4) accedir a la vida cultural i participar-hi, 5) expressar-se en la llengua escollida, 6) el dret d'autor, 7) el dret a l'educació, 8) el dret a la informació i 9) el dret a participar de l'elaboració, execució i avaluació de polítiques culturals.

Una perspectiva complementària és la que podem trobar en els treballs de la relatora especial de l'ONU per als drets culturals, Farida Shaheed (2014), que identifica tres dimensions essencials i interdependents d'aquests drets: la lliure creativitat, l'accés al patrimoni cultural i la diversitat. Les tres dimensions resulten clau per al desenvolupament sostenible i les polítiques inclusives.

Aleshores, quines fites cal destacar pel que fa a les iniciatives jurídiques i polítiques en relació amb la promoció dels drets culturals? A l'esmentada creació de la figura de relatora especial en l'àmbit dels drets culturals per part de l'ONU, cal afegir-hi les iniciatives de la UNESCO, ¹així com la *Carta cultural iberoamericana* (2006). Destaca també, especialment, l'aprovació del Protocol Facultatiu al Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (2008). Aquest darrer instrument ha estat ratificat per més de vint països, encara que amb absències molt significatives entre els estats desenvolupats. Tot i així, es considera

¹ Per exemple, la *Declaració universal sobre la diversitat cultural* (2001) i la Convenció sobre la Promoció i la Protecció de la Diversitat de les Expressions Culturals (2005).

un pas endavant rellevant, perquè estableix mecanismes de denúncia i investigació de la vulneració dels drets enunciats al Pacte.²

En aquest sentit, cal esmentar també l'*Agenda 21 de la cultura*, aprovada el 2004, a la qual s'han adherit nombroses ciutats i governs locals del món. Els governs locals van afirmar, aleshores, que els drets culturals formen part indissociable dels drets humans. L'organització Ciutats i Governos Locals Units (CGLU) ha promogut la implementació de l'*Agenda 21* i l'any 2015 ha adoptat el nou document *Cultura 21 Accions*. Aquest darrer document busca desenvolupar l'*Agenda 21* en línies estratègiques d'acció i implementació de polítiques. Consta de nou seccions de compromisos, la primera de les quals està dedicada als drets culturals, que es concreta en diverses accions realitzables i mesurables. Podem resumir aquestes accions en quatre grans dimensions:³ l'adopció explícita del discurs dels drets culturals per part dels governs i organitzacions socials; la participació ciutadana tant en la pràctica cultural com en l'elaboració, implementació i avaluació de polítiques culturals; el desenvolupament d'estàndards per assegurar els serveis culturals bàsics; i la inclusió d'objectius transversals en les polítiques culturals (vulnerabilitat, gènere).

Els drets culturals en les polítiques culturals a Catalunya

Tot i el desenvolupament de determinades iniciatives, la presència dels drets culturals tant en la legislació com, sobretot, en les polítiques culturals a Catalunya, és limitada. L'*Estatut d'Autonomia* explicita l'obligació dels poders públics de facilitar la participació en la vida cultural i reconeix el dret dels pobles a conservar i desenvolupar llur identitat (article 4). També dedica un article (22) a desenvolupar els drets i deures en l'àmbit cultural, tot reconeixent el dret d'accés a la cultura i el desenvolupament de les capacitats creatives. Promoure, fomentar i facilitar són les obligacions (especificades en els articles 40 i 42) que l'Estatut determina que han d'assumir els poders públics en relació amb aquests drets.

Per la seva banda, a la ciutat de Barcelona, cal fer referència a la *Carta de ciutadania. Carta de drets i deures de Barcelona* (2011), que té un capítol (4) dedicat als drets i obligacions respecte a la cultura. Els àmbits en què es concreten aquests drets i deures són l'accés a la cultura, els drets lingüístics, el pluralisme religiós i l'accés a les tecnologies.

Pel que fa a les iniciatives de polítiques públiques, l'acció per assegurar el compliment dels drets culturals es limita principalment a l'àmbit dels equipaments i, en molts casos, a la fase de planificació. El Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya (Martínez, 2010) es justifica sobretot en relació amb la necessitat de garantir el dret d'accés a la cultura. Per la seva banda, l'anomenat sistema públic d'equipaments culturals s'autodefineix com una de les principals eines de les administracions públiques per garantir els drets culturals reconeguts a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Aquesta perspectiva inclou l'acció de governs locals i organitzacions de la societat civil en el desenvolupament de polítiques de proximitat (Barbieri *et al.*, 2012).

En concret, tot i que un cert nombre de governs locals a Catalunya utilitzen l'*Agenda 21 de la cultura* en les seves polítiques urbanes, els drets culturals no s'han desplegat com a estratègia més enllà de les accions de foment d'accés a la cultura. En qualsevol cas, cal esmentar el paper actiu de l'organització CGLU,⁴ amb base a la ciutat de Barcelona, en la promoció de la perspectiva dels drets culturals, així com en el desenvolupament d'un programa de treball fruit del document *Cultura 21 Accions*.⁵

En definitiva, el paper dels drets culturals com a marc de polítiques públiques és encara limitat a Catalunya. En l'àmbit de la cultura, les referències als drets humans per legitimar l'acció dels seus agents són escasses i el desconeixement sobre els drets culturals és evident. Les organitzacions socials dedicades a la promoció dels drets econòmics, socials i culturals (com ara l'Observatori DESC)⁶ han abordat més aviat

2 Per a una anàlisi jurídica, vegeu Custodio (2014).

3 Es pot consultar el document complet a www.agenda21culture.net/.

4 www.uclg.org

5 Barcelona forma part del conjunt de cinc ciutats líders del procés de *Cultura 21 Accions*.

6 <http://observatoridesc.org/>

poc la realitat d'aquests últims (Pascual, 2015). Tampoc, tret de determinades excepcions, l'àmbit acadèmic no ha analitzat de manera continuada la qüestió dels drets culturals. Per la seva banda, en el sector cultural, determinats discursos han criticat la idea de drets culturals perquè entenen que s'associen a una perspectiva il·lustrada que no tindria en compte els efectes aparentment democratitzadors dels processos d'industrialització i de les dinàmiques d'oferta i demanda.⁷ A aquesta perspectiva s'hi han oposat determinats col·lectius i organitzacions, que analitzen de manera crítica la implementació de la cultura com a recurs i desenvolupen la noció de la cultura com a dret (Rowan, 2014; Martínez, 2015). Part d'aquests darrers plantejaments han tingut traducció en els programes electorals de plataformes i partits que han concorregut a les eleccions municipals del 24 de maig i que, en alguns casos, governaran les ciutats els propers anys. En aquest sentit, l'expectativa està plantejada, entre d'altres qüestions, en la traducció política i institucional de la idea de drets culturals.

Una perspectiva crítica i ahora útil per a l'acció?

Les potencialitats del relat dels drets culturals són evidents. Però també ho són els reptes que aquest discurs suposa, sobretot en un context en què es fa necessari reconstruir la legitimitat pública de les polítiques culturals.

Els problemes als quals s'enfronten les polítiques culturals (i que, per tant, no poden evitar gestionar) resulten cada vegada més complexos, incerts i amb més riscos incorporats. Però les respostes continuen basades, en gran part, en una idea de la cultura com a substantiu, com a objectes, productes i serveis. Les polítiques culturals continuen buscant la seva legitimitat més en la promoció de "la" cultura que en "allò" cultural. Poders públics i el sector cultural en el seu conjunt continuen desenvolupant més polítiques de la cultura com a substantiu que no pas de la cultura adjectiva; polítiques culturals pensades i implementades més com a polítiques de la cultura i menys com a polítiques del que és cultural. Davant les profundes transformacions en el tipus de participació i producció cultural, del qüestionament del rol d'intermediació política tradicional de les institucions públiques i de la retracció de la inversió, aquest tipus de respostes es tornen en gran manera caduques. I amb elles, molts dels principis que són a la base del model de polítiques d'accés a la cultura (Barbieri, 2014).

Un exemple d'aquesta deriva és la manera d'entendre la relació entre drets culturals i infraestructures. Tal com hem avançat, davant l'obligació de promoure els drets culturals, moltes polítiques s'han limitat a construir infraestructures de cultura. D'una banda, això ha limitat l'acció pública a la promoció de l'accés a productes i serveis. D'altra banda, les polítiques públiques s'han centrat en l'edificació de l'obra i en l'administració i regulació del seu accés, i han deixat en un segon pla les implicacions (fonamentalment polítiques) que tenen el seu ús i la seva integració a la vida quotidiana. En definitiva, s'han centrat més en la cultura com a substantiu que no pas en la cultura com a adjectiu, en allò que és cultural. Així doncs, en molts casos la construcció d'infraestructures ha estat lluny de representar la visió de ciutadania i desenvolupament sostenible que comporten els drets culturals. Les polítiques d'infraestructures han subestimat el paper polític dels equipaments culturals, un paper vinculat a l'exercici dels drets; no només els culturals, sinó també, per exemple, el dret a la ciutat.

Aleshores, com es pot afrontar el repte de desenvolupar polítiques culturals basades en una concepció integral dels drets culturals? Quina és la relació entre aquest repte i el d'impulsar polítiques del que és cultural? Entendre la cultura com a adjectiu és entendre que allò cultural és el que ens permet ser agents, protagonistes de les nostres pràctiques socials.⁸ Aquesta és una mirada política de la cultura; fa èmfasi en el caràcter polític de la cultura, sense que haguem de reduir el que és polític al simple joc d'interessos partidaris per accedir a recursos de poder.

Desenvolupar polítiques públiques basades en una concepció integral dels drets culturals implica preguntar-se fins a quin punt aquests drets són reclamats per la ciutadania. Caldria evitar d'aquesta manera

7 Per a una anàlisi en detall d'aquests discursos, es pot consultar Barbieri (2012).

8 Aquesta concepció de la cultura ha estat desenvolupada, entre d'altres, per autors com Arjun Appadurai, Néstor García Canclini, Alejandro Grimson o Jesús Martín-Barbero.

fer dels drets culturals un discurs més de continent que de contingut. Si fos així, estaríem reproduint les limitacions d'unes polítiques basades en la cultura com a substantiu i, per tant, no podríem donar resposta al dèficit de legitimitat d'aquestes polítiques, a la distància que avui es percep entre el sector cultural i la resta de la ciutadania.

Una manera de construir noves legitimitats per a les polítiques culturals és polititzar els drets culturals, en el sentit més ampli i noble de la paraula "política". Connectar amb la mirada política de la cultura, construir polítiques sobre la base del lligam entre el que és cultural i valors com l'equitat o la justícia. Fugir de l'essencialisme i apostar per fer dels drets culturals un relat més autoconscient, legítim i traduïble en polítiques factibles.

En aquest recorregut, parlar de drets culturals no és només parlar d'infraestructures que faciliten l'accés a recursos. Perquè el sentit polític de la cultura i els drets culturals connecta amb una mirada que entén la cultura com a part d'un procés d'actualitat: la reflexió i l'acció en l'àmbit dels béns comuns, i també amb l'educació en la sensibilitat i la participació en l'espai de referències artístiques.

Desenvolupar polítiques culturals basades en una concepció integral dels drets culturals implica anar més enllà del dret a accedir a béns i serveis. Així mateix, caldria tenir molt especialment en compte el dret a accedir a comunitats, a poder formar-ne part i també a poder sortir-ne quan ho considerem oportú. I finalment, més enllà del dret a la participació en activitats culturals, també caldria desenvolupar mesures específiques per assegurar el dret a participar de la construcció de les regles, les normes que fan sostenibles els béns comuns culturals.

La pregunta clau seria: quins recursos han d'estar disponibles, quines comunitats han d'estar obertes i quines normes han de poder ser construïdes col·lectivament perquè els drets culturals siguin efectivament assegurats? I alguns altres interrogants encara pendents podrien ser: quins són els estàndards que poden garantir la disponibilitat d'uns recursos i serveis culturals bàsics? Quins són els objectius de tipus transversal relacionats amb l'equitat que han d'assumir les polítiques culturals? Quins són els indicadors de participació real tant en la pràctica cultural com en l'elaboració, implementació i avaluació de polítiques?

La potencialitat del relat dels drets culturals depèn de la capacitat per definir de què estem parlant quan parlem de drets culturals i, al mateix temps, per desenvolupar indicadors d'avaluació i mecanismes de control capaços de fer efectiu l'exercici d'aquests drets. Aquest escenari suposa un repte per al tipus d'intermediació que tradicionalment han assumit les administracions públiques, però també per a l'acció de moltes organitzacions i col·lectius. El discurs sobre els béns comuns no està exempt d'ambigüitats. D'una banda, podem trobar-nos amb dinàmiques de desresponsabilització per part dels governs, que defugen les seves obligacions en la gestió pública de la cultura, i d'altra banda, amb dinàmiques d'exclusió en el si de les comunitats, amb conflictes que poden provocar la pèrdua del caràcter públic dels béns comuns culturals. Les polítiques culturals s'enfronten així a la necessitat de redefinir (i no suprimir) les seves responsabilitats, i moltes de les comunitats culturals, també. Entenc que en gran manera de tot això en depèn la rellevància futura dels drets culturals en les polítiques públiques.

Referències

Barbieri, N. (2012). *¿Por qué cambian las políticas públicas? Una aproximación narrativa a la continuidad, el cambio y la despolitización de las políticas culturales*. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Barbieri, N.; Fina, X.; Subirats, J. (2012). "Culture and Urban Policies: Dynamics and Effects of Cultural Third Sector Interventions in Barcelona". *Revue Métropoles*, 11, pp. 2-18.

Disponible a: <http://metropoles.revues.org/4605>

Barbieri, N. (2014). "Cultura, políticas públicas y bienes comunes: hacia unas políticas de lo cultural".

Revista Kult-ur, v. 1, pp. 46-64.

Disponible a: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/cnarc/Mis%20documentos/Downloads/1255-5536-2-PB.pdf>

Custodio, T. (2014). "Aproximación dogmática a los derechos culturales". *Cuadernos de derecho de la cultura*, 5.

Disponible a: <http://cercles.vtlseurope.com:8098/arxiu/pdf/E140195.pdf>

Martínez, R. (2015). "Dejadnos hacer política con la cultura". *El Diario*, 24/10/2014.

Disponible a: http://www.eldiario.es/cultura/politicas_culturales/Dejadnos-hacer-politica-cultura_0_317068433.html

Martínez Illa, S. (2010). *Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya 2010-2020*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Disponible a: http://cultura.gencat.cat/web/.content/dgcc/serveis/06equipaments/documents/arxiu/pec_26_01_11.pdf

Pascual, J. (2015). "Pistes per la interdependència".

Disponible a: <http://interaccio.diba.cat/blogs/2014/11/21/pistes-per-interdependencia>

Rowan, J. (2014). "La cultura como problema: Ni Arnold ni Florida. Reflexiones acerca del devenir de las políticas culturales tras la crisis." *Revista OC* 23.

Disponible a: <http://www.observatoriocultural.gob.cl/revista/2-articulo-1/la-cultura-como-problema-ni-arnold-ni-florida-reflexiones-acerca-del-devenir-de-las-politicas-culturales-tras-la-crisis/>

Shaheed, F. (2012). "Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights". ONU, Asamblea General, 10/08/2012.

Disponible a: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?m=177&m=197

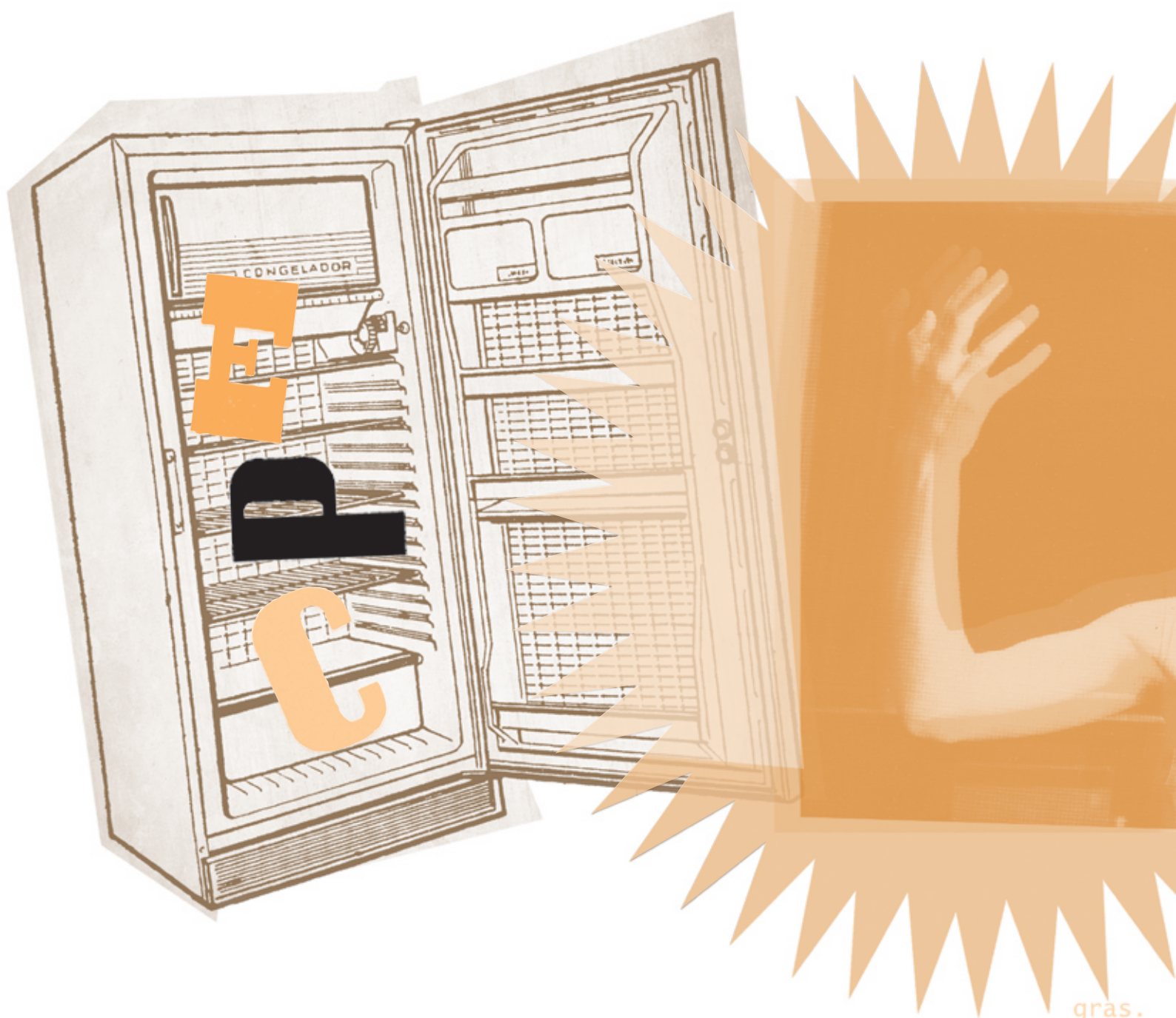
Shaheed, F. (2014). "Reflexiones sobre cultura, desarrollo sostenible y derechos culturales".

Disponible a: http://www.agenda21culture.net/images/a21c/awards/winners/art_FS2_SPA.pdf

El paper dels equipaments públics en la governança cultural. Quan la realitat supera la planificació. Reflexions per als nous temps

Jordi Pardo
Nartex Barcelona

El paper dels equipaments públics en la governança cultural. Quan la realitat supera la planificació. Reflexions per als nous temps

Jordi Pardo - Nartex Barcelona

Els equipaments públics tenen un paper clau en la governança cultural del país. Molt més que prestadors de serveis, són també centres d'una xarxa d'infraestructures que connecta equips professionals de gestió, artistes, creadors, recercadors, produccions i serveis. Els equipaments culturals configuren una infraestructura cultural bàsica per a la gestió de serveis i la producció i comunicació cultural, i per a l'accés de tots els ciutadans a la cultura.

Consideracions preliminars

Els principals equipaments culturals públics són epicentres d'una xarxa que opera en un mateix territori, s'adreça al mateix públic i depèn principalment del finançament públic. En el seu conjunt constitueixen un dels pilars més decisius dels serveis culturals que presten les administracions públiques. La seva gestió i governança connecta la tradició cultural del projecte polític del Noucentisme amb la recuperació de les institucions democràtiques i de l'autogovern de Catalunya. Un llarg recorregut, que, sens dubte, mereix una reflexió pragmàtica des de la perspectiva històrica i en relació amb les necessitats de donar resposta a la complexitat del present i del futur immediat.

Són moltes les transformacions i els factors de canvi que coincideixen en aquests moments en què la realitat supera la planificació. Més enllà dels ajustos pressupostaris derivats de la crisi econòmica i els seus efectes directes i indirectes en els sectors de la cultura, estem en un procés de profunda transformació econòmica, social i cultural que afecta els patrons tradicionals de desenvolupament de les polítiques públiques en matèria de cultura. Aquests canvis afecten el funcionament de les institucions i organitzacions privades, el conjunt de relacions que tenen a veure tant amb l'accés dels ciutadans a la cultura com un bé comú, com amb la lògica del mercat cultural i amb la lògica operativa dels sectors culturals.

Des de la recuperació de les institucions democràtiques i l'autogovern, Catalunya ha avançat molt en el desenvolupament de la cultura com un àmbit fonamental per a la vertebració de l'espai social i la qualitat de vida dels ciutadans, i també per a l'impuls de la seva dimensió econòmica. L'administració de la Generalitat de Catalunya i el conjunt de les administracions locals han fet un esforç molt ambiciós que ha permès un avanç molt rellevant tant dels recursos, com de les infraestructures i les eines de gestió. S'han posat en marxa nous projectes de caràcter cívic i moltes de les institucions privades s'han modernitzat. Els equipaments, les institucions que els gestionen, els artistes i creadors, científics i recercadors, tècnics i especialistes, les empreses i els professionals formen part d'un teixit cultural que té referents d'excel·lència tant en l'àmbit de la proximitat com en l'esfera internacional.

Però aquesta valoració del que està bé no ha d'amagar els problemes i disfuncions importants en els dissenys de la gestió i de la governança dels quals venim i que tenen a veure amb la impossibilitat de continuar construint un projecte cultural per al país amb els models que algunes lleis sectorials es plantejaven als anys vuitanta o noranta.

Aquestes disfuncions, que reclamen una nova formulació del marc normatiu i organitzatiu de la cultura, coincideixen amb nous problemes i reptes del context actual, així com amb oportunitats i potencialitats importants tant a l'esfera nacional com a la internacional.

És indubtable el valor i la utilitat de l'esforç de millora dels darrers anys en el disseny i la gestió de les polítiques en matèria de cultura i en la planificació i gestió dels equipaments públics de Catalunya. Hi han ajudat instruments com el Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya (PECCat), que ha generat documents com *Els contractes programa dels equipaments culturals. Governança, eficiència i retorn social del sistema públic d'equipaments culturals de Catalunya*, o d'altres de més recents.

Tanmateix, l'abast, la velocitat i la profunditat dels canvis requereixen una voluntat d'innovació profunda i pragmàtica que permeti encarar els grans reptes i aprofitar les oportunitats i els potencials d'aquest moment històric.

Museus, arxius, biblioteques, centres de foment de les arts i de la creació, teatres, auditoris, grans centres patrimonials públics, pateixen les tensions derivades de tots aquests canvis i necessiten innovar en la seva governança, gestió i finançament, però també en el plantejament de les seves cartes de serveis i àrees de retorn social. El seu model de govern ha estat dissenyat des d'una perspectiva tradicional de servei públic directe prestat per l'Administració o les administracions que participen en el seu finançament.

La realitat ens indica que l'actual disseny de la gestió d'aquestes infraestructures i la seva governança tenen limitacions importants per afrontar els reptes derivats dels canvis socials, econòmics i culturals, i l'acompliment de les missions institucionals en la perspectiva real del finançament d'aquests equipaments a curt i mitjà termini. D'altra banda, la capacitat d'establir aliances i acords amb els operadors i agents que no intervenen en el finançament o la gestió, però que són vitals per actuar de forma eficient, podria millorar si es plantejés la implicació d'altres operadors i representants estratègics del sistema cultural en què intervenen els principals equipaments culturals públics.

Sens perjudici del control públic i la transparència amb els quals són i han de ser governats, la implicació d'altres operadors estratègics (ensenyament, universitats, turisme, institucions i operadors culturals, artístics o científics, empreses privades, operadors territorials o internacionals) en el marc d'una governança més oberta i participativa és un aspecte en què hom podria avançar encara més, des d'una perspectiva més orientada a la gestió relacional que no pas a l'Administració burocràtica.

La major tecnificació i independència institucional d'aquests equipaments respecte a les administracions públiques que les financen s'ha mostrat en d'altres països com un factor d'èxit per incrementar la seva eficiència i garantir la continuïtat de processos estratègics en el marc d'una governança més oberta i participativa.

Aquesta perspectiva d'innovació en els equipaments culturals del sector públic ha de generar nous canvis i interaccions amb les principals institucions i fundacions culturals privades que gestionen equipaments, i ha de fer possible una major adaptació a la nova realitat social i econòmica del conjunt del sistema cultural del país.

Els principals equipaments públics han de fer un nou paper en la governança cultural del país i han d'actuar com a motors de canvi del conjunt d'infraestructures culturals amb una major implicació en el desenvolupament de les polítiques culturals de Catalunya.

La constricció pressupostària general, l'estructura del finançament, i la missió i l'orientació de la gestió dels equipaments culturals reclamen canvis importants que permetin garantir l'assoliment dels objectius de gestió actuals i donar resposta als reptes d'avui, alhora que evitin l'aïllament d'aquests equipaments-institucions respecte de la seva dimensió territorial i sectorial per causa de les condicions de governança, gestió i finançament actuals.

No pot ser que les limitacions relacionades amb l'obsolescència de determinats aspectes de la governança, gestió i finançament dels equipaments culturals que s'han posat de manifest amb contundència coincidint amb la crisi econòmica, condemnin aquestes institucions-equipaments culturals a tancar-se en la seva pròpia gestió, sense desenvolupar la seva funció d'epicentres de la xarxa cultural del país.

Vectors fonamentals de la situació actual

- **Finançament i fiscalitat.** Les retallades pressupostàries derivades de la necessitat de reduir el dèficit públic (en el marc d'un model de finançament suficient per a la cultura i el conjunt de serveis públics de Catalunya), l'increment de l'IVA en el món cultural, i els efectes directes i indirectes de la crisi econòmica han provocat una important davallada de les audiències i de la demanda en general, així com una restricció de l'oferta. Aquesta combinació d'aspectes és, sens dubte, la principal causa que tensa el finançament i la viabilitat dels equipaments públics, però també dels programadors, i de les empreses.
- **Patrocini, mecenatge limitat.** Manca un marc normatiu estimulant per a l'impuls del mecenatge i el patrocini. Aquest és un aspecte fonamental per al desenvolupament d'una estructura de finançament que compensi les restriccions actuals del finançament públic i que permeti un encaix en les perspectives futures de finançament. Disposar d'un marc normatiu estimulant per a les empreses, fundacions privades i particulars és important no només per incrementar aquesta via de finançament per a tots els sectors de la cultura: ho és també per garantir que la capacitat creativa i el vigor tradicional de la societat civil catalana s'adaptin als nous temps, en què l'estructura del teixit empresarial de Catalunya està en un procés de bipolarització. D'una banda, les grans empreses estan enregistrant un procés de concentració i de transformació multinacional, però alhora les pimes i les microempreses formen part d'una base encara més àmplia, i fenòmens com el micromecenatge obren noves vies importants de participació privada en l'activitat cultural. Caldria que un marc normatiu estimulés, organitzés i canalitzés aquest potencial directament als equipaments i institucions, empreses i creadors culturals sense intermediaris de cap mena. Per aquesta raó, la governança de la cultura hauria de preveure fórmules de participació i implicació de les empreses patrocinadores, mecenes i persones col·laboradores en el marc d'una gestió relacional més proactiva.
- **Públics i audiències.** La reducció d'audiències i públics, i els índexs d'accés i de consum de productes i serveis culturals no només s'expliquen pels efectes de la crisi. Hi ha un problema important en la gestió de la demanda. Durant els anys de bonança econòmica es van construir moltes infraestructures, però no es van implementar de forma paral·lela les accions relacionades amb la creació de noves audiències. En definitiva, es va gestionar l'oferta, però no la demanda. Un dels àmbits fonamentals per impulsar la creació de noves audiències per als equipaments públics i per a l'oferta cultural en general està relacionat amb l'excessiva distància entre educació i cultura. La realitat és que, a més de la reducció dels públics per les causes esmentades, també s'observa un envelliment en part d'aquestes audiències. En aquest context, l'increment reeixit del turisme no pot amagar la pèrdua de visitants locals als principals museus i monuments de Catalunya.
- **Canvi generacional i canvi tecnològic.** Els canvis en els hàbits de consum generacional coincideixen amb la irrupció de nous formats i suports culturals, així com el no menys important paper dels circuits i espais informals del lleure cultural dels joves, que tensen encara més les audiències tradicionals dels equipaments culturals. Els operadors i les iniciatives comunitàries relacionades amb les alternatives emergents que utilitzen els canals digitals i els circuits alternatius formen part del sistema de relacions que d'alguna forma hauria de tenir-se en compte en una governança més oberta i integradora.
- **Equilibri entre els fronts de la gestió cultural dels equipaments.** Alguns dels equipaments culturals, a més d'espais proveïdors d'experiències i de visites, haurien d'ésser factories de coneixement. Aquest és especialment el cas dels museus, biblioteques, arxius, col·leccions i monuments. Tal com defineixen les organitzacions internacionals, ha d'existir un equilibri entre la conservació, la recerca i la difusió. Actualment els majors esforços d'aquest tipus d'equipaments se centren més en la difusió —directament connectada amb la capacitat de crear nous ingressos— que no pas en l'increment de la capacitat de documentació, conservació i, especialment, de la recerca, considerada essencialment una despesa i no pas una inversió. Podem dir que els principals equipaments culturals¹ relacionats

¹ Aquest és el cas dels museus nacionals de Catalunya, de l'Arxiu Nacional de Catalunya i de moltes altres institucions de primer nivell, tant de l'àmbit del patrimoni i la memòria com de l'audiovisual de titularitat pública de la Generalitat o del conjunt d'administracions locals.

amb el patrimoni i la memòria han assolit, en general, nivells òptims en els fronts de conservació i documentació, però no pas en els àmbits de la recerca i la documentació digital. La nova governança hauria de promoure noves aliances i integrar els operadors necessaris per concertar programes que permetessin en el seu conjunt equilibrar la relació entre els fronts de la gestió patrimonial.

- **El capital social i el voluntariat.** Altres països, tant de l'Europa continental com del món anglosaxó,² han donat resposta al fenomen del voluntariat relacionat amb els equipaments culturals públics, ja sigui per tradició o com una reacció positiva a l'increment de l'esperança de vida de la població i a l'augment del nivell de formació dels ciutadans. Aquests programes formen part de la carta de serveis general dels equipaments i moltes vegades tenen relació amb àrees especialitzades, o bé com a retorn social inherent a l'existència mateixa d'aquests equipaments (la seva infraestructura o la seva activitat). Els principals àmbits on el capital social i el voluntariat podrien participar de forma directa o indirecta són:
 - La implicació d'experts i de personalitats que podrien col·laborar en les dimensions comunicativa, artística, científica, institucional o social.
 - La participació científica i/o artística:³ permetre que ciutadans estudiants, afeccionats o interessats puguin participar de programes interns o externs de l'equipament, gaudint de la infraestructura i els programes interns, amb l'ajuda de professionals dels equipaments, i d'aquesta manera aprofitar la força del seu coneixement i la generositat del seu temps.
 - El voluntariat: aprofitar el compromís social i la generositat d'especialistes i experts jubilats o amb temps lliure, o la donació altruista de temps personal de ciutadans per assumir o reforçar tasques internes o externes de l'equipament (recerca, conservació, difusió, atenció a grups especials, etc.).
 - La formació de futurs espectadors, usuaris i visitants d'equipaments públics.
 - Els projectes educatius i de divulgació de l'equipament o les seves activitats.

Prioritats per a l'impuls d'una nova governança i model de gestió dels equipaments culturals públics de Catalunya

A tall de relació preliminar, es plantegen a continuació alguns dels principals elements de canvi relacionats amb una nova governança i el disseny de la seva gestió per als principals equipaments culturals de Catalunya.

1. **Autonomia i independència institucional.** Una major autonomia institucional per als principals equipaments culturals públics del país, que permeti avançar en la independència i professionalitat dels projectes⁴ en el marc d'una nova estructura de finançament, amb majors incentius per al mecenatge, el patrocini i la participació social.⁵
2. **Proximitat i projecció internacional.** L'impuls de l'excel·lència en les dimensions de proximitat (territori) i de la projecció i relacions exteriors (projecció internacional). En aquest sentit, la incorporació de representants i operadors del territori a la governança dels equipaments és fonamental per aconseguir sinergies i complicitats a fi de garantir un nivell òptim d'aprehensió social. Així mateix, la incorporació d'operadors i representants d'aliances i associacions internacionals en els òrgans de govern o de participació institucional pot ajudar a consolidar el compromís real amb els projectes de col·laboració o projecció internacional.
3. **Desenvolupament d'una governança col·laborativa i oberta a la cogestió,** integrant altres operadors en la concertació de programes i projectes, en el marc d'una gestió més participativa. Associa-

2 La participació dels voluntaris és considerada en molts països un servei públic més que ofereix la institució.

3 La participació científica i artística és un aspecte fonamental per apropar els joves estudiants al funcionament d'aquests equipaments.

4 En aquest sentit, el grau d'autonomia i d'independència institucional dels principals equipaments culturals britànics és una referència que cal tenir en compte.

5 Com es comentarà més endavant, és fonamental que els equipaments culturals de Catalunya i tot l'àmbit de la cultura en general puguin gaudir d'un marc normatiu que estimuli de forma clara el mecenatge, el patrocini i la participació social.

cions, grups de creadors, artistes, científics, investigadors o gestors poden permetre l'eixamplament de la base social i de la capacitat operativa de l'equipament.

- 4. Revisió d'objectius i de les cartes de serveis dels equipaments.** Revisió dels objectius estratègics de les institucions, fixant noves prioritats que tenen a veure amb l'actualització de la missió i la visió institucionals, i de les cartes de serveis.

En aquest àmbit, és prioritari tot allò que té a veure amb la creació i la política de captació, comunicació i seguiment de les audiències. Un dels aspectes que han de merèixer una atenció especial és el relacionat amb la gestió dels públics.

La reducció del nombre de visitants, usuaris i espectadors dels equipaments culturals té a veure —com queda nítidament reflectit en l'apartat específic que hi hem dedicat en aquest informe— amb diferents factors, a més dels efectes de la crisi i l'increment de l'IVA cultural. Coincideix amb un problema important vinculat amb l'accés dels ciutadans joves a la cultura i que està en relació amb la distància entre el món de l'educació i el món de la cultura. Crear noves audiències és una de les prioritats que cal aplicar, des d'una aproximació real i efectiva al món de l'ensenyament i de l'educació en el lleure.

Les xifres positives d'usuaris i visitants internacionals que il·lustren l'èxit de l'activitat turística no poden amagar la urgència de millorar la capacitat d'atreure els visitants i usuaris locals relacionats amb l'oferta d'alguns dels principals equipaments culturals del país.

Referències

Rius, J. (2010). *Els contractes programa dels equipaments culturals. Governança, eficiència i retorn social del sistema públic d'equipaments culturals de Catalunya*. Quaderns del PECCat. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Disponible a: http://cultura.gencat.cat/web/.content/dgcc/serveis/06equipaments/documents/arxiu/contractes_programa_dels_equipaments_culturals.pdf

Cultura i educació: cap a una aproximació integral

Nicolás Barbieri

Universitat Autònoma de Barcelona

Cultura i educació: cap a una aproximació integral

Nicolás Barbieri - Universitat Autònoma de Barcelona

La relació entre cultura i educació ha estat tan reclamada com complexa a l'hora de desenvolupar polítiques públiques coherents i sostingudes. L'objectiu d'aquest text és, doncs, contribuir a la construcció d'una mirada integral sobre el vincle entre aquests dos àmbits, a partir d'una aproximació també integral tant de les polítiques culturals com de les polítiques educatives. Sense deixar de banda la perspectiva tradicional amb la qual s'ha abordat el lligam entre cultura i educació, volem aprofitar aquesta oportunitat per ampliar el debat i identificar elements rellevants no sempre prou considerats. Després de presentar el marc a partir del qual abordem aquesta complexa relació, descriurem la situació a Catalunya i acabarem amb algunes propostes per debatre i concretar futures línies de treball.

Entre la mirada segmentada i l'aproximació integral

Les relacions entre cultura i educació no es poden analitzar sense tenir en compte l'actual context de marcades transformacions socials i econòmiques que, en molts casos, es tradueixen en profundes desigualtats. Més que estrictament un període de crisi, vivim en un interregne entre dues èpoques (Bauman, 2012), en un canvi d'època que es reflecteix en notables transformacions en les esferes vital i quotidiana (Subirats, 2011). Aquest context implica problemes públics complexos i multidimensionals, impossibles d'entendre i abordar des d'una lògica estrictament tecnocràtica i basada en la segmentació i la delimitació disciplinària. La literatura sobre polítiques públiques ha qualificat aquests tipus de problemes com a "maleïts", perquè es tracta de situacions que generen incertesa i alhora discrepàncies entre els actors i grups socials implicats, i que, per tant, exigeixen anar més enllà de les maneres de fer habituals de les administracions públiques (Brugué *et al.*, 2013). Aquest repte és clau per entendre la relació entre cultura i educació, així com per analitzar les respostes actuals de polítiques públiques en aquests àmbits.

Les desigualtats socials i les dinàmiques d'exclusió multidimensional han comportat un augment de la càrrega sobre l'espai educatiu formalitzat, que en general no ha anat acompanyat de canvis en la forma d'entendre l'experiència educativa. En les polítiques educatives, però també en les polítiques culturals, encara l'educació es concep, en bona mesura, com a limitada a allò que succeeix a l'escola, i en molts casos, sense la introducció de més i nous recursos i metodologies per abordar els problemes que, sense tenir el seu origen a l'aula o al pati, es manifesten en aquests espais amb tota claredat. És rellevant en aquest aspecte el document recent de la UNESCO *Repensar l'educació. Vers un bé comú mundial?*, que formula l'objectiu d'"aprendre a aprendre", que reafirma una visió humanista de l'educació i que assenyala que "l'educació és el procés deliberat d'adquirir coneixement i desenvolupar les competències per aplicar aquest coneixement a situacions rellevants. El desenvolupament i l'ús del coneixement són els propòsits últims de l'educació."

La presència de la cultura en l'àmbit educatiu es pot analitzar des de les línies fins ara tradicionals de la intervenció pública: d'una banda, en les estructures formalitzades d'ensenyament, tant pel que fa als currículums escolars com als ensenyaments artístics, i d'altra banda, en els serveis educatius dels equipaments i institucions culturals, com ara museus, teatres, etc. Cal esmentar i no deixar al marge la importància que adquireix la cultura en l'educació no formal —tot i no ser estrictament dependent del finançament públic—, com ara en l'oferta d'activitats extraescolars i en programes educatius i d'oci impulsats per entitats de lleure. El conjunt d'aquestes vies de formació i dinamització contribueixen sens dubte a la formació de valors ètics, cívics i, evidentment, culturals. Finalment, també les relacions entre cultura i educació s'han abordat des de la lògica de l'anomenat impacte social (Barbieri *et al.*, 2011). Des d'aquesta perspectiva, el lligam

entre aquests dos àmbits es presenta sota la idea que l'art i la cultura poden contribuir al desenvolupament de capacitats i competències personals i professionals. En concret, s'implementen accions (i se'n mesura l'impacte) amb l'objectiu de millorar el rendiment escolar de l'alumnat.

Sense subestimar l'impacte positiu de moltes de les iniciatives basades en aquesta perspectiva, resulta útil reflexionar sobre algunes de les seves limitacions i també sobre alternatives possibles per fer front al repte de la integralitat. Una mirada basada principalment en les anomenades externalitats de la cultura, en les capacitats instrumentals de les polítiques culturals per contribuir a objectius educatius construïts des de la lògica de la segmentació, ha dificultat el desenvolupament de respostes integrades per a problemes integrals. Problemes “maleïts” que, en comptes de solucions dissenyades en bona mesura per demostrar el seu valor instrumental, requereixen polítiques fonamentades en una mirada transversal sobre el valor públic de la cultura i la seva vinculació amb valors permanents com ara la justícia o l'equitat.

Aquesta aproximació integral es pot detectar i explicar a partir d'experiències híbrides entre els àmbits educatius i culturals (i d'altres), i agents i espais diversos que generen alhora cultura i educació: experiències que van més enllà d'entendre l'educació estrictament com a ensenyament escolar formalitzat i la cultura com a palanca per fer amb més eficiència allò que hem anat fent fins ara. Aquests agents cultural-educatius, respectant les missions i interessos particulars, es reconeixen com a interdependents i complementaris, superant una visió autoreferencial i instrumental, i reconeixen la centralitat dels ciutadans en el procés cultural educatiu. Sense agència, sense el compromís en projectes col·lectius (més enllà de l'esfera individual i privada), és difícil parlar de ciutadania, educació i cultura.

La concepció contemporània de les biblioteques públiques, els projectes d'innovació social basats en la filosofia *magnet*, la idea de ciutats educadores —com a element clau en el debat sobre les anomenades ciutats intel·ligents— o la metodologia d'aprenentatge servei, són alguns dels exemples que cal tenir en compte en aquest sentit, així com la implementació de les noves tecnologies que amb la digitalització han posat a l'abast nous recursos de comunicació i de formació que afavoreixen l'accés a la cultura. Deixem, doncs, per a l'apartat següent l'explicació d'experiències presents a Catalunya basades en aquests marcs.

Una mirada sobre la situació a Catalunya

La relació entre cultura i educació a Catalunya, així com la (des)connexió entre les polítiques culturals i les educatives, s'ajusta al marc conceptual que hem exposat fins aquí. Els problemes col·lectius, complexos i multidimensionals s'han abordat, en general, des d'una lògica de polítiques públiques (en cultura, però també en educació) segmentades i delimitades per disciplines. Això no ha impedit l'aparició, i fins i tot la consolidació, de determinades experiències culturals educatives que busquen anar més enllà d'aquesta lògica. Tanmateix, no detectem una política estructural i estructurada en aquest sentit.

Tal com ha analitzat Gemma Carbó (2013), les polítiques culturals i les polítiques educatives presenten a Catalunya més elements de divergència que de complementarietat. La separació administrativa i la distribució competencial en el sector públic són factors que restringeixen la possibilitat d'elaboració i implementació de polítiques enfocades a la participació en la vida cultural a través de la formació de ciutadania. Però si els condicionaments institucionals expliquen en part aquesta trajectòria, un altre factor clau és la posició de molts agents dels sectors cultural i educatiu, que desconfien de la possibilitat (i, en alguns casos, de la idoneïtat) d'una col·laboració real entre els dos àmbits.

Tot i així, detectem experiències (i aportacions analítiques) que han avançat en el desenvolupament d'una aproximació integral com la que hem presentat prèviament. Una aportació que ha generat processos alhora culturals i educatius és aquella que concep el medi com a realitat educadora. Els projectes de ciutats educadores (Trilla, 1999) reflecteixen l'evolució de la relació entre l'escola i la comunitat: allò que és educatiu transcendeix l'escola i impregna tota la realitat (Puig, 2009). Aquesta anàlisi és vàlida també per a les organitzacions culturals, que en molts casos formen part (des de les seves especificitats) d'aquest tipus de processos.

En aquest sentit, cal esmentar determinades experiències,¹ híbrides pel que fa a la temàtica, però també quant als agents i espais implicats, que generen processos alhora culturals i educatius. Una d'elles és l'evolució que han experimentat les biblioteques públiques, en particular aquelles que s'han anat configurant com una xarxa cultural i educativa i com a part d'aquesta. Aquests equipaments han fet camí per anar més enllà de l'educació estrictament entesa com a ensenyament escolar formalitzat i de la cultura només com a patrimoni que cal conservar i protegir institucionalment. Han sobrepassat la seva funció de repositoris de cultura escrita per transformar-se en complexos espais de socialització i accés al coneixement. Això no obsta perquè les biblioteques públiques siguin indicatives d'alguns dels reptes de les polítiques de proximitat, on determinades infraestructures, en principi culturals i educatives, han funcionat més aviat com a eines de canvi urbanístic. Aquests equipaments també han estat presentats més aviat sota la lògica instrumental de l'impacte de les polítiques culturals. Així, doncs, hem avançat força en el mesurament de l'impacte socioeconòmic de les biblioteques públiques, però menys en l'avaluació del seu valor públic (cultural i educatiu). Encara queda camí per desenvolupar les eines que ens permetin conèixer (i prendre decisions públiques en conseqüència) els efectes transversals de les biblioteques públiques, com ara la seva contribució (o no) al desenvolupament autònom i creatiu, la democratització dels mitjans per generar coneixement o la participació de determinats col·lectius en la vida cultural.

Un altre tipus d'experiències culturals educatives que cal tenir en compte són els projectes d'innovació social basats en la filosofia *magnet*. Els programes d'escoles *magnet* busquen donar una resposta integral al problema de la segregació urbana i escolar. L'estratègia es basa en l'especialització curricular i/o pedagògica a partir de la col·laboració amb una institució reconeguda socialment, sovint d'àmbit cultural (museus, escoles de música, centres de recerca, etc.) (Tarabini, 2013).² Un projecte inspirat en aquesta filosofia, encara que amb determinades singularitats, és "4 Cordes", desenvolupat a l'Escola Germanes Bertomeu (Mataró) amb la col·laboració de l'Escola Municipal de Música i L'Auditori, entre d'altres agents. El projecte parteix de l'aprenentatge musical de violí i violoncel dels alumnes de tercer i quart de primària, encara que l'activitat va més enllà i inclou la presentació del grup a L'Auditori, així com la participació a diverses activitats del barri (Rocafonda) i la ciutat. El seus impactes incorporen no només els elements d'accés i participació a la vida culturals dels infants, sinó l'apoderament de grups vulnerables i la transformació de les relacions entre l'escola, les famílies, el barri i la ciutat. El projecte ha afavorit que l'escola sigui percebuda per les famílies i els agents socials del barri (i en part de la resta de la ciutat) com un espai d'equitat i transformació de la realitat conflictiva del barri, i molt menys com un espai d'exclusió i marginalitat associat en determinats discursos a l'alt percentatge d'infants d'origen immigrant. Es tracta d'un projecte amb efectes contrasegregatius que, tanmateix, cal ubicar en el context d'un barri amb problemàtiques socioespacials greus i persistents.³

Una altra perspectiva que afavoreix l'aproximació integral a la relació entre cultura i educació és la de l'aprenentatge servei. Es tracta d'una proposta que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en què els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo (Puig *et al.*, 2006). En definitiva, aquests projectes faciliten el trencament de la lògica de la segmentació entre cultura i educació, entre administracions i agents socials i entre institucions i comunitats. Un exemple en aquest sentit és el projecte "Fem un Museu" (Sant Cugat), on membres dels tallers municipals d'art formen "binomis d'artistes" amb persones amb discapacitat, creen un conjunt d'obres i desenvolupen una exposició.⁴

1 Conscients que no podem exposar tots els exemples de bones pràctiques (o els casos més significatius), n'utilitzem alguns per analitzar aspectes clau.

2 Són exemples d'aquest tipus els projectes impulsats per la Fundació Jaume Bofill i el Departament d'Ensenyament, com ara les col·laboracions entre l'Institut Català de Paleontologia i l'Escola Samuntada de Sabadell o entre el MACBA i l'Institut Moisès Broggi. En aquest darrer cas, també hi participen agents com la Sala Beckett o l'entitat A Bao AQu.

3 Per a una anàlisi en detall, es pot consultar Barbieri (2014).

4 Un altre exemple és el projecte "XL Lletre Gran" (el Vendrell), que apropa els recursos i els materials de la biblioteca als centres assistencials per tal de divulgar-los a través de la col·laboració dels alumnes del mòdul en atenció sociosanitària de l'Institut Andreu Nin. Per a més informació, podeu consultar el banc d'experiències del Centre Promotor APS (www.aprenentageservei.cat/). Pel que fa a projectes on coincideixen les activitats extraescolars dels alumnes i la creació en el camp de les arts escèniques, es pot esmentar la companyia de l'IES Pablo Ruiz Picasso, de Torre Baró, dirigida des de l'any 2002 per Lluïsa Casas i amb el suport de l'equip docent. Els projectes escènics resultants d'aquesta experiència són exemples evidents de com la cultura pot esdevenir fonamental en processos d'aprenentatge i d'inclusió social.

Finalment, cal esmentar el projecte “Polièdrica”,⁵ plataforma *wiki* a l'entorn de les polítiques culturals de proximitat, i les pràctiques artístiques i culturals col·laboratives i de mediació, on l'educació adquireix un paper clau. Coordinat pels col·lectius Sinapsis i Transductores, aquest projecte promou la recerca, l'intercanvi, el debat, i la difusió de polítiques i pràctiques que podem qualificar com a culturals educatives.

Propostes per al debat i l'acció

Les diverses experiències híbrides que generen processos culturals educatius contrasten amb la manca d'una o unes polítiques culturals educatives estructurals i estructurades. Així doncs, els condicionants institucionals s'acaben imposant sovint sobre els intents de respostes integrades a problemes multidimensionals. Tanmateix, les condicions per avançar en una aproximació integral entre cultura i educació estan laments. Volem acabar proposant dues estratègies per avançar en aquest sentit, sense pretensió d'originalitat i amb la voluntat, almenys, que sigui d'una certa utilitat.

La primera es pot sintetitzar en dues paraules: reconeixement i col·laboració. En primer lloc, reconeixement dels límits de les institucions culturals i educatives tradicionals per fer front als problemes complexos i multidimensionals. Les desigualtats no es limiten ni a la dimensió educativa-escolar ni a la cultural-institucional, ni tampoc a ambdues; per tant, parlem d'agents interdependents. Per això és necessària la col·laboració entre organitzacions (públiques, privades, comunitàries) autodefinides com a educatives i culturals, però també amb d'altres àmbits, sempre des d'una lògica de ciutadania activa i participativa. En segon lloc, col·laboració per assegurar l'equitat i la justícia en la provisió de serveis, però sobretot en el compliment dels drets. Un brevíssim guió de la col·laboració inclouria: a) determinar quins són els recursos que les persones i les comunitats necessiten per fer front a diagnòstics construïts de forma compartida; b) determinar responsabilitats tenint en compte els elements en què cada organització es troba més ben preparada i equipada; c) fer-ho respectant la missió o els objectius de cadascun d'aquests agents, assumint diferències i conflictes en la definició de valors i normes.

La segona estratègia, complementària a la primera, es resumeix en dos conceptes: avaluació i acció, o avaluació-acció. En les polítiques i programes culturals i educatius, l'avaluació és avui una necessitat i alhora una demanda de moltes organitzacions, equips de treball i, fins i tot, de la ciutadania. Tanmateix, no hem avançat prou en aquest sentit. Tal com l'entenem aquí, l'avaluació és un exercici de transparència i rendició de comptes, però fonamentalment és un procés d'aprenentatge col·lectiu, que pot ajudar a establir lligams de confiança i interdependència entre els agents culturals educatius. L'avaluació no és principalment una tasca tècnica (o tecnocràtica), però sí que ha de generar coneixement útil per a la presa de decisions. Parlem d'avaluació democràtica i dret a l'avaluació, de la possibilitat de valorar processos i resultats de les polítiques i programes, i de fer-ho a través de projectes d'avaluació-acció, alimentats de propostes d'investigació-acció. Un programa públic en aquest sentit, debatut i desenvolupat en col·laboració entre agents diversos, i que assegurí la participació de les persones i les comunitats, podria ajudar a avançar en una relació integral entre cultura i educació.

Referències

Barbieri, N.; Partal, A.; Merino, E. (2011). “Nuevas políticas, nuevas miradas y metodologías de evaluación. ¿Cómo evaluar el retorno social de las políticas culturales?”. *Papers*, v.96 (2), pp. 477-500.
Disponible a: <http://ddd.uab.cat/pub/papers/02102862v96n2/02102862v96n2p477.pdf>

Barbieri, N. (2014). *Estudi de cas de Rocafonda-El Palau, projecte Barris i Crisi*.
Disponible a: <http://bit.ly/1Rgq0Eq>

Bauman, Z. (2012). “Times of Interregnum”. *Ethics and Global Politics*, vol. 5, 1, pp. 49-56.
Disponible a: www.ethicsandglobalpolitics.net/index.php/egp/article/view/17200

⁵ www.poliedrica.cat/

Brugué, Q.; Boada, J.; Blanco, I. (2013). *Els motors de la innovació a l'administració pública*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Disponible a: http://eapc.gencat.cat/web/.content/home/publicacions/col_leccio_estudis_de_recerca_digital/5_motors_innovacio_administracio_publica/erd_05_els_motors_de_la_innovacio.pdf

Carbó, G. (2013). *Polítiques culturals i educatives a Catalunya: dificultats de la interrelació*. Girona: Universitat de Girona.

Disponible a: <http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/8065/tgcr.pdf?sequence=1>

Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura UNESCO (2015). *Repensar l'educació. Vers un bé comú mundial?*. Centre UNESCO de Catalunya.

Disponible a: <http://www.unescocat.org/fitxer/3686/reprensareducacio.pdf>

Puig, J.M.; Batlle, R.; Bosch, C.; Palos, J. (2006). *Aprentatge servei. Educar per a la ciutadania*. Barcelona: Octaedro i Fundació Jaume Bofill.

Disponible a: <http://www.aprenentatgeservei.org/intra/aps/documents/Llibre%20Educar%20per%20la%20ciutadania.pdf>

Puig, J.M. (coord.) (2009). *Aprendizaje servicio (aps): Educación y compromiso cívico*. Barcelona: Graó.

Subirats, J. (2011). *Otra sociedad, ¿otra política?* Barcelona: Icaria.

Tarabini, A. (2013). *Les escoles magnet. Una aposta per l'excel·lència i l'equitat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

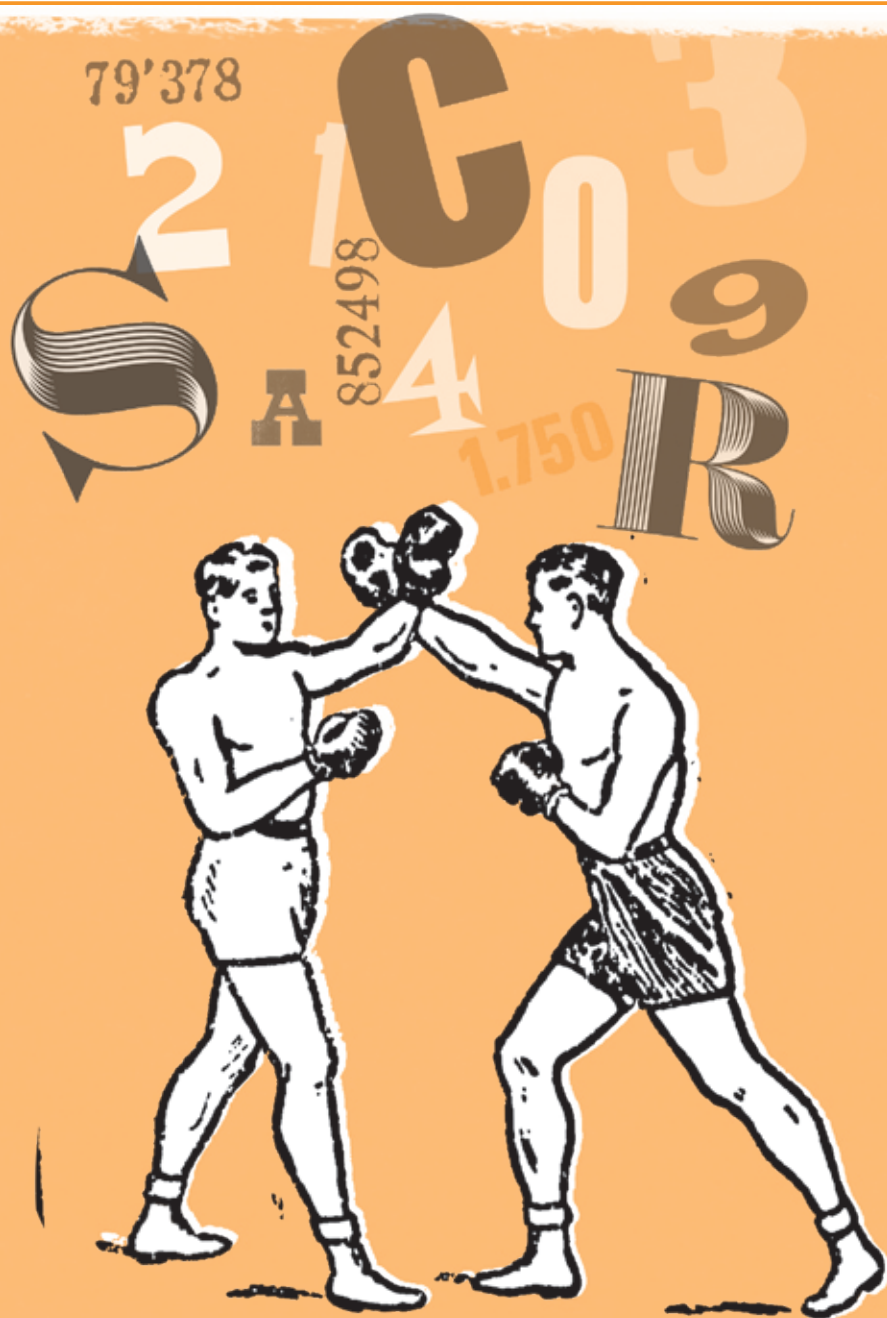
Disponible a: www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/publicacions/571.pdf

Trilla, J. (1999). *Les ciutats que s'eduquen*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Els reptes del finançament de la cultura

Lluís Bonet
Universitat de Barcelona

Els reptes del finançament de la cultura

Lluís Bonet – Universitat de Barcelona

El debat sobre les fonts i les alternatives de finançament de la cultura és un tema de reflexió i confrontació permanent entre els diferents agents públics i privats amb interessos en el sector. Cal tenir en compte que les necessitats i els mecanismes de finançament varien en funció de si es tracta de fer possible la creació, la producció, la comercialització, el consum o la protecció i posada en valor de les expressions artístiques i el patrimoni cultural. Nogensmenys, els diversos models de finançament vénen condicionats per les formes de consum i participació ciutadana a les manifestacions culturals (presencials, analògiques o digitals), i al mateix temps les condicionen, així com pels mecanismes de suport governamental implementats en cada país.

Marc general

Malgrat que no totes les expressions culturals es vehiculen a través del mercat, ja que la participació voluntària o la pràctica *amateur* —molt important, per exemple, en l'àmbit de la cultura popular d'arrels tradicionals— no impliquen grans transaccions dineràries, la utilització de recursos tècnics, així com tota la producció professional, necessiten ser remunerades. És a dir, requereixen ser finançades, o bé amb recursos propis o bé basant-se en recursos aliens. Així, doncs, cal discernir entre les necessitats de finançament (lligades als costos de producció), l'origen, el volum i la retribució de les inversions efectivament realitzades (fruit de la decisió col·legiada entre els diversos agents implicats), i els riscos que cadascun d'aquests actors està disposat a assumir. Els lligams i la tensió entre tots els agents participants —incloent-hi els consumidors— depenen de les respectives percepcions de valor (a vegades molt accentuades), un fet que condiciona els preus d'accés resultants en els diversos mercats implicats: mercat de consum, mercat de producció, mercat financer, mercat de treball o mercat de drets. Com més allunyades siguin les percepcions de valor i, en conseqüència, el preu que s'està disposat a pagar, més difícil serà fer factible i finançar un procés productiu, tal com passa en tants productes digitals. Cal tenir en compte, així mateix, que els preus no depenen només, com en altres camps, de la disponibilitat de productes, del volum de la demanda o de la relació de forces entre agents, sinó que en el camp cultural els components simbòlics i emotius —és a dir, els aspectes subjectius— fan un paper decisiu.

Així, doncs, tres grans factors condicionen les opcions de finançament de la cultura:

1. Les diverses lògiques de comportament, així com els interessos de cada un dels agents involucrats de forma directa o indirecta en els processos culturals: creadors, productors, proveïdors de serveis, distribuïdors, divulgadors, conservadors, inversors privats, agents governamentals, filantrops o consumidors finals, entre altres. No tots aquests agents disposen de la mateixa informació sobre les implicacions i peculiaritats del finançament cultural.
2. L'heterogènia i canviant percepció de valor que pot tenir un producte cultural, d'una banda, en funció de la inversió realitzada i les expectatives generades al conjunt d'agents que l'han fet possible, i d'altra banda, en funció de l'interès, qualitat i singularitat percebuda per part dels seus usuaris potencials i la comunitat en general, mediatitzada pels respectius gustos i el capital cultural acumulat després de metabolitzar la informació rebuda.
3. Els canals i mecanismes de distribució i accessibilitat a la producció cultural: econòmics, tecnològics, geogràfics, temporals, entre altres.

L'origen dels recursos necessaris per produir i fer arribar als seus destinataris un bé o servei cultural —la inversió inicial— acostuma a provenir:

1. dels creadors, sovint disposats a autoexplotar-se o a assumir bona part del risc inicial, donada l'elevada implicació personal amb el projecte;
2. dels inversors privats, que esperen un retorn directe o indirecte a la seva inversió;
3. de l'Administració pública, motivada pels beneficis externs (culturals, socials o econòmics) que la cultura aporta a la societat;
4. de persones i institucions amb vocació filantròpica, inclòs el voluntariat.

El volum i el format de les respectives aportacions (en diners, coneixements, experiència o temps) no només depenen dels seus objectius i la disponibilitat de recursos, sinó també del tipus de retorn possible o desitjat en cada cas (sovint monetari, però també simbòlic, emotiu o d'intercanvi material). Tot plegat està condicionat per la disponibilitat dels usuaris (no sempre mers consumidors passius) de pagar una part o la totalitat del cost de produir i remunerar els factors involucrats en el complex procés de creació, producció i distribució del bé o experiència cultural.

Sovint, el factor que mobilitza els recursos necessaris no és el benefici directe esperat, sinó que ho són els efectes indirectes o induïts sobre altres processos econòmics. Per exemple, moltes empreses interessades a captar a través de la publicitat demanda cap als seus productes cofinancen productes o experiències culturals que atreuen audiències determinades. Els productes culturals més utilitzats per associar-hi publicitat o patrocini publicitari són els audiovisuals (pel·lícules o sèries per a televisió), els grans festivals o esdeveniments artístics, o activitats dirigides a públics específics (infants i famílies, persones d'alt nivell adquisitiu o líders d'opinió, entre altres). El patrocini empresarial, una forma indirecta de publicitat, pretén associar el nom de l'empresa a productes d'elevat valor simbòlic, fer patent el compromís de la institució amb la comunitat i sovint, també, afavorir el consum directe del seu producte. També el decisor públic es mou sovint per lògiques simbòliques, malgrat que haurà de justificar-ho més delicadament en termes de benefici cap a la comunitat o per opció ideològica inclosa en el programa electoral respectiu.

Sector públic i finançament cultural

El sector públic compta amb tres grans mecanismes econòmics per donar resposta a les necessitats de finançament de la cultura: a) el suport directe a través de la despesa pública, b) els beneficis fiscals, i c) la regulació sobre el mercat i altres fonts de finançament.

El primer mecanisme, la despesa pública, és el més conegut, però no necessàriament el més rellevant en volum econòmic.¹ En aquest àmbit cal distingir entre la provisió directa de béns o serveis culturals per part de l'Administració a través d'equipaments i projectes de titularitat pública, l'adquisició de productes culturals a operadors privats (compra d'obra d'art, patrimoni, publicacions o espectacles per ser difosos des dels equipaments o serveis públics)

i les transferències corrents o de capital a professionals o institucions culturals externes al sector públic, fonamentalment via subvencions. La forma tradicional —i per a alguns genuïna— d'intervenció pública en cultura és la provisió directa per part de l'Administració, que concentra bona part del finançament públic i caracteritza la gestió de museus, biblioteques, orquestres o teatres de titularitat pública. D'altra banda, amb vista a la dinamització del sector de la cultura, l'adquisició i les transferències als operadors privats —lucratiu i no lucratiu— són fonamentals. Malauradament, són molt difícils de quantificar atès el sistema espanyol de comptabilitzar la despesa pública. Per exemple, la major part de les transferències —els capítols IV i VII dels pressupostos públics— es fan a altres entitats públiques, a vegades dependents de l'Administració mateixa, i l'aportació governamental a les iniciatives empresarials o de la societat civil queda difusa en partides genèriques, sovint de volum inferior a les transferències a altres ens públics. També és

¹ En un país com Espanya, no especialment procliu a l'ús dels incentius fiscals, la despesa cultural directa realitzada per l'Administració central era inferior fins a l'any 2012 als beneficis fiscals atorgats al sector (el setembre d'aquell any aquests quasi es redueixen a la meitat).

diffícil avaluar el conjunt de la retribució als professionals de la cultura, ja que una part es realitza a través del capítol I de despesa en personal de l'Administració, una altra via capítol II de forma indirecta en la compra de béns i serveis o, fins i tot, a través del capítol IV de transferències corrents.

Per poder avaluar les diverses opcions de finançament cultural públic, caldria conèixer l'eficiència de cada euro en despesa governamental en relació amb els objectius polítics de suport a les expressions culturals; és a dir, el seu impacte real multiplicador. En aquest sentit, l'anàlisi dels diversos models de provisió dels serveis de titularitat pública (provisió directa, indirecta o externalitzada) i de suport a les iniciatives del sector privat —lucratiu i no lucratiu—, o la controvèrsia sobre servei públic o béns comuns en cultura (Barbieri, 2014) generen un debat amb una creixent repercussió social i política des de la perspectiva de l'eficàcia del finançament governamental. La raó de ser històrica de la provisió pública consisteix a facilitar l'accés de la ciutadania a béns i serveis culturals que el mercat potser no oferiria o que ho faria a preus d'exclusió. Aquest paper és força evident en poblacions petites o mitjanes, on la demanda acostuma a ser massa feble per justificar els costos de distribució, o en serveis estructuralment deficitaris (biblioteques, arxius o la major part de museus). El dubte s'instal·la quan es tracta de productes que podrien ser proveïts per col·lectius, entitats o empreses de forma més propera o eficient que mitjançant l'Administració pública. En el primer cas, per part de comunitats impulsores i alhora receptores de la manifestació cultural (per exemple, en molts festivals, festes de barri o activitats realitzades des de col·lectius, ateneus o espais de formació i sensibilització artística), i en el segon cas, gràcies a la major exigència d'eficiència i a la generació d'economies d'escala per part d'empreses especialitzades. Tanmateix, cal evitar que l'estalvi en costos compensi el lucre legítim dels proveïdors privats. A l'Administració pública sovint li manca la flexibilitat de col·lectius, entitats o empreses, ja que està sotmesa a procediments garantistes per evitar el mal ús dels recursos públics. Una bona aliança entre una intervenció oberta i propostes de gestió imaginatives permeten alhora garantir el procediment i assolir els objectius perseguits.

En aquest sentit, és necessari proposar models de finançament que garanteixin l'accés ciutadà (evitant exclusions per raons econòmiques), però que alhora aportin la millor relació cost-benefici possible, estalviant recursos i maximitzant sinergies. L'objectiu d'una bona política cultural consisteix a maximitzar l'ús d'uns recursos públics —en general, escassos i insuficients—, assegurant la màxima equitat social i territorial, i al mateix temps protegint l'excel·lència i la màxima diversitat cultural. Assegurar alhora tots aquests objectius mitjançant mesures de finançament és un repte complex. Sovint, els mecanismes de discriminació positiva (per exemple, preus reduïts per a grups específics) o els incentius a iniciatives de tercers (a través de beques, subvencions o aportacions de capital risc, entre altres) són més eficients que la provisió directa de serveis per part de l'Administració pública a preu reduït per a tothom. En tot cas, cal tenir en compte els costos de gestió de mesures complexes i els avantatges que es poden derivar de l'aplicació de la petita escala. D'altra banda, cal impedir l'ús exclouent dels recursos públics per part de minories ben posicionades, que, *de facto*, monopolitzen o privatitzen l'accés de recursos pensats per a col·lectius desfavorits però desconexors dels avantatges.

La dicotomia sobre titularitat i gestió pública o privada té en l'actualitat un alt component ideològic. No sempre la titularitat pública o la provisió a la ciutadania de serveis per part de l'administració permet complir de la forma més eficaç i eficient els objectius de servei públic desitjats. Per exemple, una mala gestió governamental no sols pot proveir de serveis a costos més alts (que tots paguem), sinó que pot trencar la potencial competència d'altres agents (altres ens públics, empreses o entitats no lucratives) en pagar serveis per sobre del preu de mercat per tal d'assegurar-se programacions exclusives (un cas habitual quan hi ha rivalitat entre territoris). L'impuls de processos competitius —objectiu de bona part de l'externalització de serveis públics— no sempre és possible donada l'especialització de l'oferta o la feblesa dels operadors en territoris petits. Per aquest conjunt de motius, no valen models o solucions universals, sinó que cal adaptar-se a la realitat específica de cada territori i àmbit cultural, amb el màxim de transparència per evitar usos incorrectes dels recursos públics.

El segon mecanisme de finançament públic és a través dels beneficis fiscals. El volum i l'estructura dels pressupostos d'ingressos, determinats pel nivell impositiu i els beneficis fiscals, condicionen el model d'estat de benestar de cada país al costat del volum i l'estructura de la despesa pública. En aquest cas, l'estat renuncia a ingressar determinats impostos o taxes amb l'objectiu d'afavorir comportaments socials beneficiosos i propiciar un major flux de finançament privat que multipliqui l'esforç governamental. En tot cas, cal estudiar atentament si l'esforç col·lectiu que representa renunciar a un ingrés fiscal genera efecti-

vament un impacte multiplicador superior sobre el consum o la inversió cultural que una despesa directa ben focalitzada.

Malauradament, aquest és un àmbit poc conegut, ja que la hisenda pública —l'única que disposa de la informació necessària per fer-ne estudis— només dona a conèixer les previsions generals en la memòria de beneficis fiscals dels pressupostos generals de l'Estat, però no les dades liquidades (cosa que sí que es fa amb la despesa pública). No és estrany, doncs, que la majoria d'operadors culturals desconeguin el complex món dels incentius fiscals i en canvi segueixin atentament —també perquè els afecta d'una manera més directa— l'evolució de les partides de despesa dels pressupostos de les diverses administracions públiques. En tot cas, els grans impostos —IRPF, IVA, impost de societats (IS) i impost de la renda de no residents (IRNR)— atorguen diverses exempcions, deduccions o desgravacions fiscals, però també ho poden fer impostos o taxes específiques de tots els nivells de govern. En aquest sentit, el marge de manobra de les corporacions locals i de la Generalitat, malgrat no ser gaire elevat, donaria per a força més. Així mateix, plantejar-se un marc normatiu que, a més dels aspectes fiscals, tingués en compte el potencial (i les limitacions) de les entitats i les iniciatives sense afany de lucre.

En l'àmbit general espanyol, amb la desaparició d'una bona part dels beneficis lligats al tipus reduït de l'IVA (fonamentalment, als espectacles i als serveis artístics), el sector s'ha fet conscient de l'increment del cost a pagar pels consumidors (atès l'augment del 8 % al 21 % produït el setembre de 2012). En la previsió d'aquell any, prèvia a la desaparició de la bonificació, dels 1.174 milions d'euros de beneficis fiscals, el 74 % corresponien a l'IVA. En l'exercici de 2015, la previsió de beneficis fiscals a la cultura havia baixat a 807 milions, però la part corresponent a l'IVA es mantenia en un 72 %. És a dir, hi ha hagut una reducció quasi simètrica dels beneficis fiscals a la cultura en els altres impostos (en particular, en aquells que beneficiaven la producció cultural).

En paral·lel, cal tenir en compte la reforma fiscal de novembre de 2014, aquest cop centrada en la deducció per donatius. Caldrà veure fins a quin punt l'augment progressiu de la desgravació a les donacions, en particular la corresponent als primers 150 euros, genera una resposta social significativa. De moment, les principals campanyes de difusió de la mesura les han realitzat ONG dedicades a temes socials o a cooperació internacional. El sector de la cultura compta amb molta menys tradició de foment del donatiu individual i una menor proporció de fundacions o associacions declarades d'utilitat pública (les úniques que poden rebre aportacions amb dret a desgravació). Així, doncs, l'impacte esperat de la mesura serà molt limitat. Caldria un canvi molt més generós i ampli, pensat des de la idiosincràsia del sector cultural, com s'ha fet a Navarra, o que inclogués una nova regulació del tercer sector, a imatge del model francès, per tal que el mecenatge cultural agafés embranzida. En aquest sentit, el decàleg per al foment del mecenatge i el patrocini cultural a Catalunya aprovat pel CoNCA proposa una estratègia a seguir.

Un tercer mecanisme amb incidència sobre el finançament de la cultura per part de l'Administració pot no incloure directament recursos públics. Es tracta d'utilitzar els mecanismes normatius, informatius i relacionals per facilitar fluxos de finançament cap a les manifestacions culturals. En l'àmbit cultural, normatives com el preu fix del llibre o la legislació de protecció dels drets d'autor i la propietat intel·lectual tenen un impacte clar —malgrat que controvertit— sobre determinats agents culturals. De totes maneres, no existeix cap normativa neutral o que defensi d'una forma equitativa l'interès general; és a dir, el de la gran majoria de la ciutadania i dels agents implicats. Cal discernir si el model que es propicia, que ajuda uns agents sobre els interessos d'altres, és millor que un altre, o fins i tot que la no intervenció (una forma alternativa de fer política que acostuma a beneficiar els actors més consolidats o amb més recursos).

Una altra qüestió clau per assegurar un bon finançament és la part d'aportació de l'usuari o consumidor final en el cost de provisió del bé o servei. Fixar una política de preus adequada (o, fins i tot, mecanismes intel·ligents de promoció comercial i de discriminació social positiva) és cabdal, tant en mercats intervinguts com en aquells sense intervenció governamental. Una bona assignació de preus ajuda a assegurar la màxima utilització o consum dels productes oferts. D'altra banda, els recursos propis donen independència i fan més viable el retorn de la inversió, fins i tot en aquells projectes i equipaments culturals finançats parcialment via pressupostos públics o gràcies a fons procedents del patrocini o el mecenatge cultural.

Així mateix, cal tenir en compte les transformacions en el comportament dels consumidors lligades al desenvolupament de les tecnologies i les ofertes digitals (Ernts i Young, 2010). La possibilitat de convertir en

ingressos superiors als costos de producció i distribució la creixent oferta de béns o serveis disponibles digitalment en línia no és evident. Malgrat la proliferació de models de negoci que combinen l'accés gratuït amb serveis de qualitat remunerats, molts consumidors s'han acostumat a accedir a quantitats ingents de producció cultural sense pagar. La possibilitat de monetitzar i, per tant, de generar valor per als promotors i les respectives plataformes d'intermediació, creix en la mesura que l'usuari percep diferencials de valor en l'obtenció de contingut. Assegurar el finançament i, en conseqüència, la supervivència de moltes expressions culturals en mercats de petita dimensió és una de les qüestions clau del moment present.

Crisi i finançament

La crisi econòmica està tenint efectes molt greus sobre el teixit cultural català. A la davallada del consum i de la inversió privada, cal sumar-hi la forta reducció dels recursos governamentals destinats al sector, directes o fiscals. En aquest context, la substitució d'uns consums per uns altres (per exemple, l'adquisició de llibres per la de videojocs) o les decisions d'inversió —i de desinversió— per part dels agents amb major capacitat econòmica són particularment rellevants. L'impacte més devastador es dona sobre aquells projectes o promotors més fràgils, menys institucionals o més dependents del suport públic (en termes relatius). Aquestes propostes ja estaven infradotades o infravalorades abans de la crisi, i amb aquesta moltes d'elles han desaparegut; fins i tot, el nombre d'entitats que presenten projectes a subvenció ha disminuït. I això que les administracions locals —les més interessades en projectes petits d'àmbit local— continuen sent les principals inductores de recursos públics (a Catalunya representen el 68 % del pressupost del conjunt d'administracions, tot i la reducció del 36 % en euros constants entre 2013 i 2009).

Un altre sector especialment fràgil, malgrat el gran augment del seu consum, és el que es difon a través de les xarxes digitals. La transició dels mecanismes analògics cap als digitals no aconsegueix, en la major part de casos, mantenir les xifres de vendes anteriors. Els models de negoci alternatius disponibles no acaben de funcionar en mercats de dimensió relativament petita, un fet que retreu els potencials inversors. El model de la llarga cua té grans dificultats per imposar-se en mercats culturals especialitzats, en particular quan la comunitat de consumidors potencials és relativament reduïda, que és el cas de molts subsectors culturals catalans. Els costos fixos associats a l'edició, comercialització i difusió d'un producte són difícilment amortitzables quan aquella petita part del mercat disposada a adquirir-lo de forma legal, fent-ne possible l'existència, és massa reduïda.

Amb l'objectiu de donar suport a les iniciatives d'aquest camp, a finals de 2014 el Parlament de Catalunya aprovà la Llei de creació de l'impost sobre la provisió de continguts per part de prestadors de serveis de comunicacions electròniques per al foment del sector audiovisual i per a la difusió cultural digital. Malauradament, com tantes altres iniciatives legislatives catalanes recents amb implicacions fiscals, el Govern espanyol ha portat aquesta nova normativa al Tribunal Constitucional, un fet que de moment implica la seva no entrada en vigor. Si es pogués implementar, s'estima que la recaptació anual per aquest tribut seria de 20,5 milions d'euros. Aquests recursos procedirien de les operadores de serveis de comunicacions electròniques, les principals beneficiàries del trànsit de contingut digital, gràcies a una quota fixa de 0,25 euros/mes per cada contracte de telefonia i internet subscrit a Catalunya. De moment, però, caldrà esperar.

En tot cas, l'existència o no d'unes indústries culturals potents depèn de decisions d'inversió per part d'un sector privat amb un mínim de recursos, coneixement del mercat intern i extern, i capacitat d'imbricació amb la resta d'operadors del territori, incloent-hi el financer i els governamentals. La confluència entre aquest teixit i unes administracions amatents a la idiosincràsia i les necessitats de cada subsector permet el desenvolupament d'un àmbit cultural equilibrat i sa. Tal com s'ha comentat, l'acció governamental no es basa només en l'aportació de recursos financers, via provisió directa, adquisicions o transferències, sinó que també requereix proposar unes normatives apropiades, articulant una estratègia conjunta amb els altres operadors clau (per exemple, amb els mitjans de comunicació o les institucions de crèdit oficial) i amb mesures d'incentiu fiscal inductores de finançament privat. Malauradament, el Govern central ha mostrat durant la darrera legislatura un comportament erràtic, amb canvis normatius bruscos, que han generat discriminacions estranyes entre alguns subsectors culturals. Aquest canvi constant del marc de referència fiscal —motivat per una barreja de raons ideològiques, de conjuntura electoral i de minimització de la potencial pèrdua d'ingrés fiscal— no ajuda a prendre decisions d'inversió empresarial que tenen processos de maduració llargs.

D'altra banda, la despesa pública en cultura no sembla que es pugui recuperar d'una forma immeditada i íntegra. La situació financera de la Generalitat i de les administracions locals, així com la prioritització de la despesa social, no presenta prou símptomes de millora. D'altra banda, l'Administració central no sembla predisposada a fer un pas endavant clar. La caiguda de les seves aportacions a l'indústria cultural, difícilment justificables, després d'una reducció de la seva presència de l'ordre del 76 % entre 2009 i 2013, no és probable que s'hagi de recuperar, malgrat el major sanejament de les seves finances. Cal tenir en compte que la seva principal aportació al sector cultural català es vehiculava a través dels beneficis fiscals (tant via IVA com a través de les deduccions de l'impost de societats a les empreses culturals), els quals han caigut successivament en les reformes fiscals de 2012 i 2014.

Un camp on la situació catalana és més esperançadora és el del microfinançament participatiu a través d'internet. A Catalunya s'han desenvolupat diverses plataformes per facilitar les donacions a propostes culturals, en especial aquelles que incorporen algun tipus de retorn o recompensa al donant (sovint, el producte resultant mateix del procés de microfinançament). La més important de totes, amb una gran repercussió al conjunt de l'estat, és Verkami. L'any 2014 es finançaren a través d'aquesta 397 projectes culturals promoguts des de Catalunya (el 45 % del total de l'Estat) i es va assolir una xifra global d'un milió i mig d'euros, la qual cosa dóna uns ingressos mitjans per projecte de 3.813 euros. Aquest mecanisme és utilitzat, fonamentalment, per petits projectes (només vuit superaren els 15.000 € d'ingressos i tres quarts dels projectes no assoleixen els 4.700 €), però en conjunt mobilitzaren 41.797 contribucions.

L'altre element clau que afavoreix la inversió privada —i que justifica l'esforç públic— és la resposta de la ciutadania, que està fortament condicionada per l'evolució dels valors i les opcions de consum, així com pel nivell de la renda disponible. La societat catalana, com altres societats occidentals, viu una accentuada transformació, i allò que tenia valor per a generacions passades ara deixa de tenir-ne (Ariño, 2010). Els déficits en l'educació artística són tan dolents ahir com avui, però el que falla és la imbricació social de base amb els valors i les pràctiques culturals, en particular amb les més exigents intel·lectualment. El consum domèstic, molt més individualitzat, substitueix el compartir col·lectivament —amb l'excepció de quan aquest darrer forma part del component festiu o d'un festival. Si a aquest canvi sistèmic, s'hi afegeixen la crisi econòmica i el deteriorament dels serveis culturals, el resultat és poc esperançador. Algunes de les dades disponibles semblen anunciar el final de la intensa erosió del consum privat iniciat l'any 2009, accentuat amb la pujada de l'IVA de 2012, ja que bona part del consum cultural el realitzen les classes mitjanes. Tanmateix, les xifres continuen sent baixes, un fet que limita el retorn de la inversió realitzada pels productors. Des d'una perspectiva social i de programació, cal fer una especial atenció a les capes més vulnerables de la població, ja que mostren taxes de consum i participació cultural extremadament baixes; molt en particular, bona part de la població immigrada que acaba d'arribar donades les seves particulars i heterogènies necessitats, capitals o experiències culturals d'origen, i codis d'expressió, participació i consum cultural.

Consideracions finals

El finançament de la cultura passa per moments complexos atesa la doble crisi que pateix el sector (Bonet i Donato, 2011). D'una banda, una crisi sistèmica, de canvi de paradigma tecnològic, social i econòmic, amb modificació de les formes d'expressió i participació cultural, dels hàbits de consum i dels models de negoci. D'altra banda, una crisi econòmica i pressupostària profunda, que no només redueix significativament l'aportació financera pública i privada al sector, sinó que qüestiona la cultura com a quart pilar del desenvolupament sostenible. En aquest context, els sectors culturals i la societat catalana en el seu conjunt responen de formes ambivalents. En alguns aspectes, la capacitat per fer realitat propostes amb molt pocs recursos és expressió del dinamisme de molts professionals i d'una gran varietat de col·lectius. Però, alhora, la migradesa en determinades ambicions, així com la banalització excessiva d'algunes formes expressives produïdes i consumides és, a vegades, impròpia d'una societat que en altres aspectes és capaç de liderar processos mobilitzadors o innovadors importants.

La facilitat per finançar una cultura depèn de la visió i el compromís de certs actors clau: els promotors, el sector públic i la participació de la ciutadania. El país disposa d'uns professionals, d'unes empreses i d'unes infraestructures amb mancances, però molt més sòlides que fa trenta anys. La seva capacitat d'iniciativa i experiència són cabdals per tirar endavant projectes i trobar-ne el finançament. Pel que fa a l'acció de suport públic, mentre Catalunya no disposi de competències realment plenes en l'àmbit cultural

i de plena autonomia política i fiscal, les aportacions que la Generalitat i les administracions locals puguin fer seran limitades. De totes maneres, tot plegat depèn del mandat ciutadà, de la bona confraternització entre el món de la cultura i la ciutadania. En aquest sentit, la participació de la societat es concreta tant a través del compromís social —acompanyant els projectes—, com del mandat polític —amb missatges clars dels electors als polítics—, i també pel comportament com a consumidors actius i proclius. Saber adaptar els diferents models de finançament possibles a cada circumstància i moment permetrà anar construint un sector cultural adaptat a la realitat i als somnis dels ciutadans del país.

Referències

Ariño, A. (2010). *Prácticas culturales en España: desde los años sesenta hasta la actualidad*. Barcelona: Ariel.

Barbieri, N. (2014). "Cultura, políticas públicas y bienes comunes: hacia unas políticas de lo cultural". *Àgora*, 1 (1): 101-119. <http://www.e-revistas.uji.es/index.php/kultur/article/download/1255/1232>

Bonet, L.; Donato, F. (2011). "The financial crisis and its impact on the current models of governance and management of the cultural sector in Europe". *ENCATC Journal of Cultural Management and Policy*, n. 1, p. 4-11. www.encatc.org/pages/fileadmin/user_upload/Journal/JOURNAL_VOL1_ISSUE1_DEC2011.pdf

CONCA (2015). *Decàleg per al foment del mecenatge i el patrocini cultural*. Barcelona. http://www.conca.cat/media/asset_publics/resources/000/004/049/original/decaleg_CAT_digital_definitiu.pdf

Ernts & Young (2010). *Monétiser les médias numériques. Créer de la valeur que les consommateurs sont prêts à payer*. Forum d'Avignon. www.ey.com/GL/en/Industries/Media---Entertainment

Rubio, A.; Rius, J.; Martínez, S. (2014). *El modelo español de financiación de las artes y la cultura en el contexto europeo*. Madrid: Fundación Alternativas; Fundación SGAE. http://www.sgae.es/recursos/fundacionsgae/modelo_espanol_de_financiacion_de_las_artes_y_la_cultura_en_el_contexto_europeo.pdf

Els públics de la cultura

Antoni Laporte i Joaquina Bobes
ARTImetria

Els públics de la cultura

Antoni Laporte i Joaquina Bobes – ARTImetria

Totes les dades apunten que en els darrers anys les activitats culturals ha sofert una radical pèrdua d'espectadors i usuaris. Malgrat la major part d'analistes coincideixen en el fet que la llarga crisi econòmica i l'increment de l'IVA cultural poden ser els principals factors que propicien aquesta dràstica davallada, es possible que l'anàlisi de les motivacions de la població i de les barreres existents a l'accés a la cultura ens aportin informació d'interès per entendre els canvis que estan succeint.

Fonaments teòrics

L'any 2014 s'ha constatat una davallada del consum cultural a Catalunya d'un 20 % respecte de l'any anterior.¹ Aquest descens es deu a diversos factors que condicionen les decisions de les persones a l'hora de decidir-se a realitzar una activitat cultural.

Diversos autors han estudiat el procés de decisió que desenvolupa una persona per optar per participar en cultura. Així doncs, McCarthy i Jinnett (2001) defineixen un model on es planteja que la decisió individual per realitzar una activitat cultural implica un complex conjunt d'actituds, intencions, barreres i comportaments, així com el record d'experiències passades. El model proposat mostra que la decisió de participar en cultura no es redueix a decidir sí o no: està constituït per diverses fases i en cadascuna hi intervenen diferents factors.

Abans de considerar si participar-hi o no, els individus estan en disposició de valorar els avantatges i els inconvenients de realitzar una activitat cultural, així com les diferents maneres de participar per les quals poden decidir-se. Es tracta de la primera fase del procés, en què es desenvolupa la predisposició o no a participar. Els factors que influeixen en aquesta fase tenen a veure, per exemple, amb les actituds de les persones del grup social al qual pertany l'individu respecte a la cultura: la predisposició a realitzar una activitat cultural serà superior si la parella o els amics també la fan.

Els individus que superen aquesta primera fase i decideixen realitzar una activitat cultural han arribat a la segona fase, més pràctica, en què avaluaran aspectes pràctics relacionats amb les opcions que se'ls ofereix. Serà important en aquest punt superar barreres com la falta d'informació, el preu, la disponibilitat de temps: com més inclinació a participar, més facilitat per superar aquestes barreres i passar a la fase següent.

Així, els individus que superen la segona fase realitzen l'activitat cultural, amb diferents nivells d'implicació. El resultat de l'experiència serà clau: si s'acompleixen o se superen les expectatives inicials, hi haurà una major propensió a repetir-la.

Aquest model permet entendre, doncs, quins són els factors que poden motivar o dificultar la participació cultural al llarg del procés de decisió de cada individu.

És important tenir en compte que les motivacions es construeixen al llarg del temps, raó per la qual la seva construcció resulta cara en temps i recursos, tant materials com afectius. En canvi, les barreres o inhibidors actuen a curt termini, cosa que els fa molt més perceptibles i, per tant, és més fàcil i barat eliminar-los.

¹ *Catalunya Culta: escenaris de futur*. Conferència de Ferran Mascarell, conseller de Cultura. Cercle de Cultura. Febrer de 2015.

La construcció de les motivacions envers la cultura està estretament relacionada amb la formació al voltant de les arts i la cultura. L'*Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts a Catalunya* del 2013 elaborat pel CoNCA ja es feia ressò de la manca de coherència i de continuïtat en la presència dels ensenyaments artístics a les etapes de l'ensenyament primari i secundari. Igualment, s'hi constata que l'aleshores Avantprojecte de la Llei orgànica per a la millora de la qualitat educativa (LOMCE) no posava solució a la manca detectada; ben al contrari, l'accentuava.

Què ha motivat i què ha frenat la població de Catalunya a participar en activitats culturals l'any 2014? Una primera resposta a aquesta qüestió la podem trobar en la percepció que tenen els ciutadans sobre quines activitats tenen un component cultural i quines altres un component d'entreteniment. Segons l'*Enquesta de participació cultural a Catalunya* de 2014, l'activitat que genera més consens respecte al seu caràcter cultural és la visita a museus i exposicions (56,1%), seguida per anar a concerts de música clàssica (42,9 %), llegir llibres (38,2 %) i anar al teatre (36,7 %). En canvi, anar al cinema, a un concert de música actual o jugar a videojocs són majoritàriament percebudes com a activitats d'oci.

Aquestes últimes activitats presenten uns volums de consum força superiors a les primeres. És evident que hi ha barreres que dificulten la pràctica cultural. Les activitats culturals requereixen un procés d'iniciació i de formació del gust i dels llenguatges artístics i, per tant, un esforç iniciàtic per part de qui les practica. En canvi, les activitats d'oci gairebé no requereixen cap formació prèvia i són de gaudi i comprensió immediats.

El procés d'iniciació requereix per a la pràctica d'activitats culturals està directament vinculat als ensenyaments artístics, a la formació que reben les persones al voltant de les arts i la cultura a primària i secundària. En els últims anys la presència de la formació artística en l'educació obligatòria s'ha anat reduint progressivament. La LOMCE agreuja aquesta tendència, amb una reducció substancial d'hores de dedicació al currículum escolar.

Breu descripció de la situació actual a Catalunya

Motivacions

Quins són els factors que l'any 2014 han mogut els catalans a participar en activitats culturals? Segons els resultats de l'*Enquesta de participació cultural* esmentada abans, els motius que impulsen els catalans a participar en cultura estan relacionats amb aspectes socials, amb l'oferta, amb l'accessibilitat i amb el coneixement o la recomanació.

El motiu més habitual és l'evasió, passar-ho bé, desconnectar, en molts casos amb amics, la família o la parella. És a dir, la socialització és un aspecte fonamental per a una gran majoria dels públics de la cultura (56,5%). Té sentit, doncs, que una bona part de la població no se senti atreta per aquelles activitats que no siguin percebudes com una oportunitat de compartir amb altres i que la majoria de les activitats considerades d'oci tinguin un fort component social.

La qualitat de l'oferta figura en segon lloc com a motiu més comú per participar en cultura (54,0 %), sobretot en relació amb el nom de l'artista (52,0 %), o la singularitat i novetat de l'experiència (46,4 %).

L'accessibilitat, en tant que és un aspecte que facilita la participació en activitats culturals, té a veure amb la seva gratuïtat (39,9 %), la disponibilitat de temps lliure i la proximitat (26,0 %).

Una motivació que diferencia les activitats culturals de les d'oci és l'adquisició de coneixements. L'aprenentatge és un factor que mou a la participació cultural a un 39,8 % dels catalans, mentre que un 15,3 % declara que el que el motiva és que l'activitat contribueixi a despertar interès en els seus fills o, fins i tot, reafirmar la seva identitat (10,0 %).

Finalment, un cert nombre de catalans se senten motivats quan algú de la seva confiança, amics o familiars, els recomana alguna activitat cultural (36,1 %), o llegeixen una crítica positiva (17,3 %) o alguna opinió a través d'internet (9,8 %).

L'increment en la participació cultural requereix, doncs, tenir en compte aquestes motivacions, de manera que l'oferta doni resposta a les necessitats percebudes. Saber què motiva el públic potencial i, per tant, què vol trobar-hi constitueix el punt de partida de les estratègies de desenvolupament de públics per part de qualsevol equipament, institució o programador cultural.

Barreres

L'altra clau a considerar està constituïda per les barreres que dificulten la participació. Quins són els aspectes que frenen els catalans a realitzar activitats culturals? Segons l'*Enquesta de participació cultural* de 2014, el principal motiu que dificulta la participació de la majoria dels catalans és el preu (61,9 %). La segona barrera més citada és la manca de temps (43,6 %), seguida per la falta d'interès (21,8 %).

Una comparació entre les barreres a la participació cultural dels catalans l'any 2014 amb les del 2006 permet comprovar que la crisi econòmica està tenint un fort impacte en la motivació dels catalans per realitzar activitats culturals.

Així doncs, l'any 2006 el motiu més citat per justificar la no participació cultural era la falta de interès, en tots els àmbits culturals excepte el cinema. En segon lloc, la barrera més citada era la falta de temps —la manca d'interès en el cas del cinema. El preu, com a motiu pel qual no es realitzaven activitats culturals, figurava en tercer lloc i només en referència al teatre. En el cas de les altres disciplines —música, museus, dansa, cinema, etc.—, el preu no constituïa una barrera percebuda com a rellevant.

Aquesta evolució que s'observa de 2006 a 2014 s'explica per la profunda crisi econòmica, que esclata l'any 2008a nivell internacional, així com per l'impacte de la pujada de l'IVA a la fi de 2012 en els preus de les activitats culturals.

Aquest impacte ha tingut conseqüències en la participació cultural i en totes les pràctiques que s'hi vinculen. Així, segons dades de l'Òmnibus de la Generalitat de Catalunya 2014², al voltant de 6 de cada 10 catalans declaren haver reduït la seva despesa en productes i serveis culturals al llarg de 2014.

En aquesta mateixa línia d'estalvi, un volum semblant, 6 de cada 10, declara haver incrementat el seu accés a continguts gratuïts en línia. Ara bé, sembla que la crisi ha contribuït a agreujar la pràctica de la pirateria: el 87,9% dels continguts digitals consumits a l'Estat l'any 2014 van ser il·legals i el percentatge de consumidors que va accedir il·legalment a continguts a internet és d'un 58,0 %, 7 punts més que l'any 2013.

Una part important dels catalans busca ofertes i promocions per anar al teatre o a concerts. Així ho manifesta un 59,4 % a l'inici de 2014, un percentatge que baixa al 56,8% a la fi del mateix any. També es redueix molt al llarg de 2014 el percentatge de catalans que només fan activitats culturals si troben ofertes, descomptes o gratuïtats, que passa del 51,3 % a l'inici de l'any al 38,1% a la fi del 2014.

En aquesta línia, el percentatge de catalans que van incrementar el seu ús de les biblioteques es va anar reduint al llarg de l'any 2014: del 30,2 % a l'inici d'any al 25,7 % a la fi.

L'accessibilitat espacial, que l'oferta sigui pròxima a casa, és la barrera més citada en tercer lloc (16,0 %), seguida pel desconeixement de l'oferta i la manca d'informació.

Tenint en compte el procés de decisió per realitzar una activitat cultural, s'observa que les barreres majoritàries que dificulten la realització d'activitats culturals tenen a veure amb les fases més avançades del procés, és a dir, aquelles en què la persona ja ha decidit que participarà i està en el moment d'avaluar les opcions, pel que fa a preu, oferta, horaris, etc.

La falta de formació o de coneixement previ, que comporta la no-autoidentificació com a públic potencial de la cultura, és la menys esmentada. Aquesta circumstància és especialment rellevant, atès que es tracta de la barrera més difícil i costosa de vèncer.

2 Centre d'Estudis d'Opinió (2015) *Òmnibus de la Generalitat de Catalunya 2014*. CEO

Propostes de futur

Els canvis digitals

El món digital i el desenvolupament de la tecnologia tenen un impacte decisiu en la cultura. A partir d'aquesta afirmació, la qüestió que es planteja és la següent: substitueixen la participació cultural o, per contra, la complementen o, fins i tot, constitueixen una manera nova de participar-hi? És a dir, l'increment substancial de consum de mitjans digitals és una de les causes de la davallada del consum cultural? O és que la cultura no sembla saber com aprofitar en benefici seu aquest canvi de paradigma?

L'any 2014, un 23,6% dels catalans ha jugat a videojocs al llarg dels darrers mesos. Per edats, és la pràctica que presenta més diferència entre la població jove i la població adulta. És a dir, si la tecnologia i el món digital és la pràctica que atreu més el públic jove, el futur passa indefectiblement per la cultura digital, en tant que és un sector creatiu, i per la tecnologia, com a canal per a la participació cultural.

Una societat multicultural

La població immigrant constitueix el 14,5 % del total de la població de Catalunya. En general, el volum de població immigrant s'ha mantingut força estable durant els últims anys. Així doncs, entre 2008 i 2014 només s'ha produït un descens de l'1,3 %, ³ després d'un període de deu anys de creixement sostingut.

Es tracta, doncs, de col·lectius arrelats al país, que conformen una societat multicultural. L'oferta cultural a Catalunya no sempre ha reflectit aquesta diversitat, fet que limita l'interès i, per tant, la capacitat d'aquests col·lectius envers la participació cultural, atès que no s'hi veuen representants. Cal, doncs, esmenar aquesta situació aconseguint que les polítiques culturals tinguin en compte la població immigrant, els seus interessos i les seves motivacions en la definició de l'oferta cultural.

L'impacte de la crisi econòmica

Que la crisi econòmica ha impactat en la participació cultural es fa evident en observar els canvis dels factors que suposaven una barrera per a la realització d'activitats culturals. Així doncs, l'any 2006 la manca d'interès i de temps eren les principals raons per les quals una majoria de catalans no participaven en activitats culturals. Aquests factors han deixat pas el 2014 al preu com a principal inhibidor de la participació.

Així doncs, abans de la crisi el repte de les institucions culturals era ampliar les seves audiències, atreure més públic. En el moment actual, el repte principal de molts programadors és conservar les audiències que tenien abans de la crisi. Aquesta és la raó per la qual les institucions culturals han centrat els seus esforços en estratègies de preus i fidelització.

Si bé la fidelització dels públics actuals és imprescindible, les institucions culturals no poden deixar de banda l'objectiu del desenvolupament d'audiències, entès com a "construcció de públics que, a part d'aconseguir incrementar el nombre de persones que participen a les ofertes culturals, implica desenvolupar el coneixement i la diversitat dels tipus de públics i proporcionar una experiència de qualitat, més completa i engrescadora per al públic als equipaments culturals i artístics" (Bamford, A.; Wimmer, M., 2012). Així doncs, les estratègies de desenvolupament d'audiències no només asseguraran l'increment, sinó també la renovació generacional i social dels públics de la cultura.

En una època de fortes limitacions de les aportacions públiques en tots els sectors econòmics, les polítiques culturals han de contribuir a enfortir la legitimació social de la cultura, a fi d'aconseguir una implicació i una valoració majors i creixents de la societat.

3 Font: Padró municipal d'habitats. Institut d'Estadística de Catalunya.

Referències

Bamford, A.; Wimmer, M. (2012). *Audience building and the future Creative Europe Programme*. European Expert Network on Culture (EENC).

Disponible a: http://www.europacreativamedia.cat/rcs_auth/convocatories/audience-building-final-report.pdf

Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (2013). *Crisi, incerteses, sinergies. Estat de la Cultura i de les Arts 01_2013*. CoNCA.

Disponible a: <http://www.conca.cat/ca/publicacions/publicacio/INFORMEANUAL2012>

Institut d'Estadística de Catalunya (2007). *Enquesta de consum i practiques culturals. 2006*. Idescat.

Disponible a: <http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/cataleg/pdfdocs/ecpc06.pdf>

Jimenez, H.; Martin, B.; Palao, I. (2015). *Observatorio de Piratería y Hábitos de Consumo Digitales 2014*. Gfk.

Disponible a: <http://lacoalicion.es/wp-content/uploads/resumen-ejecutivo-observatorio-2014.pdf>

McCarthy, K.; Jinnett, K. (2001). *A New Framework for Building Participation in the Arts*. Nova York: RAND.

Disponible a: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1323.pdf

Mosteiro, S. (2015). *Enquesta de participació cultural Catalunya 2014*. DeCultura. Barcelona: Departament de Cultura, Gabinet Tècnic.

Disponible a: http://cultura.gencat.cat/web/.content/sid/organismes_nova_pagina/csc_2015/enquesta_participacio_cultural_2014.pdf

Cultura i joves

Antoni Laporte i Joaquina Bobes
ARTImetria

Les innovacions en les tecnologies, l'arribada de nous col·lectius de persones immigrades, la consolidació de certs patrons culturals i l'eclosió de nous mitjans de comunicació i formats audiovisuals són alguns dels canvis que, de manera accelerada, estan modificant les pràctiques i els hàbits de consum cultural dels joves. Quines són les pràctiques culturals que els infants i joves adopten en el seu temps lliure? Com es formen aquests hàbits? És possible intervenir-hi per modificar-los? Això suposa dirigisme? Són preguntes a les que aquest escrit intenta donar resposta.

X, Y, ... Z

En parlar de joves, cal diferenciar dues franges d'edat, identificades pels analistes com a Generació Y i Generació Z. La Generació Y o *Millennials* està formada pels nascuts entre principis dels anys vuitanta i principis dels anys noranta del segle passat. Els integrants d'aquesta generació són nadius digitals, una generació hiperconnectada. Aquesta circumstància determina tant els seus gustos i interessos, com la manera d'accedir i consumir productes i serveis culturals i d'entreteniment. Els *Millennials* són oberts, innovadors, nascuts en una època de prosperitat econòmica i amb un nivell de formació elevat.

La Generació Z, o *Postmillennials*, la integren els nascuts entre principis dels noranta del segle passat i primers anys del segle actual. Aquest grup es diferencia del predecessor, entre altres coses, pel fet d'haver nascut i crescut en una època de recessió econòmica, la qual cosa ha contribuït a conformar la seva personalitat: més solidaris i altruistes, interessats en la cultura col·laborativa o el consum responsable, acostumats a les relacions socials a través d'internet.

La dimensió demogràfica de la joventut a Catalunya

En els darrers quinze anys, de 1999 a 2014, la població de Catalunya ha passat de 6.174.550 habitants a 7.519.000; un creixement espectacular, superior al 20 % de la població, des de la fi del segle xx. Els fluxos migratoris d'aquests darrers anys expliquen el gruix d'aquest creixement.

Tanmateix, en el mateix període, la població amb edats entre quinze i trenta-quatre anys ha disminuït en més de 260.000 persones, un decrement del 14 %. Dit d'una altra manera, si els trams de població jove a Catalunya representaven en 1999 més del 30 % de la població, les mateixes generacions en 2014 no arribaven al 22 % del total.

Aquesta paradoxa es deu a les variacions en la piràmide de població catalana i al fet que els joves actuals són els fills d'unes generacions que a la fi del segle xx presentaven taxes de natalitat inferiors a les de les generacions anteriors i a les de les generacions posteriors; aquestes últimes constituïdes generalment per població immigrada extracomunitària amb taxes de natalitat novament més elevades.

Això permet explicar que els joves actuals representen un parèntesi en la piràmide de població catalana i que en els propers quinze o vint anys els joves del país seran més nombrosos i presentaran una composició ètnica més diversa. Els fills i les filles de les comunitats extracomunitàries arribats a Catalunya en els primers anys del segle xxi constituïran una part molt notòria de la joventut catalana dels propers anys.

Factors que incideixen en el consum cultural

Molts autors han intentat explicar les pràctiques culturals de la població en funció de les variables socio-demogràfiques. Així doncs, l'edat, el sexe, el nivell d'estudis, el lloc de residència, la dimensió del municipi o el nivell d'ingressos del nucli familiar han estat analitzats com a possibles factors que poden explicar les diferències en el comportament de la població pel que fa a les seves pràctiques culturals.

Si bé tots els factors tenen una aportació o una altra per entendre la diversitat en els consums culturals, la majoria d'autors coincideixen en el fet que el nivell d'estudis, en primer lloc, i l'edat, en segona posició, són les dues variables que més diferencien els hàbits culturals de la població d'un territori.

El nivell d'estudis és un factor clau atesa la formació necessària de codis simbòlics i artístics per familiaritzar-se i gaudir de les produccions d'algunes disciplines culturals: la música clàssica, el teatre d'autor, la poesia, la dansa, etc., són expressions artístiques en què, a mesura que augmenta el nivell de formació, s'incrementa enormement la predisposició de l'individu a gaudir-ne.

L'edat suposa un altre factor essencial en determinades pràctiques culturals: la joventut és sinònim de sortir de casa, compartir amb amics i amigues, formar-se una identitat —en molts casos, diferenciada de la dels progenitors— i disposar de rendes més escasses que altres grups de la població. D'altra banda, per a molta gent, l'edat compresa entre els trenta-cinc i els cinquanta-cinc anys suposa una etapa de la vida en la qual cal dedicar una part molt notable del temps lliure als fills i sovint als pares. A partir dels setanta o setanta-cinc anys, la mobilitat, la salut, la disponibilitat de companyia i la renda són factors que incideixen novament en un canvi en la selecció de les activitats culturals.

Una aproximació sincrònica

Segons l'*Enquesta de participació cultural de Catalunya* de 2014, podem distribuir les pràctiques culturals dels joves en quatre grups.

- a) Un primer grup el constitueixen l'ús d'internet, els videojocs i l'audició de música. En els tres casos, la taxa en la pràctica cultural disminueix a mesura que augmenta l'edat. Els més joves són els que més usen internet (100 % en el tram de 14–19 anys), els que més escolten música (98 % en el tram de 14–24 anys) i els que més juguen a videojocs (58 % entre els que tenen 14–19 anys).

Cal indicar que, si bé en el cas de l'ús d'internet i l'audició de música la reducció en la taxa de participants és progressiva però amb canvis suaus entre generacions, en el cas dels videojocs els decrements són més dràstics. Així doncs, mentre que el 100 % dels joves de 14–19 anys són usuaris d'internet, aquesta taxa baixa fins al 80 % en el tram de 45–54 anys i al 64 % en el tram de 55–64 anys. En el cas de l'audició de música, la pràctica és més generalitzada en totes les generacions: efectivament, si bé el 98 % dels joves de 14 a 24 anys escolten música, aquesta proporció es redueix al 91 % entre els que tenen entre 45–54 anys i al 85 % entre els de 55–64 anys. En canvi, jugar a videojocs presenta decrements més contundents, perquè, si bé el 58 % de la Generació Z declara jugar a videojocs, aquesta proporció es redueix al 52 % entre els que tenen 20–24 anys, al 43 % entre els de 25 a 34 anys i cau al 22 % entre els que tenen de 35 a 44 anys.

- b) L'altra cara de la moneda d'aquestes pràctiques s'observa en la lectura de diaris i en el consum de televisió. Els joves estan substituint cada vegada més els continguts de la televisió i la premsa per internet. En efecte, el 89 % dels joves d'entre 14 i 34 anys declara veure la televisió, un percentatge que resulten elevat per la seva magnitud, però que és decreixent en el temps i inferior en relació amb els altres grups d'edat. Així doncs, les persones amb edats compreses entre els 55 i 64 anys declaren veure la televisió en proporcions superiors al 96 %. Paral·lelament, mentre que només un 23–24 % dels joves entre 14 i 24 anys llegeix diaris, aquesta proporció augmenta fins al 51 % entre les persones que tenen entre 55 i 64 anys. Cal notar que en aquest cas es produeix un salt en la població entre 25 i 34 anys, un segment en què s'observa un taxa de lectura de diaris del 38 %.

Així mateix, escoltar la ràdio i la lectura de revistes també presenten taxes més reduïdes entre els joves que entre els adults, tot i que no de manera tan marcada.

- c) Un tercer grup està constituït per l'assistència al cinema, a concerts i a espectacles, així com la lectura de llibres. A banda de la lectura de llibres, que tractarem més endavant, totes les pràctiques presenten una forta correlació negativa amb l'edat, tot i que es constaten taxes inferiors en el primer tram de 14 a 19 anys.

Cal suposar que el factor preu, d'una banda, així com la permissivitat familiar, de l'altra, expliquen aquesta menor assistència al cinema, a concerts i a espectacles de la Generació Z. Mentre que el 72 % dels joves entre 20 i 24 anys van al cinema, aquesta proporció és del 64 % per als que en tenen entre 14 i 19, es redueix al 49 % per als de 25 a 34 anys i continua davallant fins al 34 % en el cas dels de 55 a 64 anys.

L'assistència a concerts presenta un patró igual al del cinema, tot i que les taxes són més reduïdes en tots els trams. En efecte, mentre que el 55 % dels joves d'entre 20 i 24 anys assisteixen a concerts, aquesta proporció és del 47 % per als que en tenen entre 14 i 19 i del 49 % per als de 25 a 34 anys, i continua davallant fins al 29 % per als que tenen entre 55 i 64 anys.

L'assistència a espectacles presenta unes tendències més erràtiques, tot i que els joves de 14 a 19 anys són els qui més hi assisteixen, en una proporció del 47 %.

Pel que fa a la lectura de llibres, s'observen taxes entre el 71 % i el 76 % pel que fa als joves de 14 a 34 anys i es produeix una davallada radical fins al 54 % per als qui tenen entre 35 i 44 anys, entre els quals la manca de temps en deu ser el motiu principal. A partir d'aquest tram d'edat, es recupera fins al 60 % en el cas dels que tenen entre 45 i 64 anys.

- d) Finalment, la visita a exposicions suposa un cas a part, perquè presenta una pràctica força estable entre totes les edats, de prop del 40 % de la població.

Una aproximació als joves més centrada en el temps lliure

Tot i tenir dos anys d'antiguitat respecte al 2014, la darrera enquesta específica sobre la joventut a Catalunya aporta informacions molt rellevants per explicar els interessos dels joves en el seu temps lliure.

En efecte, segons l'*Enquesta a la joventut de Catalunya 2012*, les activitats d'oci més habituals entre els joves de 15 a 24 anys és, en primer lloc, quedar amb els amics i amigues i, en segon lloc, passejar: 8 de cada 10 les practiquen molt o força sovint. En tercer i quart lloc, se situen la utilització de xarxes socials (68,1 %) i la lectura de blogs o pàgines web (60,0 %), seguits de l'activitat de mirar la televisió (56,0 %).

No és fins a l'11è i 12è llocs que es troben les primeres activitats pròpiament culturals, en tant que es realitzen en el temps de lleure: 4 de cada 10 descarreguen música i llegeixen llibres molt o força sovint. Les activitats culturals menys practicades pels joves són l'assistència a espectacles de dansa, òpera i música clàssica (només un 5 % declara practicar-les molt o força sovint) i, en ordre creixent, anar al teatre (8,3 %) i visitar museus o exposicions (11,5 %).

En posicions intermèdies hi trobem l'assistència a concerts de música moderna (21,5 %) i el cinema (29,2 %).

La freqüència en la pràctica d'activitats culturals s'ha reduït l'any 2012 respecte al 2007: "anar al cinema" presenta el descens més elevat (decrement del 23,1 %), seguit del teatre (reducció del 20,5 %) i la lectura de llibres (disminució del 4,3 %). Per contra, els joves que declaren jugar amb consoles de joc o ordinador han incrementat un 4,4 % entre el 2007 i el 2012.

Factors que incideixen en els hàbits culturals dels joves

La pràctica d'activitats culturals per part dels joves, com la resta de la població, es veu molt influïda pel context conjuntural. Així doncs, els joves s'han vist afectats pels diferents processos econòmics i socials que viu Catalunya. Es poden identificar tres factors que han tingut una repercussió profunda en els canvis en els hàbits de consum cultural dels joves: la crisi econòmica iniciada l'any 2008, la presència de nous col·lectius nascuts a l'estranger i la implantació digital creixent.

El principal indicador que evidencia l'impacte de la crisi sobre la població jove és l'atur. En aquest sentit, la franja d'edat compresa entre 16 i 19 anys presenta percentatges molt superiors que la franja de 20 a 24: l'últim trimestre de 2014, la taxa d'atur entre els primers era del 61,4 %, i entre els segons, del 42,6 %. L'evolució de la taxa d'atur entre els joves des de 2008 presenta un increment dramàtic: la taxa de joves aturats d'entre 16 i 19 anys va passar del 28,3 % en el primer trimestre de 2008 al 61,4 % l'últim trimestre de 2014, mentre que en el cas dels joves de 20 a 24 va passar del 14,6 % al 42,6 % durant el mateix període.

Un altre indicador rellevant de l'impacte de la crisi sobre els joves és l'edat d'emancipació. Al llarg dels últims anys, l'edat d'emancipació s'ha incrementat a causa de l'atur, d'una banda, i de la precarietat dels contractes, de l'altra. Així doncs, mentre que l'any 2002 un 81,9 % dels joves de 15 a 34 anys vivien de manera independent fora de la casa dels pares, l'any 2012 el percentatge es va reduir al 42,5 %.

Tal com exposa l'*Enquesta a la joventut de Catalunya 2012*, les activitats que mostren una freqüència superior en la pràctica que en fan els joves són les que no impliquen un cost econòmic, com ara quedar amb amics i amigues i passejar. Així mateix, han augmentat les descàrregues de música i pel·lícules per internet.

De fet, segons l'enquesta Òmnibus 14 2014-1 del Centre d'Estudis d'Opinió, els joves d'entre 18 i 34 anys són el grup d'edat que reconeix haver reduït en més mesura la seva despesa en productes i serveis culturals: el 58,4 % dels joves entre 18 i 24 anys i el 63,0 % dels joves entre 25 i 34 anys

En general, la principal raó per la qual declaren haver reduït el seu consum és l'increment de preus derivat de la pujada de l'IVA (63,8 %), seguida de la manca de recursos econòmics (15,3 %) i l'estalvi per la incertesa de l'evolució econòmica (8,1 %). Paral·lelament, un 87,1 % reconeix accedir a més continguts *online* gratuïts, molt per sobre de les franges d'edat adultes (Òmnibus 14 2013-2). És a dir, l'impacte de la crisi econòmica és una evidència, tot i que l'interès per consumir cultura sembla mantenir-se: els joves busquen alternatives i les troben en els nous canals i formats digitals.

Un segon factor que també influeix enormement en les seves activitats de lleure és la posició social de la família dels joves: com més nivell d'estudis dels pares, més activitats culturals realitzen els joves, i a l'inrevés, com menys nivell d'estudis, menys pràctica d'activitats culturals.

Aquesta circumstància permet identificar el grup constituït pels joves de famílies immigrants, els pares dels quals presenten una posició social generalment més baixa que la resta de la població. Aquest grup constitueix l'any 2014 el 27,3 % del total dels joves de 15 a 29 anys de Catalunya. Entre aquest col·lectiu de joves immigrants és més freqüent el consum d'activitats lúdiques que d'activitats culturals.

Les activitats lúdiques, de pràctica més individualitzada, inclouen les activitats digitals i tecnològiques. Així doncs, l'any 2012 el 44,4 % dels joves de 15 a 34 anys descarrega música molt o força sovint, mentre que el 29,9 % descarrega pel·lícules amb la mateixa freqüència. Passa el mateix amb el 24,4 % que declara que juga amb consoles de joc i el 18,4 % que ho fa a jocs *online*.

Altres factors que palesen l'impacte de la tecnologia en les pràctiques culturals dels joves tenen a veure amb els tipus de suports utilitzats per escoltar música. Així doncs, segons l'*Enquesta de participació cultural*, escoltar música a través de l'ordinador és l'hàbit més estès entre els joves de 14 a 24 anys (63,4 %) i de 25 a 34 anys (51,0 %). A més, aquestes franges d'edat són les que més utilitzen altres dispositius com els MP3 i MP4 (24,9 % i 18,5 % per franja d'edat respectivament), o les tauletes (6,2 % i 4,5 % per franja d'edat respectivament). Tanmateix, el suport que marca la diferència entre totes dues franges d'edat és el telèfon mòbil: mentre que el 63,3 % dels joves d'entre 14 i 24 anys l'utilitzen per escoltar música, el percentatge es redueix al 35,6 % en el cas dels joves entre 25 i 34 anys.

La visualització de concerts a través d'internet, ja sigui en vídeo (YouTube, Vimeo, etc.) o en plataformes de reproducció en temps real (*streaming*), representa una de les innovacions més rellevants pel que fa al consum cultural. Són els joves els principals usuaris d'aquest tipus de mitjà. Així doncs, l'any 2014 el 38,4 % dels joves entre 14 i 24 anys i el 28,0 % dels joves entre 25 i 34 anys van mirar concerts a través d'internet.

Els motius que els van portar a fer-ho tenen a veure amb el lloc on es fan els concerts —massa llunyà per desplaçar-s'hi—, el preu —per la possibilitat d'accedir-hi gratuïtament— i el temps, quan es tractava d'un concert antic o bé perquè no es disposava de temps per anar-hi.

Aquest consum creixent d'activitats digitals o amb una forta implicació de la tecnologia contrasta, per exemple, amb la davallada del temps dedicat pels joves a mirar la televisió. Així doncs, l'any 2014 els joves entre 18 i 24 anys miren la televisió una mitjana de 19 hores setmanals, la qual cosa suposa un descens del 21 % respecte al 2013. La caiguda és superior si es compara amb 2012.¹

Els joves en l'agenda europea

Tradicionalment, la Unió Europea ha centrat els seus programes pel que fa a la cultura en el suport a l'oferta, en dues línies bàsiques: suport als creadors i suport al sector de l'audiovisual. En els últims anys, però, les dades sobre participació cultural a Europa (Comissió Europea, 2013) mostren que les taxes de la participació cultural disminueixen, tant en el conjunt de la Unió com en la majoria dels vint-i-set països considerats individualment.

Per aquesta raó, la Unió Europea ha inclòs en la seva agenda el desenvolupament d'audiències com a nova prioritat (Comissió Europea, 2012), amb la voluntat de promoure projectes que facin més accessibles les arts i la cultura, i contribueixin a integrar-les a la vida diària d'un major nombre de persones.

L'envelliment progressiu de les audiències que realitzen activitats culturals fortament subvencionades amb finançament públic (museus, òpera, música clàssica, teatre, dansa, etc.) posa de manifest un desinterès i uns nivells de participació decreixents entre els joves. Un dels principals reptes de les polítiques culturals a Catalunya a hores d'ara està centrat en la demanda cultural i, molt especialment, en els joves: de quina manera les generacions que gestionen els recursos públics i privats dissenyen, executen i avaluen projectes culturals en què els joves siguin no només espectadors, sinó també veritables protagonistes de les activitats culturals.

Referències

Comissió Europea (2012). *A Report on Policies and Good Practices in the Public Arts and in Cultural Institutions to Promote Better Access to and Wider Participation in Culture. European Agenda for Culture Work Plan for Culture 2011–2014*. Directorate-General for Education and Culture.

Disponible a: http://ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework/documents/omc-report-access-to-culture_en.pdf

Comissió Europea (2013). *Special Eurobarometer 399, Cultural Access and Participation Report*. Directorate-General for Education and Culture.

Disponible a: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf

Mosteiro, S. (2015). *Enquesta de participació cultural Catalunya 2014*. DeCultura. Barcelona: Departament de Cultura, Gabinet Tècnic.

Disponible a: http://cultura.gencat.cat/web/.content/sid/organismes_nova_pagina/csc_2015/enquesta_participacio_cultural_2014.pdf

Serracant, P. (coord.) (2013). *Enquesta a la Joventut de Catalunya 2012*. Departament de Benestar Social i Família, Generalitat de Catalunya.

Disponible a: http://benestar.gencat.cat/web/.content/documents/arxiu/publicacions/col_estudis/ejc_volum1_publicacio_completa.pdf

¹ Font: Nielsen.

LA CULTURA EN DADES

Índex

Dades poblacionals	71
Evolució de la població	71
Densitat poblacional	73
Estructura poblacional per edats	74
Nivells educatius	74
El pes econòmic de la cultura	76
Volum econòmic dels sectors culturals	76
El finançament de la cultura	78
Despesa pública en cultura	80
Despesa per programes	82
Comparativa europea	84
Ajuts a tercers (subvencions) del Departament de Cultura	85
Mercat	87
Les dades dels principals sectors	88
Llibre	88
Cinema i audiovisual	89
Música	90
Arts escèniques	90
Arts visuals	91
Museus i patrimoni	92
Estructura del sector	93
Equipaments culturals	93
Les empreses del sector cultural	95
Ocupació	98
Participació en la vida cultural	100
Associacionisme	100
Distribució territorial i àmbits d'actuació	100
Pràctica amateur	101
Comparació amb la resta d'Espanya	102
Espais per a la pràctica cultural	103

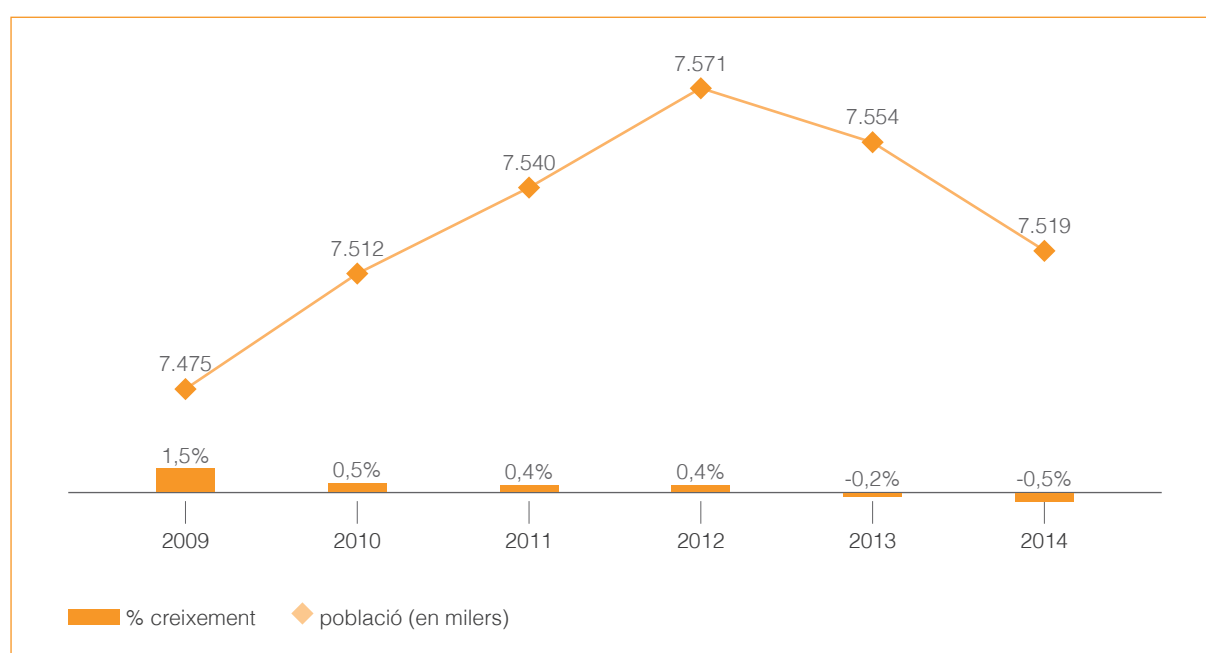

Dades poblacionals

Evolució de la població

L'any 2012 va canviar la tendència creixent de la població catalana per donar pas a una disminució molt tímida. El creixement protagonitzat fins a l'any 2008 està marcat per l'arribada de ciutadans estrangers. L'evolució experimentada per la població estrangera resident a Catalunya durant aquest període no té precedents: des de l'any 2000 fins al 2008, la població estrangera es va multiplicar per 6. Així doncs, els 180.000 residents nous de principis de segle es van convertir en més d'un milió el 2008. L'impacte va ser contundent i va contribuir al creixement de la població, sobretot de la població jove. Aquest fenomen va alentir l'envelliment i va afavorir d'una manera determinant l'increment de la natalitat.

Evolució de la població de Catalunya. 2009-2014 (en milers)

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

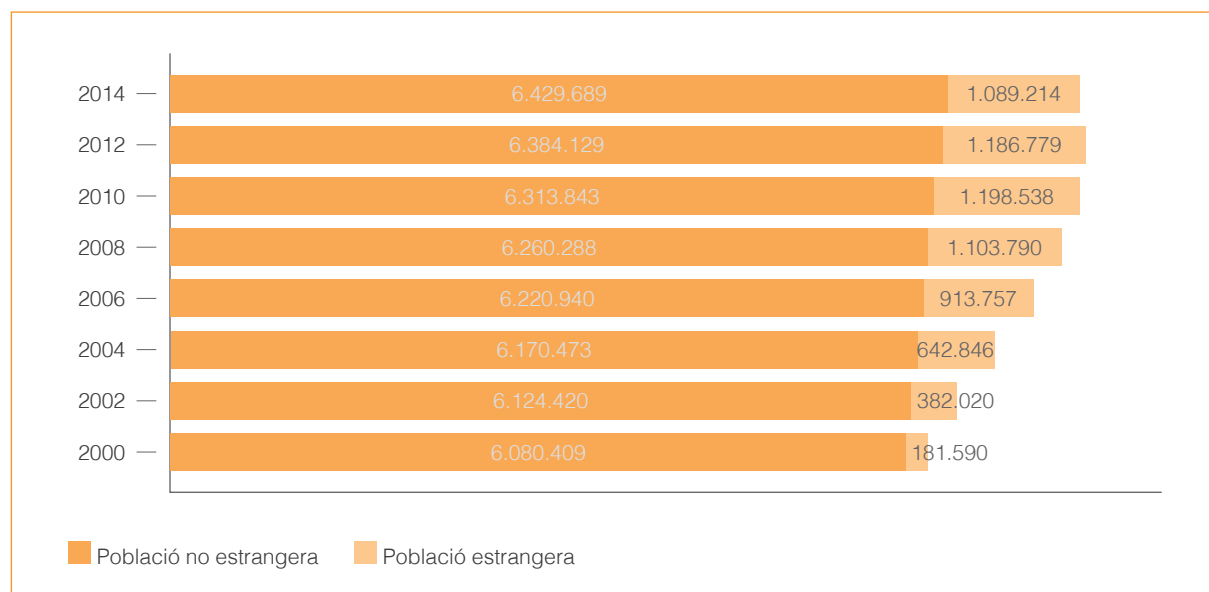
L'augment del nombre d'immigrants i la diversificació dels seus orígens geogràfics han comportat canvis en la jerarquia del pes demogràfic de les diferents comunitats. El grup migratori llatinoamericà ha estat el que ha guanyat més protagonisme, ja que els seus efectius s'han multiplicat per 12.

A partir del 2008, any en què la crisi econòmica es va fer present, i fins al 2014 el conjunt de la població estrangera resident a Catalunya també va disminuir lleugerament, un 1,3 %, i va ser el col·lectiu procedent de l'Amèrica llatina el més afectat, perquè va passar de representar un 20 % a un 13 %, respecte al total de població estrangera. El col·lectiu asiàtic, en canvi, tot i constituir només el 7 % del total de població immigrada, ha augmentat gairebé un 30 % en aquest període. El nombre d'africans i europeus s'ha mantingut força estable, fins a arribar a representar cada col·lectiu un 37 % del total de població immigrada l'any 2014.

A hores d'ara, en termes absoluts la població de nacionalitat marroquina és la més nombrosa a Catalunya, seguida de la romanesa, la xinesa, la italiana i la pakistanesa. L'evolució dels fluxos de migració depèn d'una varietat de factors, que van des de les polítiques que adoptin els governs fins a l'evolució dels cicles econòmics.

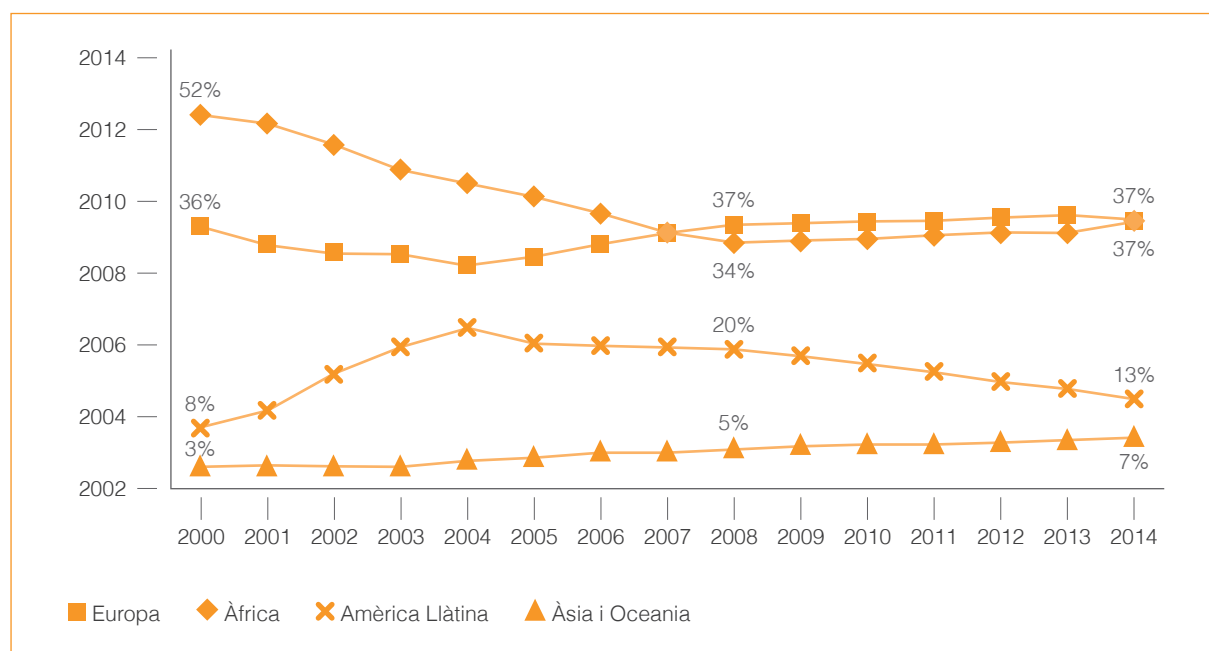
Evolució de la població catalana segons l'origen. 2000-2014

Font: Idescat.

El 35,7 % de la població adulta de Catalunya és nascuda fora: el 17,2 % a l'estranger i el 18,5 % a la resta de l'Estat. Un total de 662.300 persones tenen llengües inicials diferents del català i castellà.

Evolució de la població immigrada resident a Catalunya segons el lloc de procedència. 2000-2014

Font: Idescat.

Densitat poblacional

El 2014 la densitat de població a Catalunya era de 234 hab./km², uns dos punts menys respecte al 2012. La distribució territorial d'aquesta taxa continua essent diversa i no ha experimentat modificacions significatives des de 2012. La concentració de població més elevada es manté al Barcelonès, amb 15.000 hab./km², seguit del Baix Llobregat i el Vallès Occidental, que es mantenen per sobre dels 1.500 hab./km². A l'altre extrem, hi ha les comarques de l'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà, que continuen sense arribar als 10 hab./km².

Una conseqüència de la distribució no uniforme de la població és la necessitat lògica d'invertir més en cultura on hi ha més població, alhora que la llunyania i la dificultat d'accés a les propostes culturals de les zones menys poblades obliguen a fer més esforços per concedir igualtat de possibilitats a tots els ciutadans, sigui quin sigui el lloc on resideixin.

Densitat de població de les comarques catalanes segons el nombre d'habitants.

	2014 densitat (habitants/km2)		2014 densitat (habitants/km2)
L'Alt Camp	82,9	El Montsià	94,7
L'Alt Empordà	103,3	La Noguera	22,1
L'Alt Penedès	179,3	Osona	122,9
L'Alt Urgell	14,4	El Pallars Jussà	10,1
L'Alta Ribagorça	9,1	El Pallars Sobirà	5,2
L'Anoia	136,0	El Pla d'Urgell	121,7
El Bages	141,9	El Pla de l'Estany	120,1
El Baix Camp	272,9	El Priorat	19,2
El Baix Ebre	80,4	La Ribera d'Ebre	27,7
El Baix Empordà	189,4	El Ripollès	26,9
El Baix Llobregat	1.659,0	La Segarra	31,4
El Baix Penedès	338,2	El Segrià	150,2
El Barcelonès	15.281,2	La Selva	171,1
El Berguedà	33,8	El Solsonès	13,5
La Cerdanya	33,0	El Tarragonès	783,7
La Conca de Barberà	31,9	La Terra Alta	16,3
El Garraf	788,1	L'Urgell	63,0
Les Garrigues	24,8	La Vall d'Aran	15,8
La Garrotxa	76,3	El Vallès Occidental	1.542,6
El Gironès	321,6	El Vallès Oriental	474,3
El Maresme	1.098,8	Mitjana Catalunya	234,2

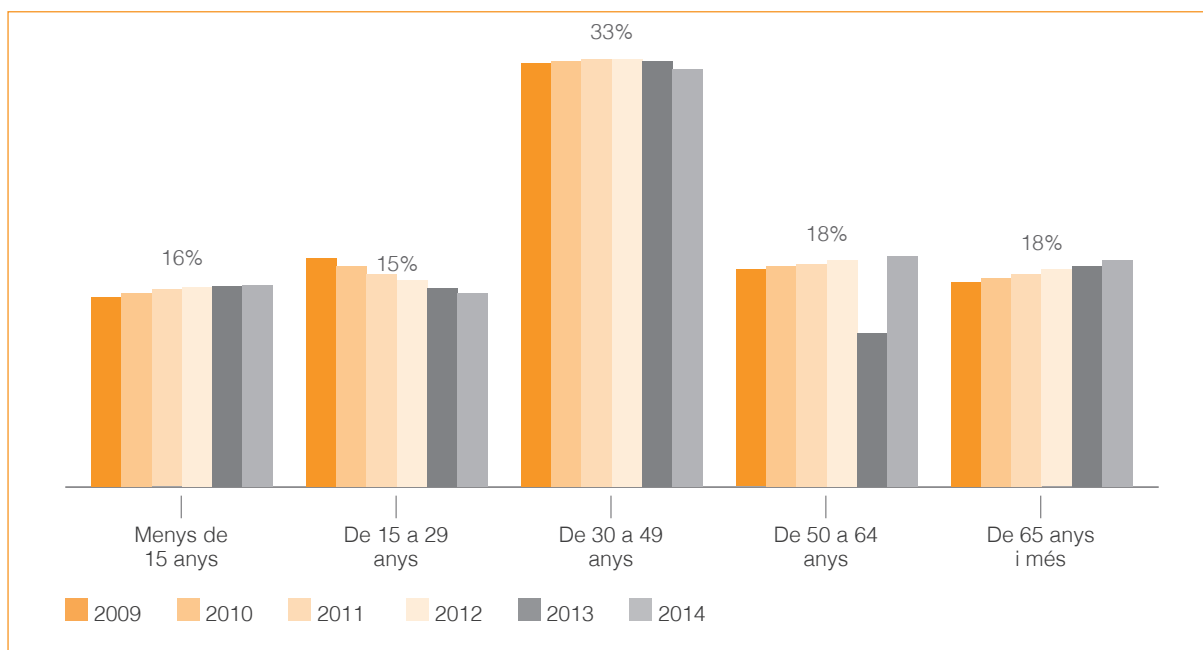
Font: Idescat.

Estructura poblacional per edats

El 66 % de la població catalana es troba en la franja d'edat que es podria considerar població activa —entre 16 i 65 anys—, mentre que el 34 % restant forma part de les anomenades *classes passives* —les persones de menys de 16 anys i les més grans de 65.

Entre el 2008 i el 2014 s'observa un creixement de més del 9 % de la població en edat escolar: els menors de 15 anys.

Evolució de l'estructura de la població de Catalunya segons el grup d'edat. 2009-2014

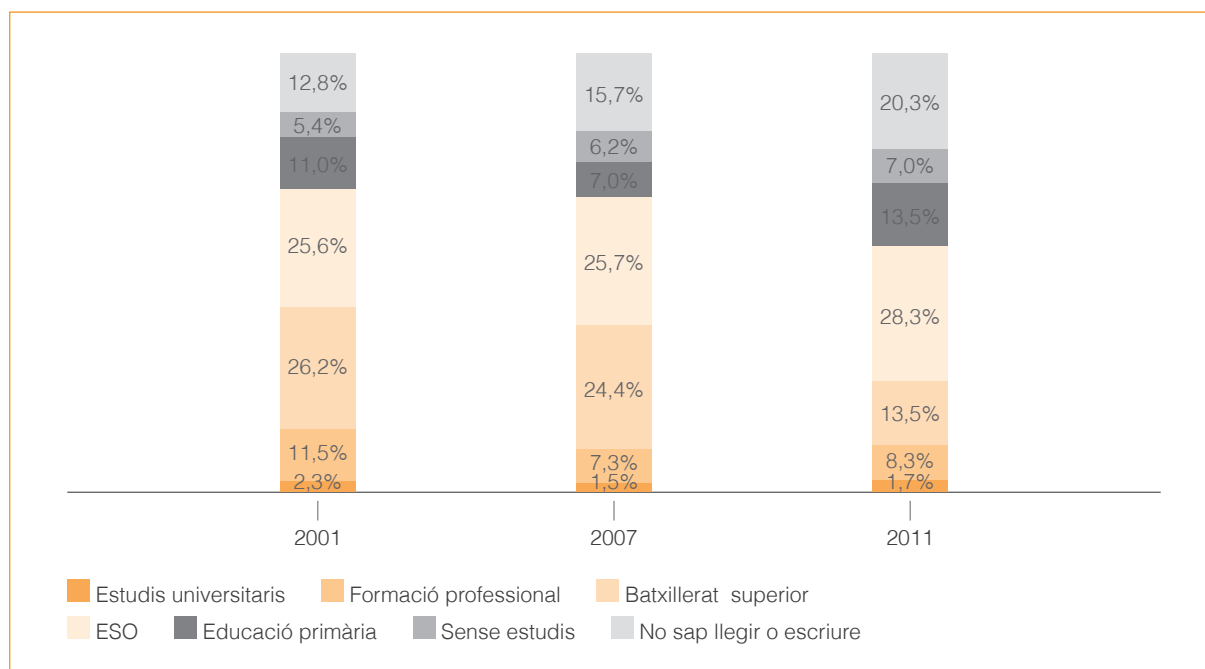
Font: Idescat.

Nivells educatius

En deu anys s'ha produït una petita reducció del nombre de ciutadans que no tenen estudis: s'ha passat d'un 13,8 % a un 10 %. Malgrat això, cal destacar que l'any 2007 es va arribar a només un 8,8 % i que en els darrers quatre anys aquesta magnitud s'ha incrementat de nou.

A més, cal subratllar l'increment de població universitària en 7,5 punts percentuals i, per contra, la disminució en 17,7 punts del percentatge de ciutadans que solament tenen estudis primaris. Aquesta disminució ha contribuït a la millora dels percentatges de la població que té finalitzats l'ESO, el batxillerat i estudis universitaris. El percentatge de població amb estudis de formació professional, tot i millorar, no ha variat significativament.

Evolució del nivell d'instrucció de la població de Catalunya. 2001-2011

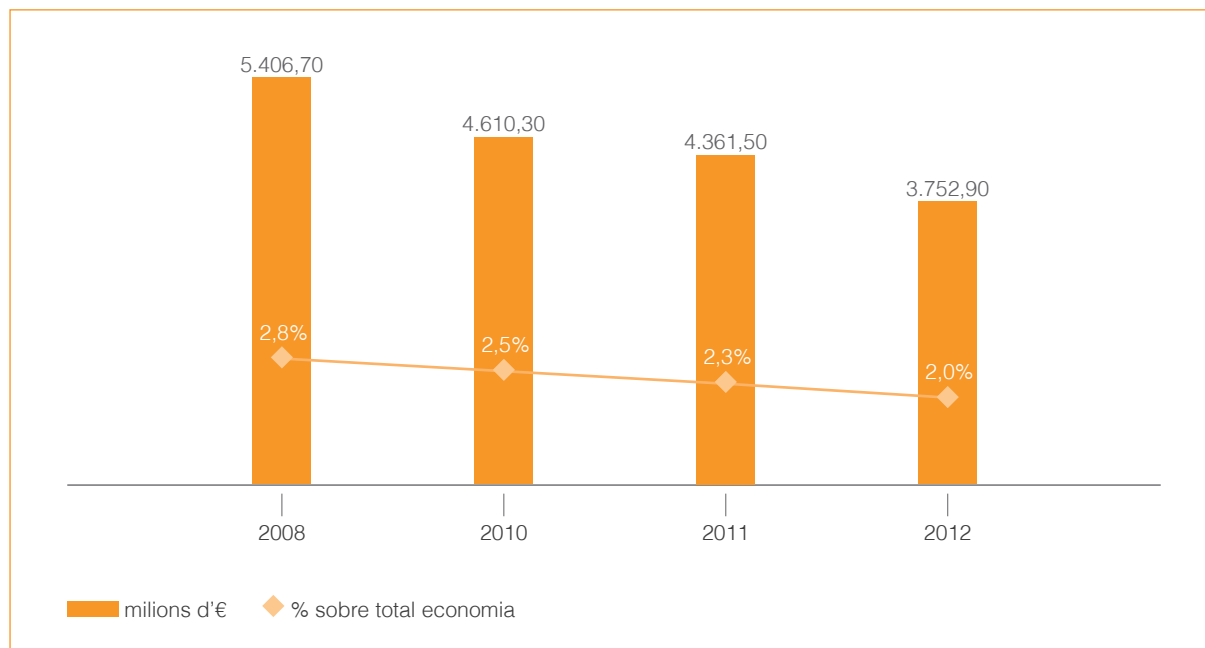
Font: Idescat.

El pes econòmic de la cultura

Volum econòmic dels sectors culturals

El valor afegit brut (VAB) d'un sector de l'economia indica el volum de riquesa generada per aquest sector en un període determinat. L'any 2012, per al total de les activitats culturals a Catalunya, el VAB representa 3.753 milions d'euros, un 2 % de la riquesa creada pel conjunt de l'economia catalana.

Evolució del VAB cultural a Catalunya. 2008-2012

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.*
Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

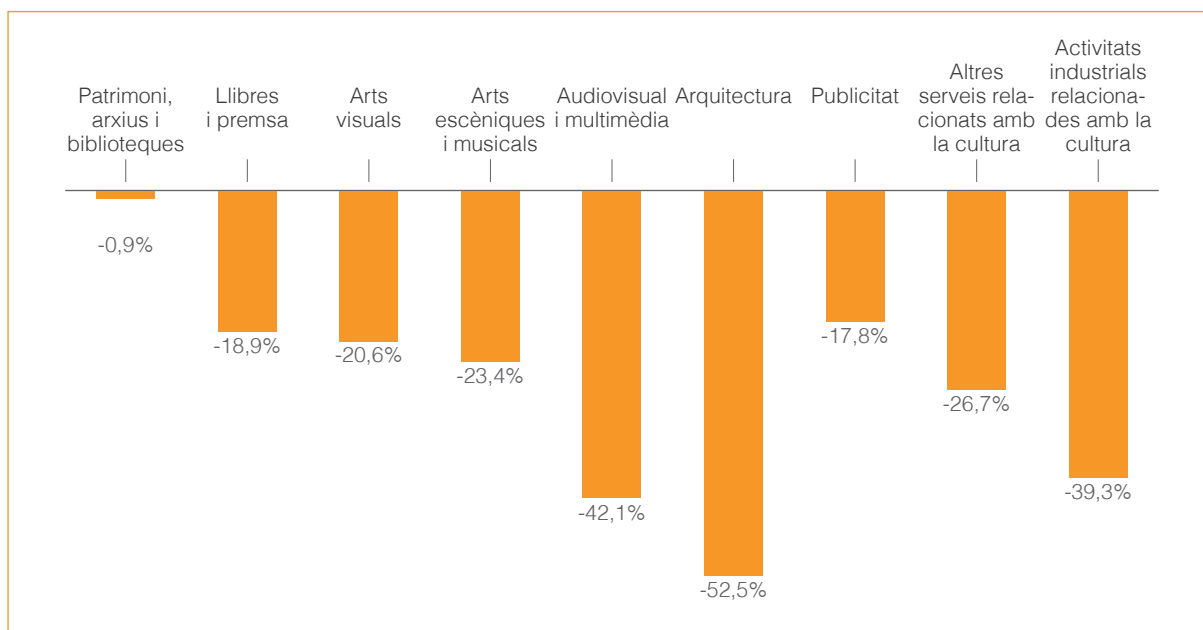
Nota: no es disposa de dades de l'any 2009.

El conjunt de la riquesa creada per l'economia catalana es va reduir entre el 2008 i el 2010, però a partir d'aquest any s'ha mantingut constant al voltant de 187.000 milions d'euros. Per contra, el pes del sector cultural en l'economia catalana s'ha reduït d'una forma continuada des del 2008, any en què representava el 2,8 % de l'economia en termes de valor afegit brut. En quatre anys, el sector cultural ha perdut 1.653 milions de valor afegit brut, la qual cosa comporta una caiguda del 30,6 %.

De l'anàlisi de les dades desagregades per grups d'activitats, es desprèn que tots els àmbits de la cultura i la creació han patit els efectes de la crisi econòmica d'una manera significativa. Els sectors més afectats han estat el de l'arquitectura i l'audiovisual, amb una reducció de l'aportació al VAB cultural i creatiu del 52,5 % i del 42,1 % respectivament. L'únic grup d'activitat que ha mantingut la seva aportació ha estat el del patrimoni, arxius i biblioteques.

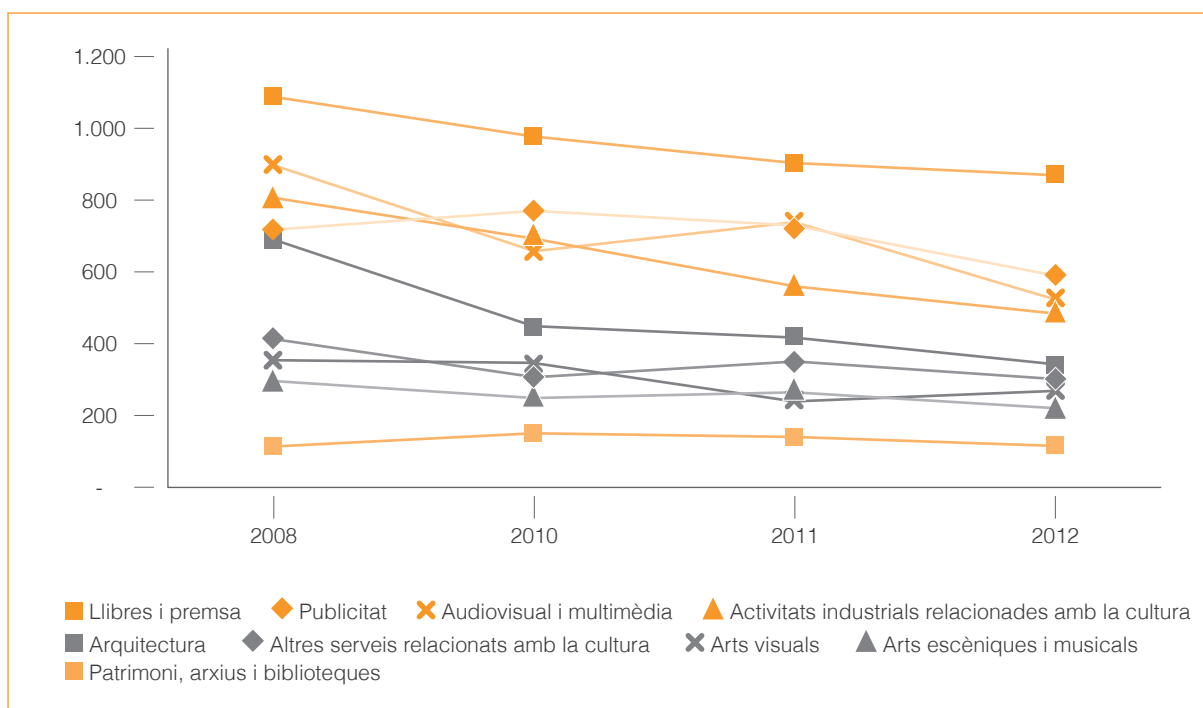
A més, si s'analitza la tendència anual més recent, sembla que l'àmbit de les arts visuals ha capgirat la tendència negativa en el darrer any.

Variació del VAB segons el grup d'activitats culturals. 2008-2012

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.*
Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

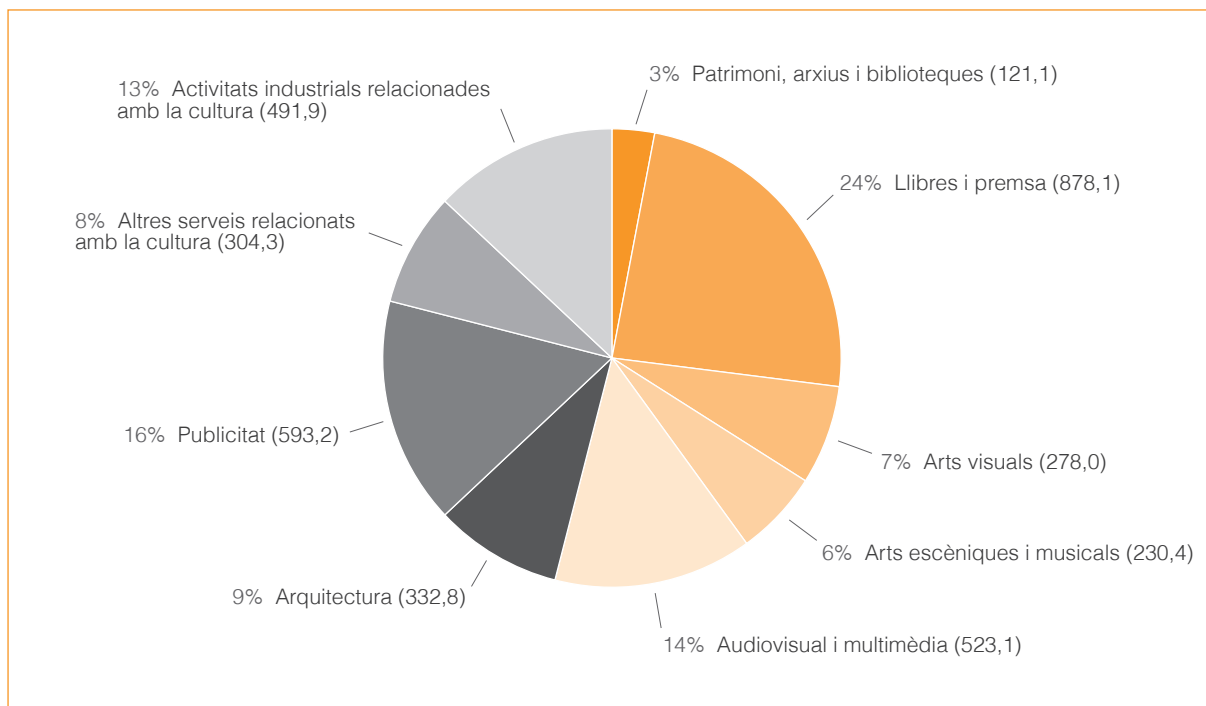
Evolució del VAB segons el grup d'activitats culturals. 2008-2012 (en milions d'euros)

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.*
Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Pel que fa a l'aportació de cada grup d'activitat, els sectors que més contribueixen al VAB cultural són el llibre i la premsa (24 %), seguit de la publicitat (16 %) i l'audiovisual i multimèdia (14 %). El sector del patrimoni, arxius i biblioteques encapçala la llista per la part baixa (3 %), seguit de les arts escèniques i musicals (6 %) i les arts visuals (7 %).

Valor del VAB segons el grup d'activitats culturals. 2012 (en milions d'euros i en percentatge)

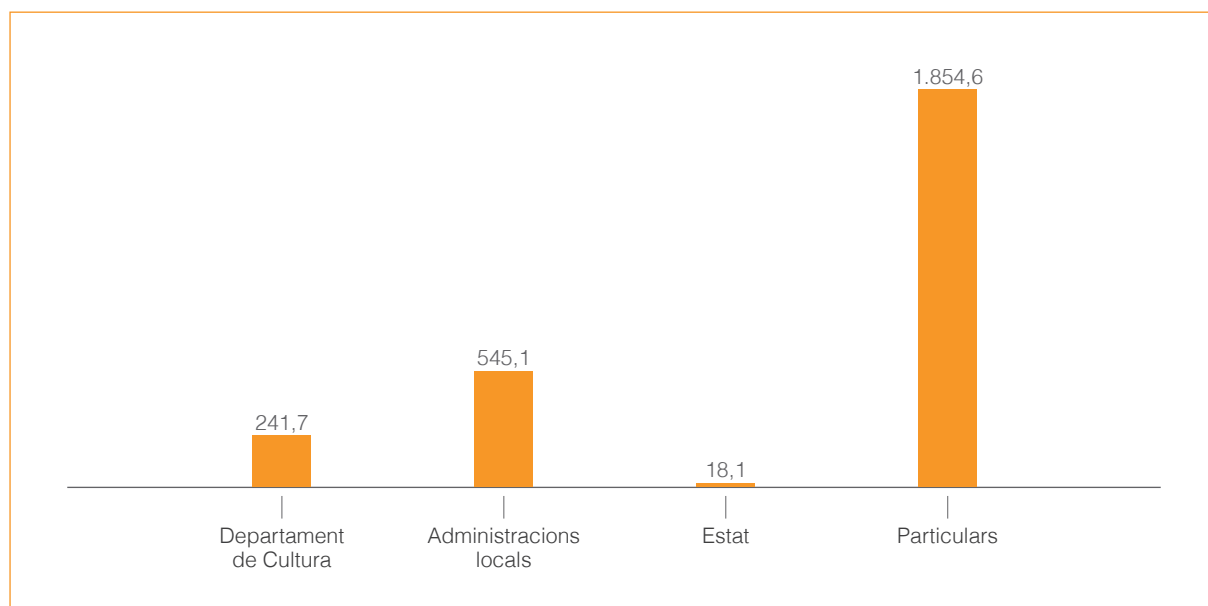
Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.* Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

El finançament de la cultura

Hi ha tres grans models de finançament de la cultura: aportacions públiques, mecenatge i/o patrocini i, finalment, consum o despesa privada en cultura. És molt habitual que els projectes culturals no es limitin a utilitzar un únic model i que els recursos vinguin de models diversos. Malgrat que els darrers estudis realitzats pel CoNCA respecte al fenomen del patrocini i el mecenatge han aportat una informació interessant sobre la tipologia d'agents que intervenen en aquest sistema de finançament —tant per la part del finançador com del finançat— i han donat llum sobre el percentatge que suposa el patrocini i el mecenatge a escala sectorial, fóra molt agosarat extreure d'aquests treballs un càlcul prou exhaustiu del volum total de finançament de la cultura per aquest model. Per aquest motiu, l'anàlisi en aquest apartat es centrarà en les dades de finançament públic i la despesa privada.

Segons les dades oficials disponibles, la despesa total en cultura ha estat d'uns 2.700 milions, repartits entre la despesa pública i la que realitzen els particulars. Un terç d'aquest import correspon a les administracions, i la resta, als particulars. Aquest repartiment no difereix gaire dels que s'havien calculat per a l'any 2010, quan va ser possible incloure-hi l'efecte del patrocini i el mecenatge. En aquella ocasió, les administracions públiques aportaven un 32 % de la despesa total; les llars, un 63 %, i el patrocini i mecenatge, el 5 % restant.

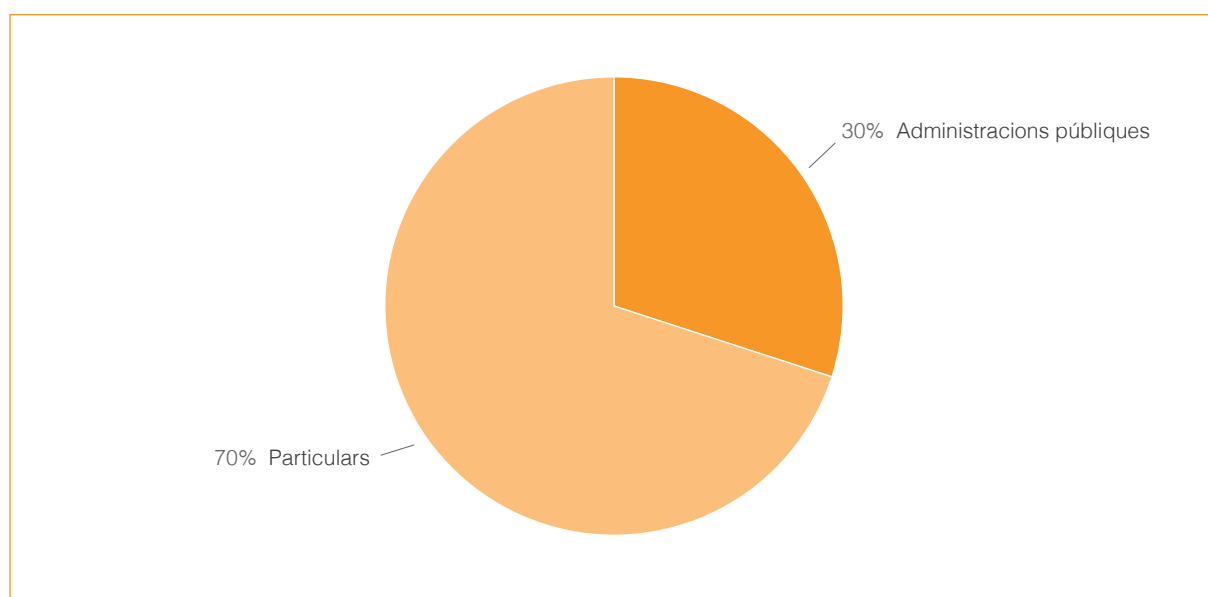
Despesa en cultura a Catalunya segons la tipologia d'agent. 2013 (en milions d'euros)

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura i Idescat.

Nota: El càlcul de la despesa dels particulars correspon a l'any 2012.

Repartiment de la despesa en cultura a Catalunya segons la tipologia d'agent. 2013

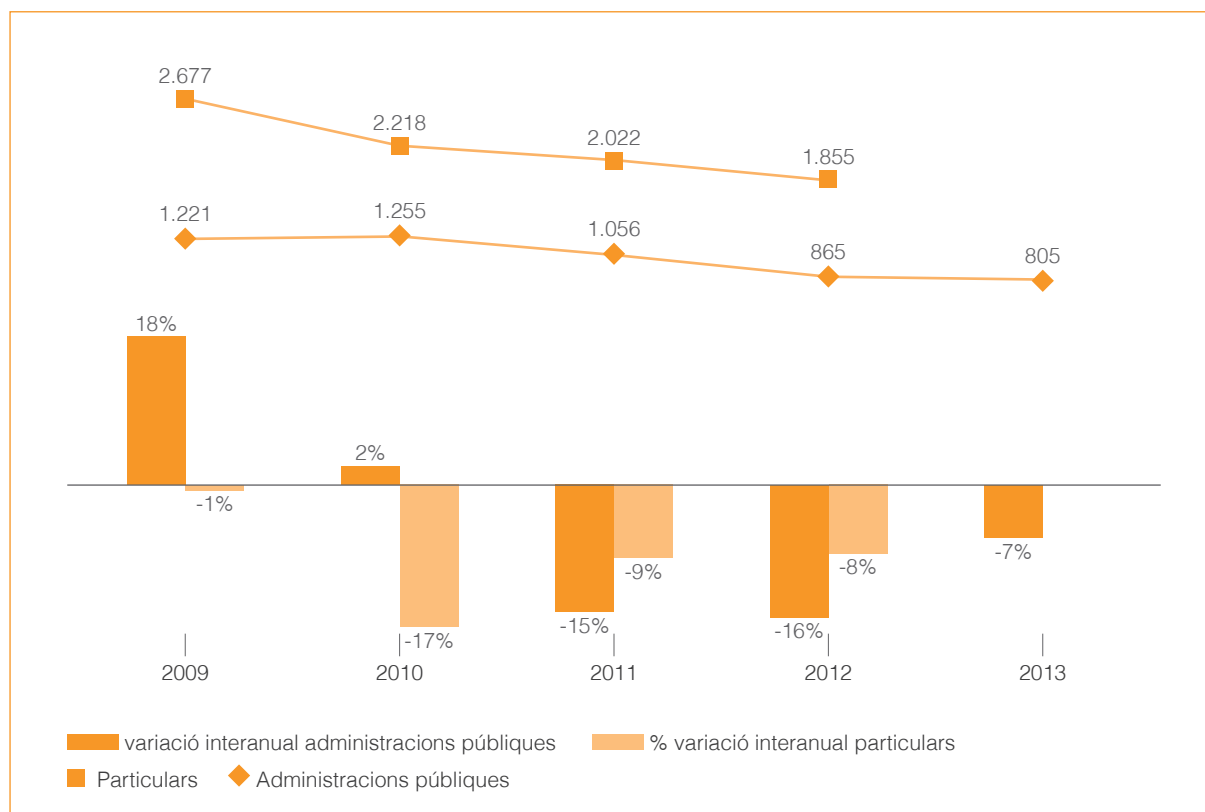
Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura i Idescat.

Nota: el càlcul del percentatge de despesa dels particulars correspon als valors de l'any 2012.

Si s'observa l'evolució experimentada pels dos grans blocs d'agents que generen la despesa en cultura, es pot concloure que des de l'any 2009 s'hi produeix una continuada reducció. Entre el 2009 i el 2012, la despesa de les administracions públiques en aquest àmbit ha caigut un 29 % —el 34 % si fem el càlcul fins a l'any 2013. S'hauria de retrocedir a l'any 2005 per trobar uns pressuposts públics de magnituds globals similars als de l'any 2014. Malgrat tot, sembla que els anys 2013 i 2014 aquesta reducció tendeix a alentir-se. Pel que fa als particulars, entre el 2008 i el 2012 la despesa en cultura s'ha reduït un 31 %. En aquest cas, la manca de dades fa que no s'hi pugui intuir cap tipus de millora.

*Evolució i variació interanual de la despesa en cultura a Catalunya segons la tipologia d'agent. 2009-2013
(en milions d'euros i en percentatge)*

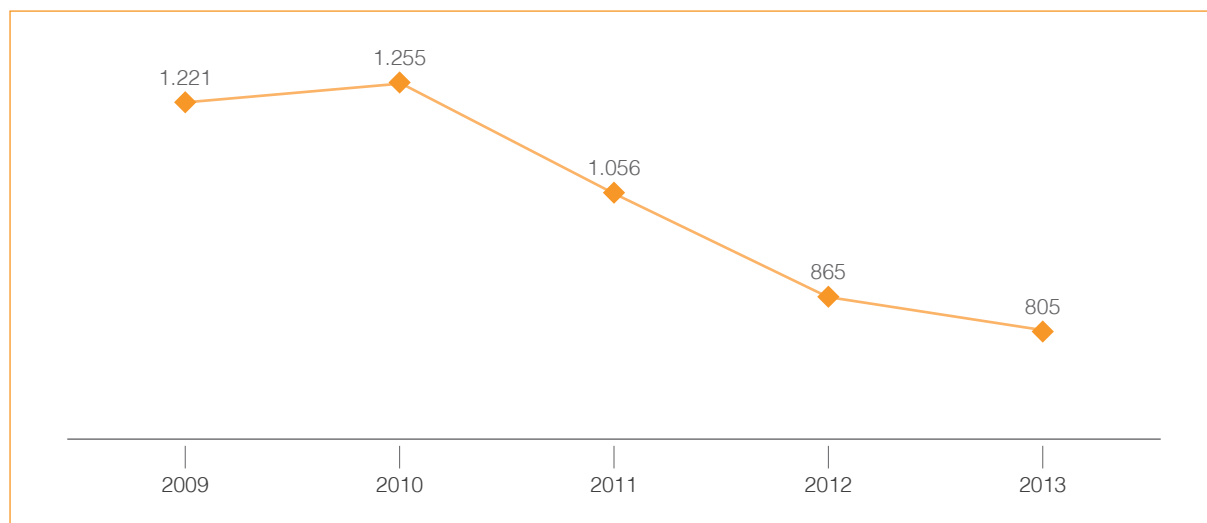
Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Gabinet Tècnic del Departament de Cultura i d'Idescat.

Despesa pública en cultura

Entre 2005 i 2010 els pressupostos públics en cultura a Catalunya es van incrementar d'una forma constant. A partir del 2010 es va iniciar un procés de reducció de les aportacions públiques a la cultura, que s'ha mantingut fins a l'actualitat. Els 1.255 milions d'euros que totes les administracions públiques amb competències culturals a Catalunya van destinar al sector cultural l'any 2010, s'han convertit en 805 milions d'euros l'any 2013, la qual cosa comporta una reducció del 34,1 %. En aquests moments, l'import global de despesa pública en cultura a Catalunya se situa per sota de l'import que es va destinar a aquest àmbit l'any 2005.

Si s'analitza com es reparteix el pes del finançament públic entre els diferents agents públics finançadors de la cultura, es pot dir que els ajuntaments continuen essent els que més diners aporten, ja que assumeixen el 56 % de la despesa pública de l'any 2013 —dos punts percentuals més que l'any 2011. Pel que fa al Departament de Cultura, l'any 2013 va aportar el 30 %, i les diputacions i consells comarcals, un 12 % —ambdós amb un punt percentual per sobre de la seva xifra de l'any 2011. Per contra, les aportacions de l'Estat central han suposat només el 2 %, la qual cosa comporta una reducció de 4 punts percentuals respecte a l'any 2011.

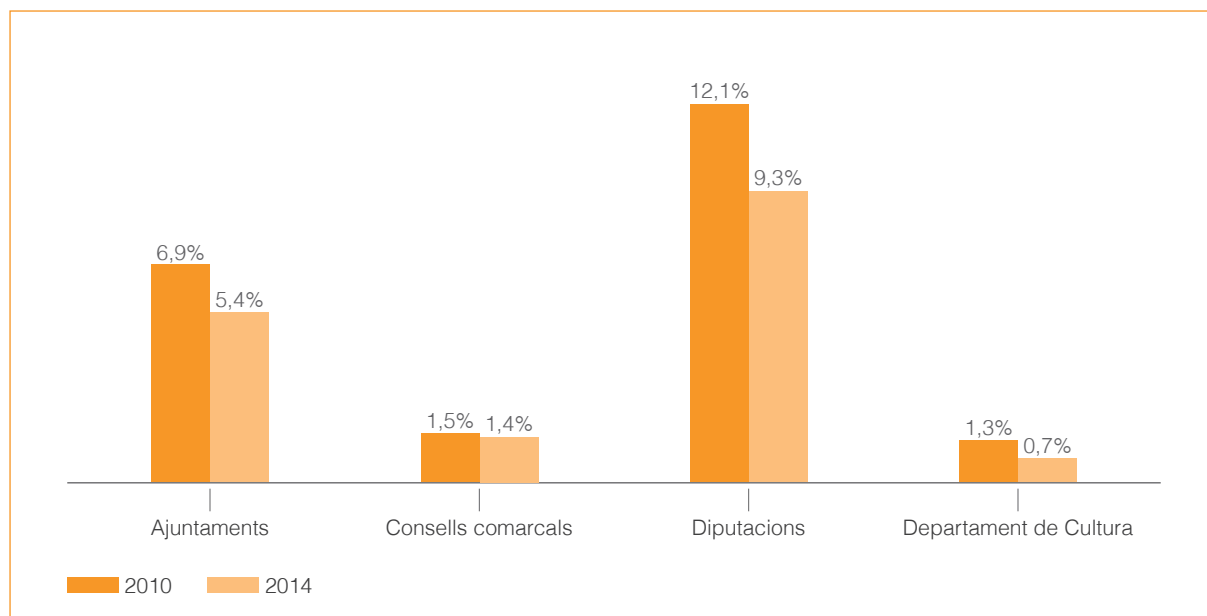
Evolució de la despesa pública en cultura a Catalunya. 2009-2013 (en milions d'euros)

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Aquesta disminució en el pressupost total de cultura també es pot comprovar amb el percentatge del total del seu pressupost que cada una d'aquestes administracions destina a cultura. En tots els casos s'ha produït un decrement significatiu; és a dir, la reducció en cultura ha estat superior a la d'altres àrees d'acció d'aquestes administracions.

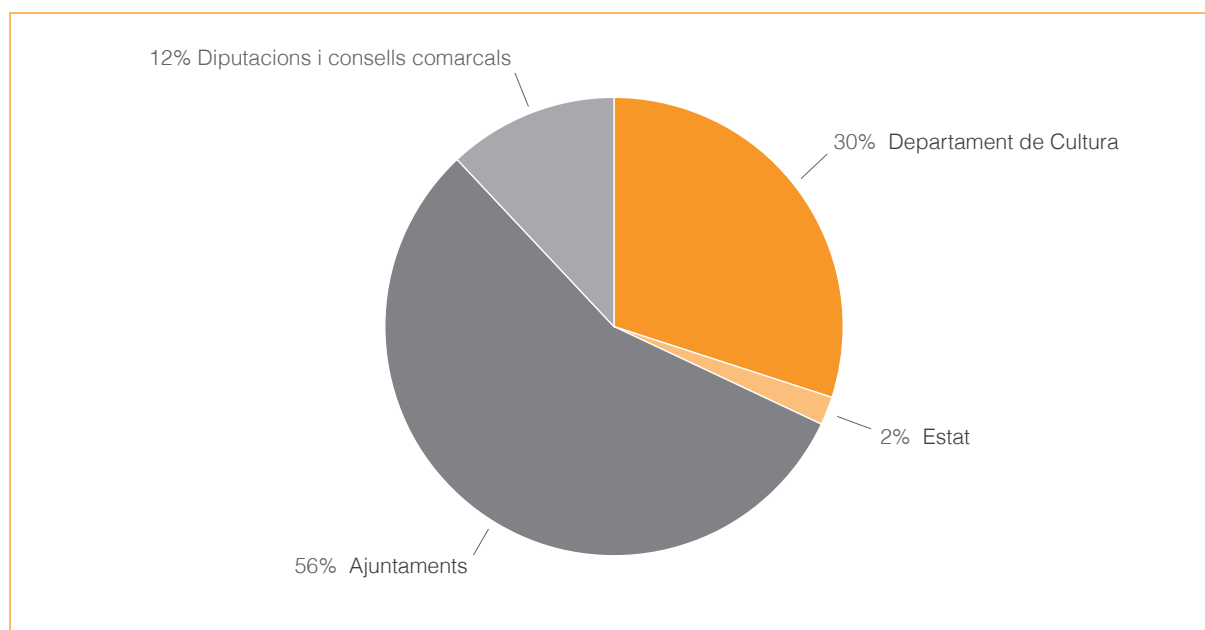
Comparativa del percentatge del pressupost destinat a cultura per les administracions catalanes. 2010 i 2014

Font: Portal dels pressupostos del Departament d'Economia i Coneixement i dades pressupostàries de les entitats locals del Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas.

Nota: Aquests càlculs s'han realitzat amb les dades de pressupost aprovat.

Repartiment de la despesa pública en cultura a Catalunya segons el nivell d'administració. 2013

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

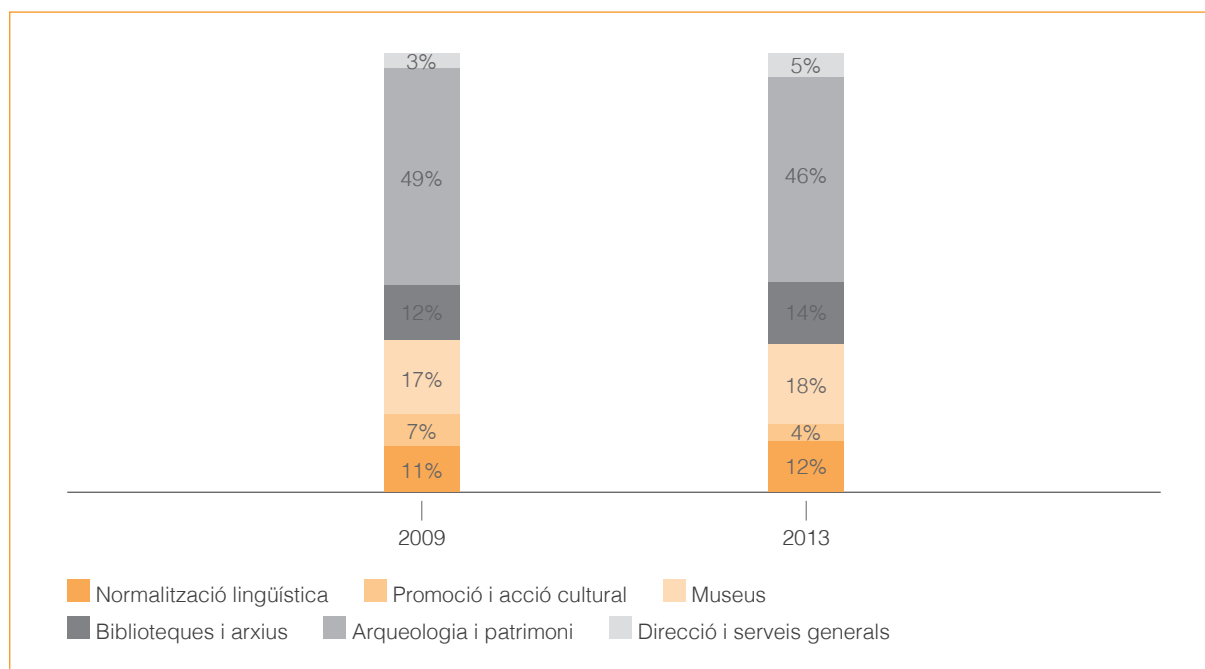
Despesa per programes

La major part del diner públic destinat a cultura es dedica a promoció i acció cultural (46 %), seguit de les biblioteques i arxius (18 %) i els museus (14 %). Es destinen menys recursos a normalització lingüística (5 %) o a arqueologia i patrimoni (4 %).

No s'han produït canvis aparents rellevants entre els anys 2009 i 2013. Segurament, el més significatiu és la reducció del percentatge destinat a promoció i acció cultural en tres punts percentuals. El percentatge destinat a arqueologia i patrimoni també s'ha reduït en la mateixa xifra, mentre que el pressupost destinat a normalització lingüística s'ha incrementat en dos punts.

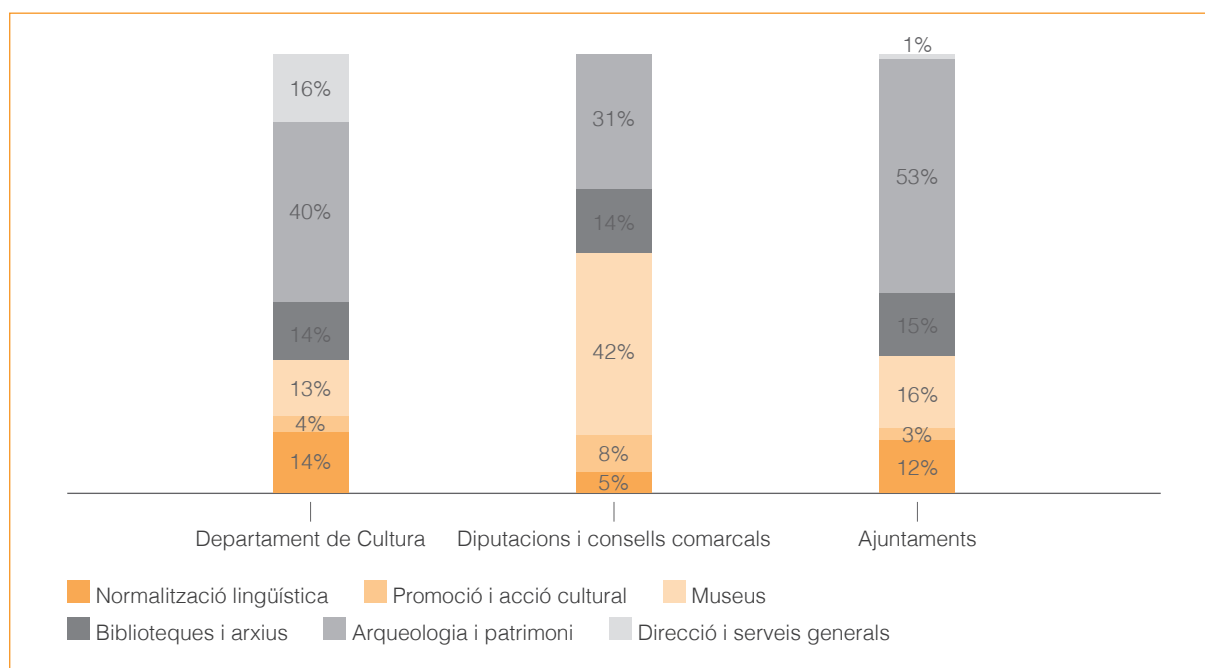
Per tipologia d'administració, la Generalitat i els ajuntaments són les que destinen un percentatge més elevat de la seva despesa cultural a programes de promoció i acció cultural, mentre que les diputacions i els consells comarcals assumeixen un percentatge superior en la despesa destinada a biblioteques i arxius. Totes les administracions dediquen un percentatge similar de recursos a museus, però són les diputacions les que destinen el percentatge més alt a arqueologia i patrimoni. Només el Departament de Cultura destina una partida significativa a la normalització lingüística; de fet, aquesta partida s'ha incrementat en sis punts percentuals des de l'any 2010. Pel que fa al cost dels serveis generals, les diputacions suporten el percentatge més baix d'aquest tipus de despesa, però totes les administracions han incrementat aquest apartat de la seva despesa; en el cas del Departament de Cultura, gairebé l'ha doblat respecte a la de l'any 2010, que era del 8%. La reducció dels pressupostos públics culturals ha tingut, doncs, uns efectes agreujats per la dificultat de reduir proporcionalment les despeses administratives i d'estructura.

Comparativa del repartiment de la despesa pública en cultura a Catalunya segons el programa. 2009 i 2013

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Repartiment de la despesa pública en cultura segons el programa i l'administració. 2013

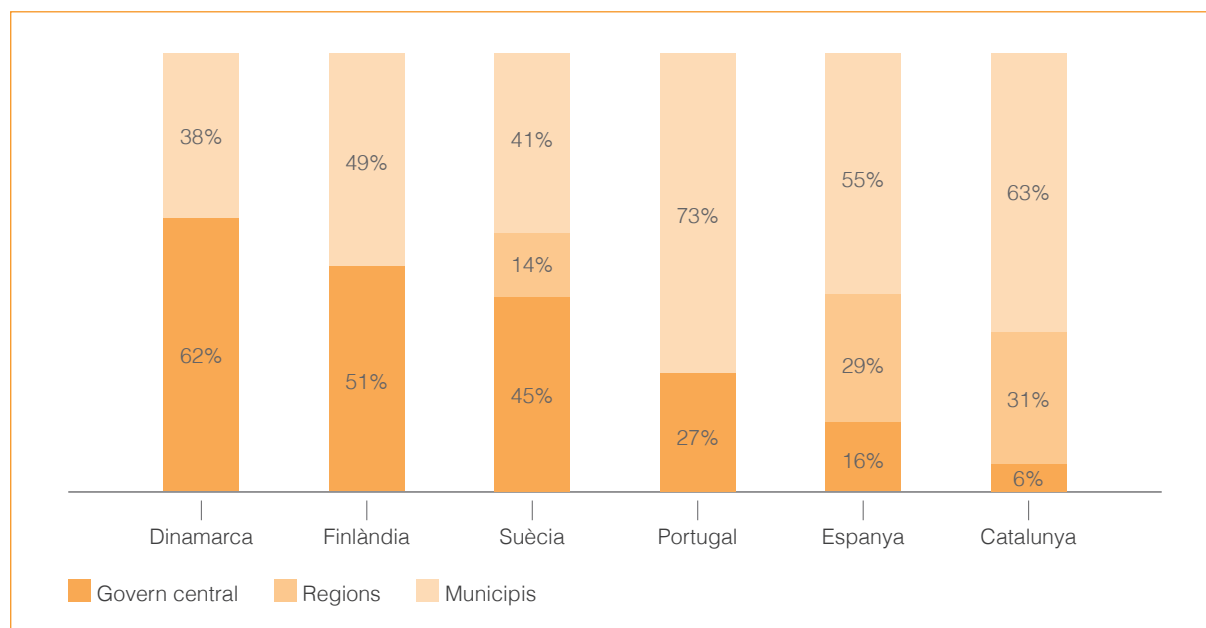
Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Comparativa europea

Les grans diferències administratives i d'organització territorial existents entre països del continent europeu fan difícil la comparació de la participació en cultura de les diverses administracions. Tot i aquesta dificultat, és fàcil comprovar que als països de model escandinau la participació de l'Estat en la cultura és més elevada que la del sud d'Europa, on els municipis tenen un paper més actiu.

El repartiment de responsabilitats econòmiques envers la cultura dels diferents nivells d'administracions a Catalunya i a Espanya és molt similar: una forta contribució de l'Administració local, seguida de les administracions autonòmiques —que en la majoria dels casos tenen transferides les polítiques culturals—, i en darrer lloc se situa la contribució de l'Administració central de l'Estat.

Comparativa de la despesa en cultura segons el nivell d'administració de diversos països europeus. 2009

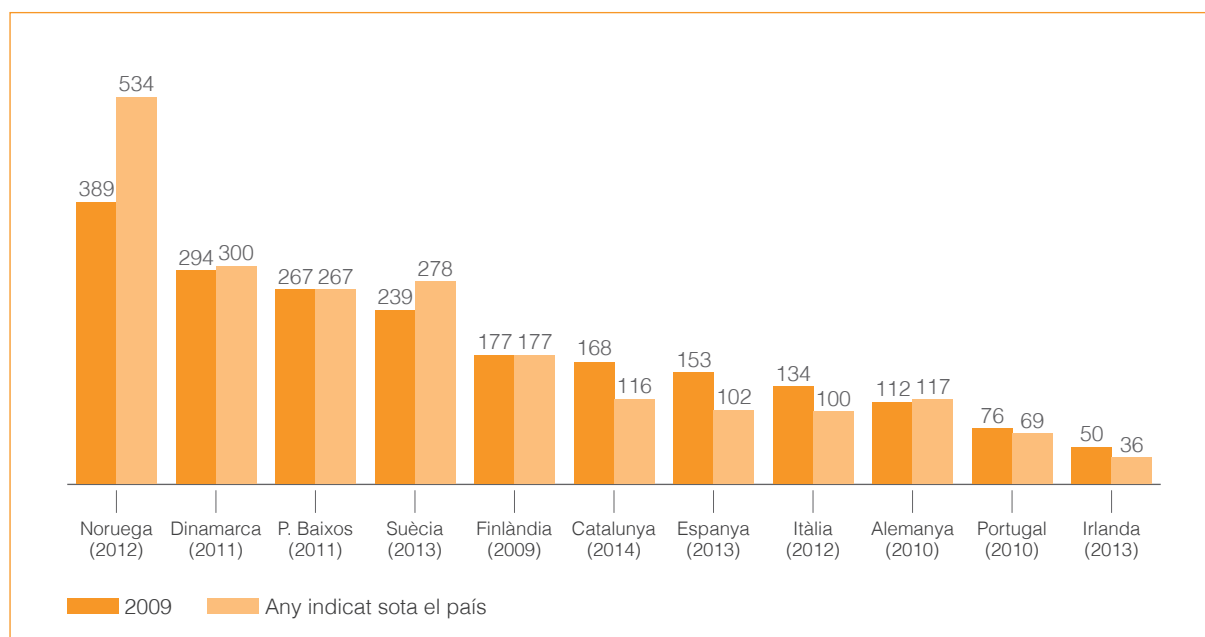

Font: ERICarts. *Compendium. Cultural Policies and Trends in Europe*.

El 2014 les administracions catalanes van destinar a cultura, en conjunt, 116 euros per habitant, la qual cosa comporta continuar amb la disminució que va començar el 2009, any en què es va arribar als 168 euros per habitant.

En comparar aquest indicador a Catalunya amb el d'altres països europeus, s'observa que les administracions a Catalunya fan una despesa cultural per habitant superior a la realitzada per altres països del marc mediterrani, com ara Itàlia, Portugal i, fins i tot, Espanya. En el cas dels països centreeuropeus, com els Països Baixos, la despesa cultural és superior, tot i que destaca la singular excepció d'Alemanya, que destina menys diners *per capita* a cultura que alguns països del sud d'Europa. Els països escandinaus, amb Noruega al capdavant, són els que fan una major despesa per habitant, a molta distància de la resta de països europeus. A més, des de l'any 2009 la major part de països nòrdics han incrementat o mantingut la seva despesa en cultura per habitant —fins i tot Alemanya—, mentre que els països del sud d'Europa l'han disminuït arran de les mesures de contenció pressupostària que han aplicat.

Comparativa de la despesa en cultura per habitant entre diversos països europeus. 2009 i diferents anys

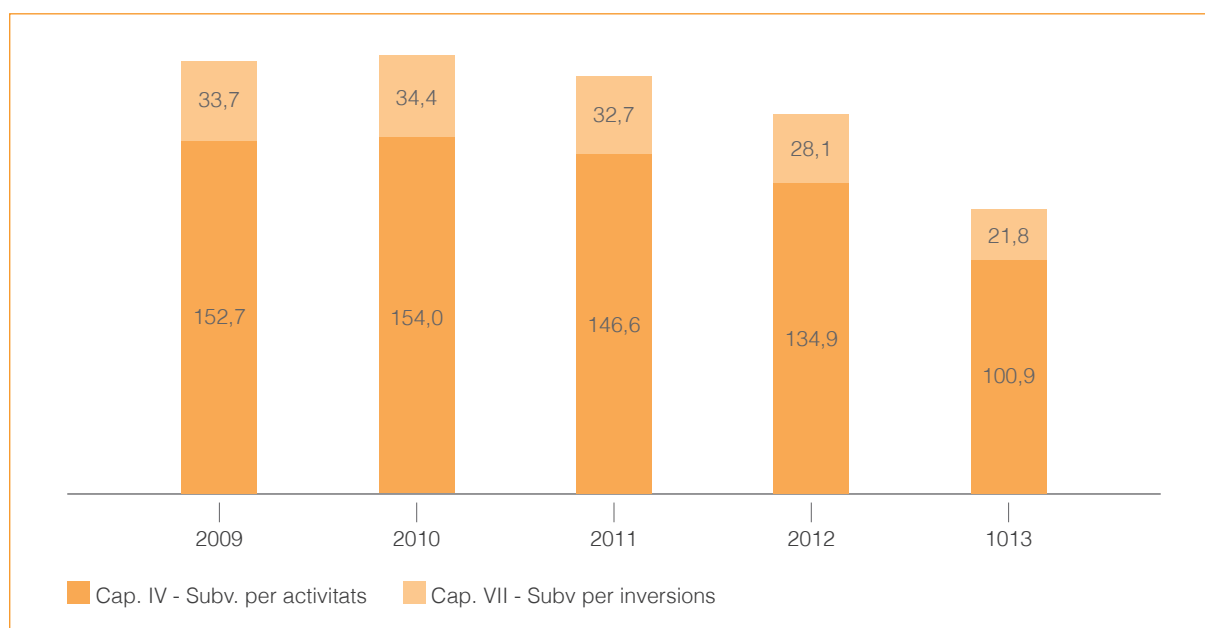

Font: ERICarts. *Compendium. Cultural Policies and Trends in Europe*.

Ajuts a tercers (subvencions) del Departament de Cultura

El Departament de Cultura durant l'any 2013 ha executat 122,7 milions d'euros per a ajuts a tercers: un 82 % s'han destinat a donar suport a activitats culturals (100,9 milions d'euros de transferències corrents o capítol IV), i el 18 % restant, a equipaments (21,8 milions d'euros de transferències de capital o capítol VII).

Evolució dels capítols IV i VII del pressupost del Departament de Cultura. 2009-2013 (en milions d'euros)

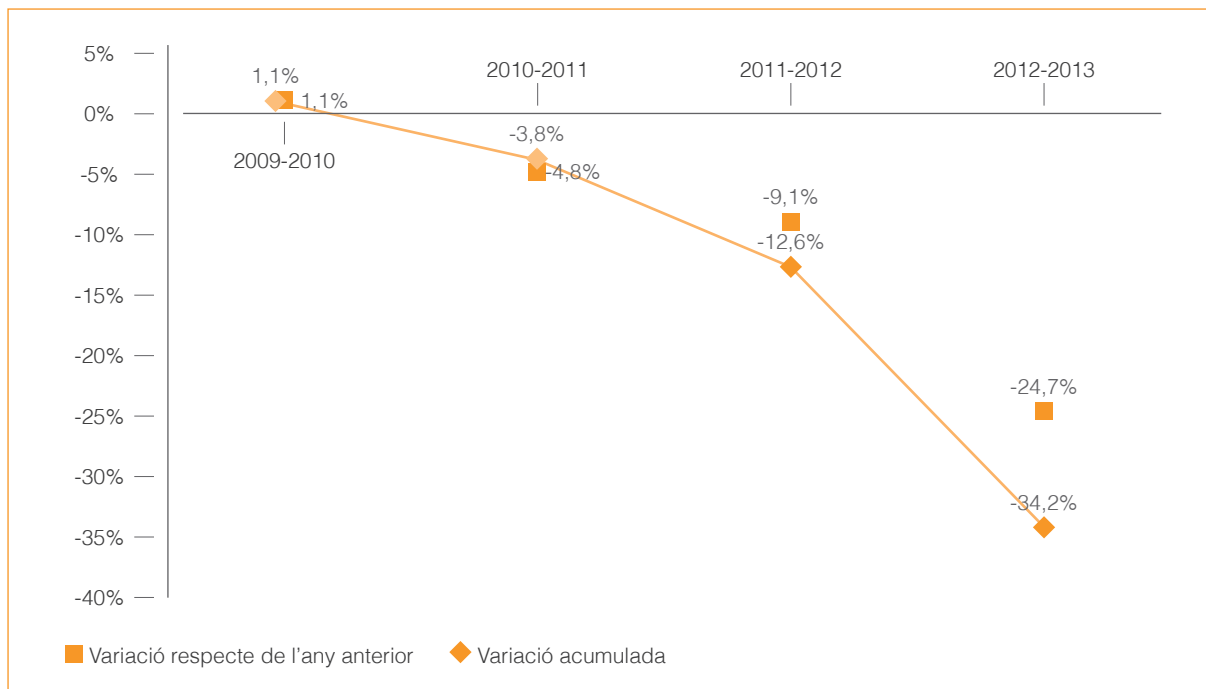

Font: Memòries del Departament de Cultura.

Nota: Totes les xifres són del pressupost executat. Per poder comparar les magnituds durant els diferents anys, no s'han inclòs les dades de la Direcció General de Política Lingüística, que es va incorporar al Departament l'any 2011.

En els darrers cinc exercicis pressupostaris, la partida per a subvencions del Departament de Cultura ha disminuït un 34 %, tant pel que fa a la partida de transferències corrents com a la de capital.

Variacions interanuals dels capítols IV i VII del pressupost del Departament de Cultura. 2009-2013

Font: Memòries del Departament de Cultura.

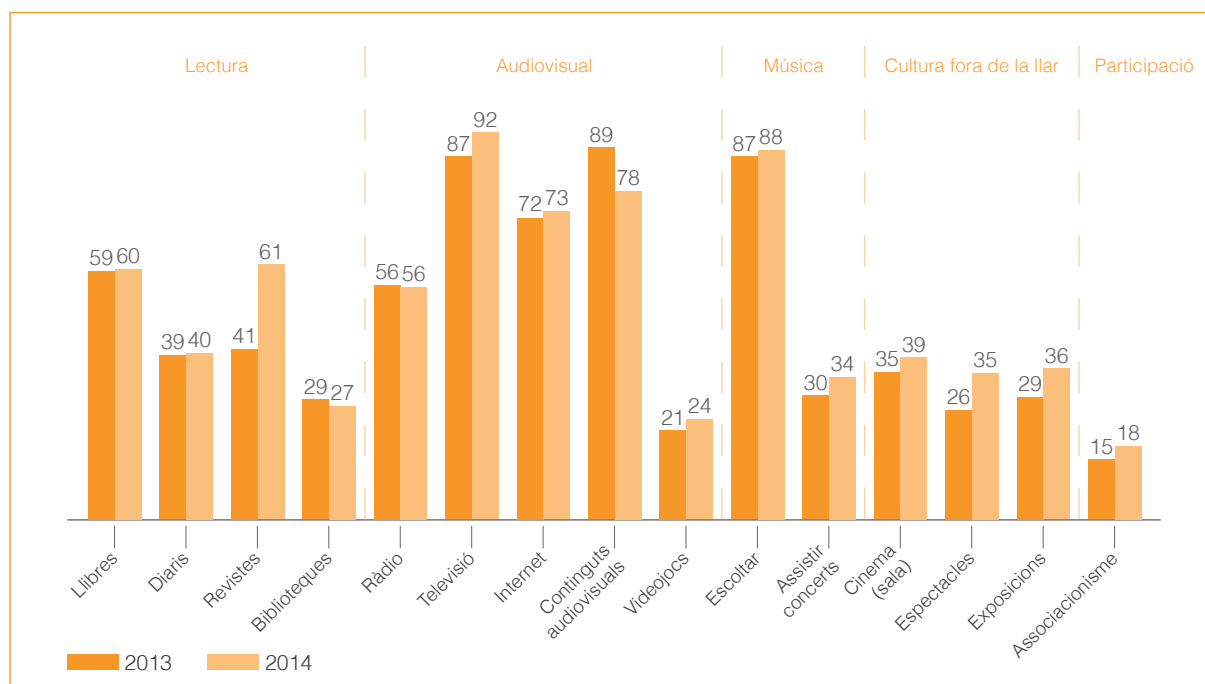
Mercat

Segons l'*Enquesta de participació cultural Catalunya 2014*, mirar la televisió, escoltar música, mirar continguts audiovisuals i connectar-se a internet són les activitats culturals que més manifesten fer els catalans. El 92 % dels catalans miren la televisió diàriament i el 88 % escolten música freqüentment, sense tenir en compte la música en directe. La visualització de continguts audiovisuals —pel·lícules, sèries, documentals, vídeos— mitjançant la televisió o internet —se n'exclou el cinema en sala— és una activitat freqüent en el 78 % dels casos. El 73 % dels catalans s'han connectat a internet mitjançant qualsevol tipus de dispositiu en els darrers trenta dies.

És interessant observar que aquestes activitats culturals més habituals entre els catalans requereixen algun dispositiu electrònic per accedir als continguts, la qual cosa palesa que la cultura digital està molt present en els nostres hàbits quotidians. Tan sols els videojocs, que també necessiten un equipament tecnològic per a la seva pràctica, presenten uns percentatges més baixos d'utilització, ja que només el 24 % dels catalans han jugat amb un videojoc en els darrers tres mesos.

De les variacions produïdes entre l'enquesta del 2013 i la del 2014, cal destacar que s'ha incrementat l'ús de la televisió i s'ha reduït l'accés a continguts audiovisuals. S'haurà de veure si aquesta tendència es confirma en futures enquestes. Les altres activitats es mantenen estables.

Evolució de la participació dels catalans en les activitats culturals. 2013-2014 (en percentatge)

Font: *Enquesta de participació cultural Catalunya 2014*. Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Hi ha un segon grup d'activitats que tenen una acceptació menys majoritària, però en què se supera el 50 % de participació: es tracta de la lectura de llibres i revistes i d'escoltar la ràdio. El percentatge de catalans que afirmen haver llegit algun llibre durant els darrers dotze mesos s'ha incrementat lleument en un any i s'ha situat en un 60 % (s'ha de matisar que la pregunta exclou les lectures acadèmiques i professionals). El que s'ha incrementat molt respecte a la darrera enquesta és la lectura de revistes, que ha passat del 41 % al 61 %. En ambdós casos, llibres i revistes, l'enquesta no identifica si la lectura es fa en paper o si s'utilitza algun tipus d'equipament tecnològic.

Un percentatge menys elevat de població manifesta llegir diaris de forma habitual: només un 40 % declara llegir o fullejar-los diàriament. D'altra banda, un 56 % de la població escolta la ràdio diàriament. El percentatge de població que realitza aquestes dues pràctiques, llegir diaris i escoltar la ràdio, es manté constant.

La resta d'activitats per les quals pregunta l'enquesta són les que els catalans identifiquen més com a culturals —les comentades fins ara, amb l'excepció de la lectura de llibre, són considerades majoritàriament com a lleure—; malgrat això, tenen una acceptació més baixa. Anar al cinema, assistir a concerts o a espectacles teatrals i visitar exposicions són activitats que realitzen habitualment entre el 35 i el 40 % dels catalans, mentre que anar a biblioteques afirmen fer-ho el 27 % dels catalans. Cal destacar que aquestes pràctiques tenen —totes— una tendència positiva, excepte l'assistència a biblioteques, que ha disminuït dos punts percentuals.

Finalment, l'enquesta també posa de manifest que el 18 % dels catalans pertanyen a alguna associació de tipus cultural.

Les dades dels principals sectors

Llibre

El conjunt d'editorials catalanes —649 segons les dades de la Secretaria General de Cultura del Ministeri a partir de les peticions d'ISBN— va facturar l'any 2014 al mercat interior uns 1.060 milions d'euros (un 0,5 % menys que el 2013 i un 33,3% menys que el 2009). Cal tenir en compte que un 19,6 % d'aquesta facturació correspon a títols en català; aquesta dada no ha experimentat canvis relatius respecte a l'any anterior.

Principals magnituds del sector del llibre a Catalunya. 2014

Editorials (2013)	649
Títols editats	35.429
Exemplars editats	126,8 milions
Biblioteques del sistema públic català	381
Visites a les biblioteques del sistema públic català	24,9 milions

Font: *Anuario de estadísticas culturales 2014*, del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte; *Comercio interior del libro en España 2014*, de la Federación de Gremios de Editores de España; *Bibliotecas públicas de Catalunya. Balanç del 2014*, del Servei de Biblioteques del Departament de Cultura.

Quant a la producció, el 2014 es van publicar 35.429 títols (un 5,9 % més que el 2013) i 126,8 milions d'exemplars, una quantitat molt similar a la del 2013, any en què s'inicia una tendència d'estabilització després d'uns anys de caigudes continuades. El tiratge mitjà total va ser de 3.579 exemplars per títol.

Per matèries, l'any 2014 la literatura va concentrar la facturació més elevada, amb un 35,2 % del total, seguida de la literatura infantil i juvenil, amb un 17,1 %, i del llibre de text no universitari, amb un 14,6 %. Aquest repartiment per matèria és pràcticament idèntic al de l'any anterior.

Partint de les xifres globals de facturació de l'any 2014, el 44 % dels llibres de les editorials catalanes s'han venut a través de les llibreries, gairebé un 9,5 % a les cadenes de llibreries i el 3,3 % als hipermercats. Això suposa una recuperació de quota de mercat per part de les llibreries, que s'ha incrementat uns deu punts percentuals en un any.

El suport paper continua essent el protagonista del sector del llibre, perquè representa el 78,5 % de les sol·licituds d'ISBN del 2013. Ara bé, el mercat digital segueix el seu significatiu ascens: l'any 2013 arriba a més de 12.000 títols editats (un 39 % més que el 2012 i per sobre d'un 300 % més que el 2010) i una facturació de 34,4 milions d'euros (un 7,5 % més que 2012 i un 168 % més que 2010).

L'any 2014 gairebé el 60 % de la població catalana va llegir algun llibre. El nombre de dones que diuen haver llegit (63,7 %) és més alt que el dels homes que diuen haver-ho fet (54,5 %). Es continua llegint més en castellà (69 %) que en català (24,8 %) i, malgrat que la xifra de facturació en català ha augmentat els darrers temps, la lectura en català ha disminuït tres punts percentuals respecte al punt més elevat, el 2012, i se situa en valors similars al 2009. És cert, però, que la xifra del 2014 deixa entreveure una certa recuperació respecte al 2013.

Catalunya té un sistema de lectura pública prou consolidat. Durant l'any 2014, les 381 biblioteques públiques de Catalunya van rebre més de 24,9 milions de visites i gairebé 3,6 milions d'usuaris disposaven del carnet de biblioteques. Aquest any es van prestar més de 14,8 milions de documents, la qual cosa comporta una disminució del 7,5 % respecte de l'any anterior; per contra, els usos d'internet s'han incrementat en un 10,5 % respecte de l'any 2013, fins a arribar gairebé als sis milions d'accessos a través dels ordinadors o del servei Wi-Fi disponible en aquests equipaments.

Cinema i audiovisual

Durant l'any 2013 les productores cinematogràfiques catalanes van produir 74 llargmetratges per estrenar al cinema, la qual cosa representa un 10,4 % més de títols respecte a l'any anterior, de manera que s'invertit la tendència descendent iniciada el 2010. La xifra se situa al mateix nivell que l'any 2009. Un 46 % d'aquestes produccions es van realitzar en règim de coproducció, gairebé deu punts percentuals per sota de l'any 2012.

Principals magnituds del sector del cinema a Catalunya. 2013

Llargmetratges produïts	74
Pel·lícules exhibides	915
Sessions	770.206
Sales de cinemes	171
Pantalles actives	798
Espectadors	16.296.252

Font: *Estadístiques culturals de Catalunya 2015*. Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

A més, les 915 pel·lícules exhibides a les 798 pantalles actives a Catalunya van aconseguir atreure poc més de 16,2 milions d'espectadors i van recaptar a l'entorn de 111,5 milions d'euros. Aquestes dades confirmen la contínua pèrdua d'espectadors per part de l'exhibició cinematogràfica des de l'any 2009, que acumula una caiguda de gairebé el 28 %, la qual cosa significa la pèrdua de més de sis milions d'espectadors des d'aleshores. La recaptació també ha quedat seriosament afectada per aquesta davallada, amb una disminució de gairebé un 25 % respecte del mateix any. La quota de pantalla de les produccions catalanes també ha disminuït a Catalunya: mentre que l'any 2012 arribava al 9,1 %, el valor més alt des de 2009, l'any 2013 es va reduir fins al 6,4 %, gairebé un punt percentual menys que el 2009.

Pel que fa al cinema en català, el nombre d'espectadors que han anat a veure pel·lícules en aquesta llengua ha superat molt lleument els tres milions, la qual cosa comporta una disminució d'un 42% respecte del 2012, amb uns valors inferiors al 2009. En aquest sentit, l'any 2014 la darrera pel·lícula que han vist gairebé el 89% dels espectadors de cinema catalans majors de catorze anys era en castellà, mentre que en un 5,5% dels casos era en català.

Pel que fa als videojocs, l'any 2014 el 23,6 % dels catalans majors de catorze anys van jugar, amb més o menys regularitat, amb videojocs. Això suposa un increment de 2,2 punts percentuals respecte a l'any anterior. El català és una llengua gairebé inexistent en aquest món, ja que només l'1,6 % dels jugadors manifesten que el darrer joc en què han jugat era en català.

Música

L'any 2013 a Catalunya es van programar 14.633 concerts de música popular i 1.778 de música clàssica. Poc més de quatre milions de persones van assistir a un concert de música popular —un milió menys que el 2009— i 634.000 a un de música clàssica —més d'un 13 % menys que 2009. Conjuntament, ambdós estils musicals van recaptar gairebé 39 milions d'euros, que implica una lleu davallada respecte a la recaptació de l'any precedent —6,3 % menys—, més accentuada en el cas de la música popular.

Principals magnituds del sector de la música a Catalunya. 2013

Música popular	
Concerts	14.633
Assistents	4.067.212
Música clàssica	
Concerts	1.778
Assistents	634.153
Produccions discogràfiques en català	763

Font: *Anuario SGAE 2014 de las artes escénicas, musicales y audiovisuales* de la Fundación SGAE i *Anuari de la música 2015* del Grup Enderrock i Arc.

Tot apuntava que el 2010 la indústria discogràfica catalana iniciava una recuperació vital gràcies al nou pop català, amb l'assoliment el 2012 d'una facturació de 16,5 milions d'euros, una xifra que suposava un increment del 6,3 % durant aquest període. Però aquesta situació no s'ha mantingut; més aviat al contrari. Des del 2012 la facturació anual torna a decaure fins a arribar als 10,2 milions del 2014. Aquesta xifra representa una caiguda del 16,2 % respecte a l'any anterior i una davallada acumulada del 48 % des del 2010.

Les vendes en format digital han anat augmentant i han arribat a créixer fins a gairebé un 48 % entre el 2009 i el 2014, fins a aconseguir atènyer el 29 % del mercat del disc (gairebé dinou punts percentuals per sobre del 2009). No obstant això, tot i que entre el 2013 i el 2014 el balanç general del mercat digital ha estat positiu, tenint en compte el creixement del 22,6 % a escala estatal, no podem obviar que el mercat discogràfic digital català ha disminuït fins a un 17,2% aquest darrer any.

Com ja s'ha apuntat, escoltar música continua essent, amb diferència, una de les activitats culturals preferides pels catalans. Aquesta pràctica s'ha mantingut en el 88 % (1,5 punts percentuals més que el 2013). D'altra banda, tres de cada deu catalans han assistit a algun concert de música el darrer any.

Pel que fa a la llengua, el consum de la música en català ha passat del 5,8 % del 2009 al 13,3 % del 2014, amb la qual cosa s'ha assolit el valor més alt d'aquest període. Possiblement hi ha contribuït l'increment del nombre de títols en català, que ha estat de 843 l'any 2014.

Arts escèniques

Les 166 companyies d'arts escèniques —111 de teatre, 29 de dansa i 26 de circ— existents a Catalunya l'any 2013 van representar 784 espectacles, un 30,5% dels quals eren estrenes d'aquell any i un 23% van ser coproduïts. Les 16.682 representacions programades van generar uns ingressos per taquilla de 54,9 milions d'euros.

El panorama de les companyies d'arts escèniques ha variat des de 2009. El nombre total de companyies d'arts escèniques ha caigut un 20 % des de llavors. Les companyies de circ i les de dansa han estat les més afectades, amb una caiguda acumulada en aquest període de gairebé un 41 % i un 37 % respectivament. En canvi, en el cas del teatre el nombre de companyies que s'han dissolt s'ha limitat a set.

Principals magnituds del sector de les arts escèniques a Catalunya. 2013

Companyies	166
Espectacles	784
Representacions realitzades per companyies catalanes	14.931
Teatres	160
Representacions programades pels teatres catalans	16.682
Espectadors	2.987.150

Font: *Estadístiques culturals de Catalunya 2015*. Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

El volum de feina d'aquestes companyies també s'ha vist reduït. Malgrat la disminució del nombre d'espectacles, el repartiment entre estrenes i repertori s'ha mantingut igual: un 30 % han estat estrenes, i un 70 %, repertori. El volum de representacions ha estat menor per al conjunt del sector; concretament, n'hi ha hagut un 18 % menys entre 2009 i 2014. Tanmateix, si ho analitzem per sectors, la dansa i el circ han estat de nou els més afectats, amb reduccions per sobre del 40 %. Val a dir, però, que el volum de representacions circenses ha augmentat un 5 % el darrer any.

En canvi, els teatres catalans han augmentat l'oferta: el nombre d'espectacles programats ha crescut fins a un 22 % entre el 2009 i el 2013 (un 1,7 entre 2012 i 2013). La recaptació, però, no ha seguit la mateixa tendència, sinó més aviat al contrari, ja que ha tingut un descens acumulat de fins al 18 % durant aquest període (un 12,6 % entre 2012 i 2013).

De les representacions fetes per les companyies catalanes, un 76,4 % van ser creacions d'una companyia teatral; un 11,6 %, de dansa, i un 12%, de circ. Per primer cop des de 2009, s'han fet més representacions de circ que de dansa.

El gènere més habitual entre les companyies d'arts escèniques catalanes és el teatre, que suposa un 30,6 % del total de representacions que s'han dut a terme; les titelles, ombres i teatre d'objecte han representat el 17,9 %; el circ, *clowns* i malabarisme, un 10,7 %, i la dansa, un 12 %. En aquest context, el teatre musical presenta una línia ascendent (7,3 % el 2009).

El 2013, el 55,6 % de l'oferta de representacions escèniques als teatres catalans era en català, fet que ha possibilitat aconseguir que gairebé el 53 % dels catalans majors de catorze anys afirmen que el darrer espectacle al qual han assistit hagi estat en català.

Arts visuals

L'any 2013 hi havia a Catalunya 144 galeries d'art —un 22 % menys que l'any 2009—, situades principalment a l'àrea metropolitana, on hi ha el 70 % d'establiments d'aquests tipus. El 59,7 % d'aquestes galeries organitzen com a mitjana entre sis i deu exposicions anuals, on és habitual trobar-hi obres en què s'utilitzen tècniques tradicionals com la pintura, obres sobre paper i obra gràfica, escultura i fotografia. Menys usual és trobar-hi multimèdia, videoart o art digital.

Principals magnituds del sector de les arts visuals a Catalunya. 2013

Galeries d'art	144
Exposicions realitzades	1.007
Artistes exposats	3.629

Font: *Estadístiques culturals de Catalunya 2015*. Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Una quarta part de les galeries catalanes exposen menys de deu artistes a l'any, un 21,9 % n'exposen entre deu i dinou, i només el 20,9 % n'exposen més de quaranta. La meitat tenen artistes en exclusiva i moltes, el 82,6 %, disposen de fons d'art propi.

El negoci de les galeries es podria definir com de petites dimensions. Pel que fa a l'espai expositiu, la majoria compten amb un establiment d'entre 50 i 99 m² i només un 11,8 % dels establiments indiquen que disposen d'un espai expositiu de més de 200 m². La majoria, el 65,7 %, tenen com a màxim dos treballadors contractats i només el 13,4 % en tenen cinc o més. Quant als ingressos, el 84,7 % de les galeries manifesten que tenen uns ingressos inferiors als 30.000 euros anuals i només el 5,1 % declaren que aconseguixen uns ingressos superiors a 150.000 euros anuals.

Museus i patrimoni

Catalunya disposa de 171 museus i 388 col·leccions, que, conjuntament, van rebre 21,6 milions de visitants durant l'any 2013 —un 4 % menys que l'any anterior. Els museus més visitats durant aquest any van ser el Museu Dalí de Figueres i el Museu del Futbol Club Barcelona, els dos amb més d'1,5 milions de visites, seguits del Museu Picasso i la Fundació Joan Miró, que van rebre una mica més de 900.000 visitants. El tercer grup de museus per nombre de visites són el MUHBA, el MNAC i el MACBA, tots ells amb més de 600.000 visites.

Principals magnituds del sector dels museus i el patrimoni a Catalunya. 2013

Museus	171
Col·leccions	388
Visitants	21.593.992
Activitats	5.707
Participants a les activitats	3.779.009
Monuments inventariats	31.752
Jaciments arqueològics i paleontològics	13.179
Béns culturals d'interès nacional de Catalunya	2.205
Participants a les activitats	3.779.009

Font: *Estadístiques culturals de Catalunya 2015*. Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Els museus catalans han organitzat 5.707 activitats, entre les quals destaquen visites guiades, conferències, cursos i tallers. Aquestes activitats han atret gairebé 3,8 milions de visitants. Respecte a l'any anterior, s'ha programat un 87 % més d'activitats, la qual cosa ha comportat que el nombre d'assistents a aquestes activitats s'hagi més que doblat.

Pel que fa al patrimoni, Catalunya disposa de 2.205 béns culturals d'interès nacional, la major part dels quals són monuments històrics (90 %). També hi destaquen les zones arqueològiques (6,8 %) i els conjunts històrics (2,4 %). A més, hi ha 31.752 monuments, incloent-hi edificis, poblacions i elements arquitectònics, i 13.159 jaciments arqueològics i paleontològics. Els deu principals monuments gestionats pel Departament de Cultura van atreure més de 300.000 visitants l'any 2013.

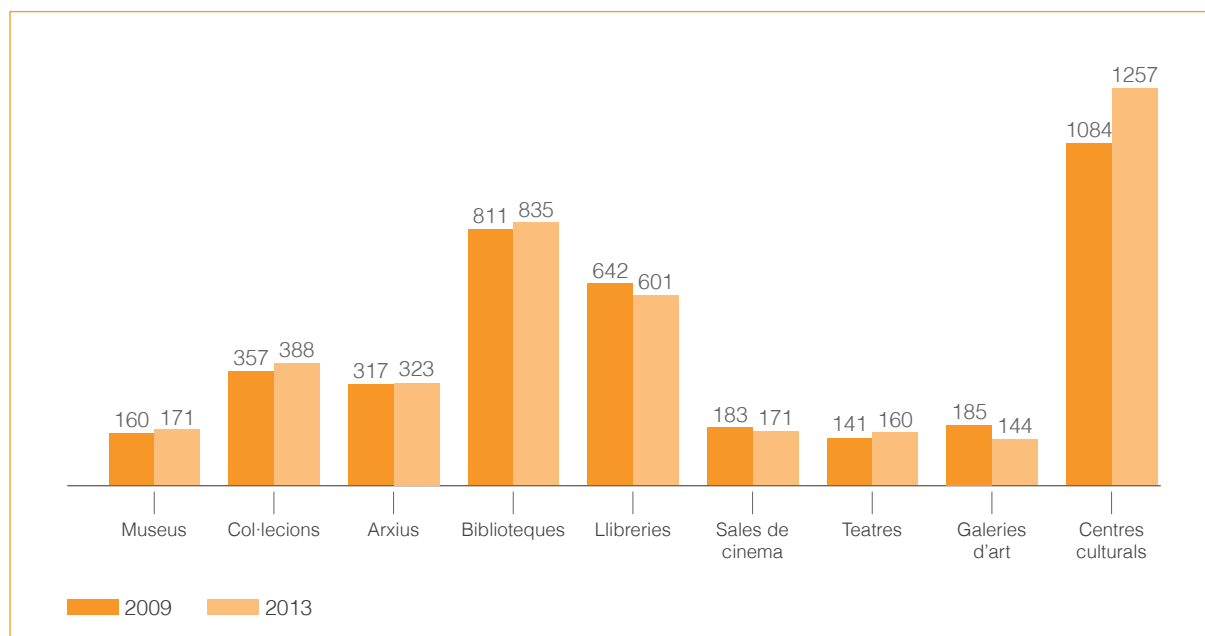
Estructura del sector

Equipaments culturals

Catalunya disposa d'un bon nombre d'equipaments culturals en què els ciutadans poden participar i gaudir de diferents activitats. El tipus d'equipaments més habituals són les infraestructures de caràcter polivalent —sovint s'anomenen centres culturals—, de difícil catalogació, ja que ofereixen serveis tant socioeducatius, com cívics, recreatius, etc. L'any 2010 el Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya els va xifrar en 1.084 espais, repartits per tot el territori. Actualment n'hi ha 1.257.

En nombre d'equipaments, el segon lloc l'ocupen les biblioteques, amb 835 infraestructures, que dediquen els recursos a difondre la lectura amb el préstec o amb altres serveis relacionats. Les llibreries, establiments de caràcter privat, també tenen una gran representació arreu del territori català, amb 601 establiments. A diferència de les biblioteques, el nombre de les quals ha crescut un 3 % entre el 2010 i el 2012, les llibreries han perdut un 6 % dels seus establiments entre els anys 2008 i 2013.

Nombre d'equipaments culturals a Catalunya segons la tipologia

Font: *Estadístiques culturals de Catalunya 2015* i *Equipaments culturals a Catalunya*, del Gabinet Tècnic del Departament de Cultura; *Mapa de llibrerías 2014*; de l'Observatorio de la Librería en España, i Cercador d'equipaments

Els museus i les col·leccions —siguin de naturalesa pública o privada— són una altra tipologia d'equipament molt habitual al nostre territori. La Llei 17/1990, de museus, estableix clarament quines característiques ha de complir un equipament per ser considerat museu i, en el cas de no complir-les, es pot catalogar com a col·lecció. Dels 559 equipaments dedicats a diversos àmbits i continguts, un 30,5 % són considerats museus, mentre que la resta, el 69,5 %, pertanyen a la categoria de col·lecció. Entre l'any 2009 i el 2013 el nombre d'aquest tipus d'equipaments ha augmentat en un 8,1 % —un 6,9 % els museus i un 8,7 % les col·leccions.

Els arxius també disposen d'un marc de regulació establert, la Llei 10/2001, d'arxius i documents, on s'identifica un seguit d'aspectes de referència obligada a l'hora de determinar les tipologies d'arxiu. D'aquests equipaments, n'hi ha més de 300 a tot Catalunya que es mantenen relativament constants en nombre.

Una activitat totalment privada és l'exhibició cinematogràfica. Pel que fa a les sales de cinema, en resten cada cop menys a les petites poblacions catalanes, mentre que les grans ciutats i capitals de comarca en concentren la major part. L'any 2013 hi havia 171 cinemes a Catalunya —un 6,6 % menys que l'any 2009—, que disposaven de 798 pantalles, gairebé la mateixa quantitat que l'any 2009.

Pel que fa a les arts escèniques, hi ha 160 espais per a l'exhibició arreu del territori, un 13,5 % més que l'any 2009. A aquests equipaments, cal sumar-hi els gairebé 300 recintes identificats pel PECCat a Catalunya on es realitzen activitats escèniques i musicals.

Finalment, el món de les arts visuals disposa de 144 galeries d'art, un 22,2 % menys que les que estaven en funcionament l'any 2013. En aquest sector és on s'ha produït una major desaparició d'establiments.

Nombre d'equipaments per 100.000 habitants segons les demarcacions territorials. 2013

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Sales de cinema	Pantalles de cinema	Teatres	Galeries d'art
Mitjana Catalunya	2,27	5,16	4,30	11,11	2,27	10,61	2,13	1,92
Metropolità	1,53	2,28	3,69	9,07	1,49	9,99	2,20	2,35
Alt Pirineu i l'Aran	13,59	40,78	12,24	31,27	9,52	10,88	1,36	0,00
Comarques centrals	2,55	11,96	5,60	16,55	1,78	6,62	2,29	0,51
Comarques gironines	4,45	8,36	6,20	13,48	3,24	12,67	2,56	1,75
Camp de Tarragona	3,69	7,95	5,82	11,64	3,49	14,55	2,13	0,78
Penedès	2,76	5,10	2,98	10,21	2,55	8,93	1,06	1,70
Ponent	2,46	10,95	4,93	18,07	4,65	12,59	2,19	1,10
Terres de l'Ebre	2,16	18,89	4,32	21,59	8,10	16,19	1,08	0,54

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Pel que fa al repartiment dels equipaments per la geografia catalana, els principals dèficits detectats han estat els que exposem tot seguit:

L'Alt Pirineu i l'Aran, el territori menys poblat de Catalunya —no arriba ni a l'1 % de la població—, és greument deficitari pel que fa a teatres i galeries d'art (només hi ha un teatre i l'única galeria que hi havia l'any 2009 va tancar). El problema d'aquest territori troba la seva explicació en la dificultat de programar activitats amb una densitat tan baixa de població i en la dificultat d'accés dels ciutadans als equipaments per la manca de bones comunicacions. Tot i així, cal destacar-hi iniciatives importants i reeixides, com el Festival de Música Antiga dels Pirineus.

Les comarques de la Catalunya Central, amb el 5,2 % de la població, se situen per sota de la mitjana de Catalunya en nombre de cinemes i galeries d'art. Això no obstant, tenen un bon nivell pel que fa a biblioteques i col·leccions.

Les Terres de Ponent, amb el 4,8 % de la població catalana, disposen d'un bon nombre d'equipaments, sempre per sobre de la mitjana catalana, amb l'excepció de les galeries d'art.

El Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre, amb el 6,9 % i el 2,5 % de la població respectivament, també tenen dèficit de galeries d'art, i en el cas de les Terres de l'Ebre, el nombre de teatres també se situa per sota de la mitjana catalana. Cal destacar-hi, però, el nombre de biblioteques disponibles.

Les comarques gironines, amb el 9,9 % de la població, no presenten mancances significatives en cap dels tipus d'equipaments analitzats, excepte en galeries d'art, que són deficitàries en totes les agrupacions territorials, excepte en l'àrea metropolitana.

El recompte d'equipaments de l'agrupació territorial del Penedès —que inclou les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Penedès, el Garraf i l'Anoia—, amb el 6,3 % de la població, reflecteix fortes mancances en arxius i teatres. També estan per sota de la mitjana els indicadors de col·leccions, biblioteques i galeries d'art.

A l'àrea metropolitana —que inclou les comarques del Baix Llobregat, el Barcelonès, el Maresme, el Vallès Oriental i el Vallès Occidental— és on es concentra el major nombre d'equipaments en totes les categories; però, com que és l'àrea més poblada, amb un 63,5 % del total de la població, l'indicador d'equipaments per 100.000 habitants es troba per sota de la mitjana catalana en tots els casos, excepte en teatres i galeries d'art. En una anàlisi de mancances d'equipaments s'hauria de tenir en compte que la densitat demogràfica possibilita fer un ús més intens d'aquests equipaments. La proximitat a Barcelona i l'atracció dels equipaments de la gran ciutat és un altre factor que intervé en aquesta qüestió.

Les empreses del sector cultural

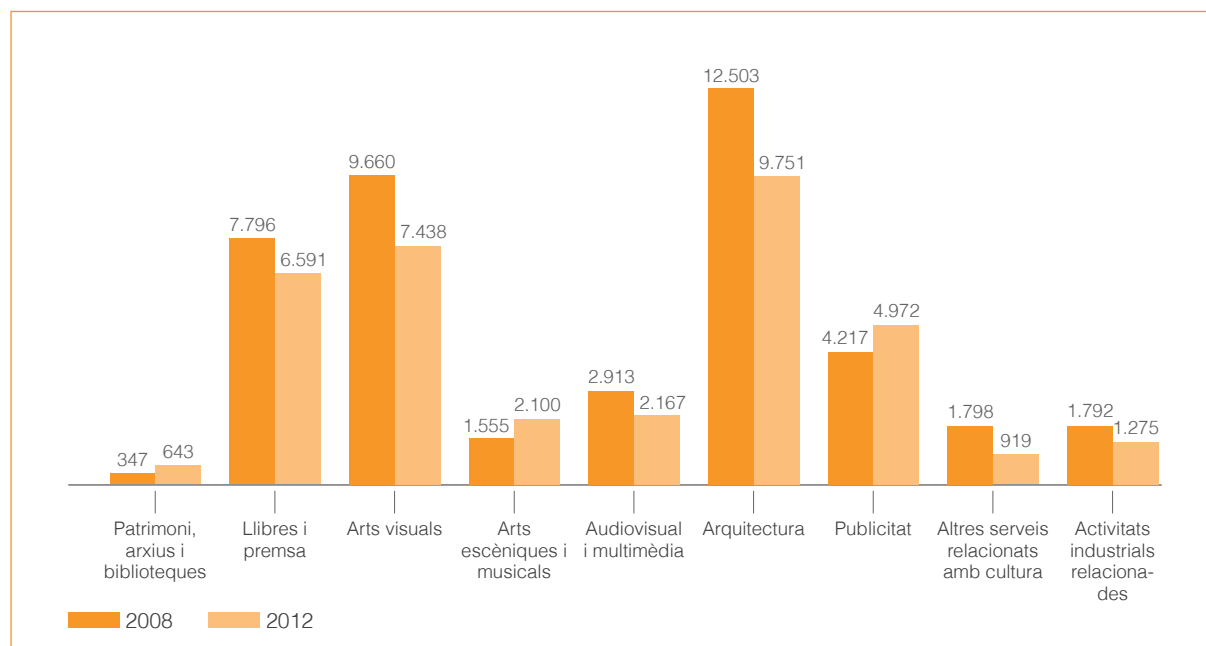
El sector de la cultura ha perdut pes dins de l'economia pel que fa a totes les variables estudiades en aquest període a Catalunya. El descens més destacat és el del percentatge d'empreses culturals respecte del teixit empresarial català: l'any 2012 hi havia a Catalunya 35.856 empreses dedicades a activitats culturals, que representaven un 6 % del total d'empreses de l'economia catalana; una quantitat bastant inferior a la disponible el 2008, any en què hi havia 42.608 empreses, que representaven el 6,7 % del total.

L'activitat econòmica cultural amb més empreses constituïdes a Catalunya continua essent l'arquitectura, que, tot i haver perdut un 22 % de les seves empreses en el període 2008-2012, continua representant el 27,2 % del total d'empreses culturals. La segueixen les empreses comptabilitzades sota el capítol d'arts visuals, que agrupen el 20,7 %, i del llibre i la premsa, que constitueixen el 18,4 % del total d'empreses del sector cultural. Tots aquests grups d'activitat han patit una forta destrucció del teixit empresarial, amb la desaparició, en el millor dels casos, del 18 % de les seves empreses.

En canvi, el nombre d'empreses de l'agrupació d'activitat associada a patrimoni, arxius i biblioteques ha experimentat un increment del 72 %, tot i que aquest continua essent el grup amb un menor nombre d'empreses, ja que només representen l'1,8 % del total de les empreses del sector.

Altres dades destacades han estat el creixement del nombre d'empreses en el grup d'arts escèniques i musicals i en el grup de publicitat, amb un 35 % i un 18 % d'increment respectivament.

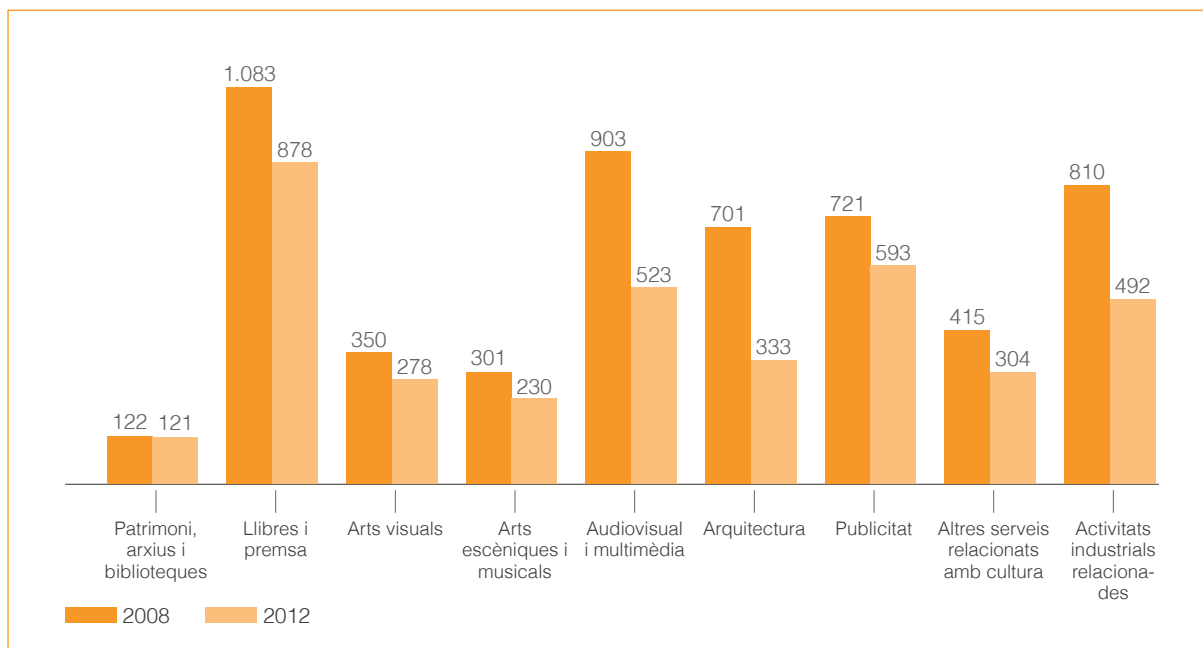
Empreses segons el grup d'activitats culturals a Catalunya. 2008 i 2012

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.* Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

En la generació de valor afegit brut s'ha produït un retrocés important en tots els grups d'activitat cultural. Les dades del 2012 representen una pèrdua de més de 608 milions d'euros en el sector cultural a Catalunya respecte al 2011 i de més de 1.653 respecte a l'any 2008. De nou, el major retrocés s'ha produït en l'agrupació de l'arquitectura, amb una disminució del VAB del 53 % en quatre anys, seguit del produït en l'agrupació audiovisual i multimèdia, que ha retrocedit un 42 %. Les empreses del grup associat a patrimoni són les úniques que mantenen constant el volum de VAB. L'agrupació de llibre i premsa és la que més aporta al VAB cultural, amb un 23,4 % del total, per davant de la publicitat i de l'audiovisual i multimèdia, amb el 15,8 % i el 13,9 % respectivament.

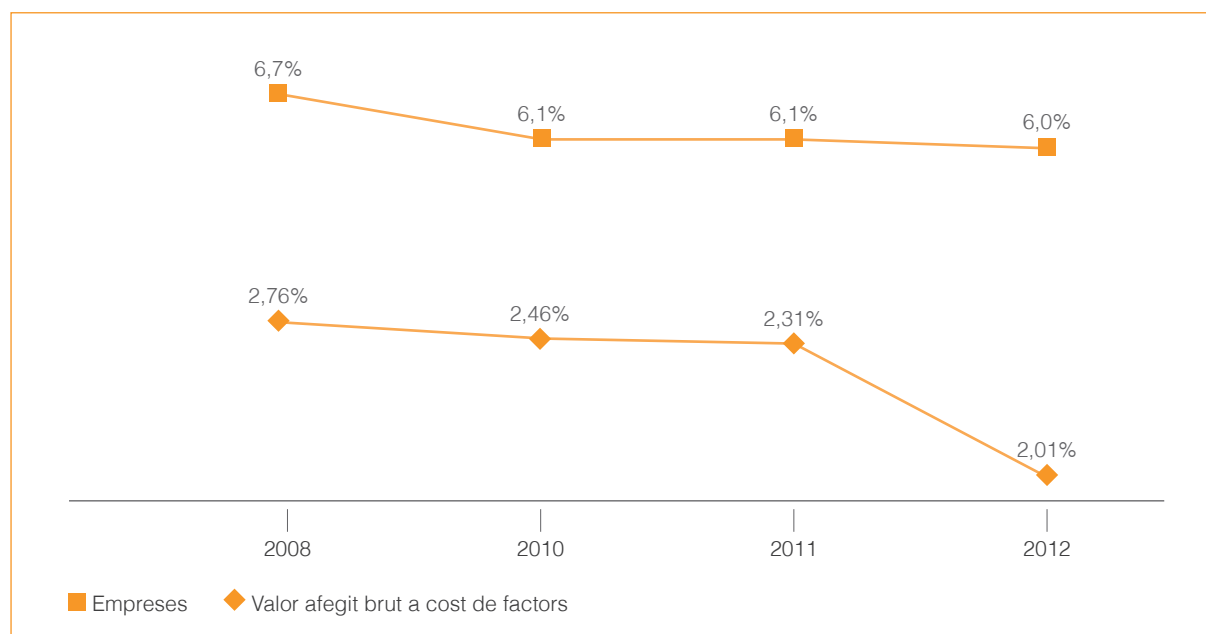
El VAB a cost de factors segons el grup d'activitats culturals a Catalunya. 2008 i 2012 (en milions d'euros)

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.*
Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

En dades generals, el nombre d'empreses del sector cultural ha caigut en 6.752, la qual cosa significa que hi ha un 16 % menys d'empreses que operen en el sector, mentre que el VAB s'ha reduït en 1.654 milions d'euros, la qual cosa comporta un 31 % menys d'aportació de valor a l'economia catalana.

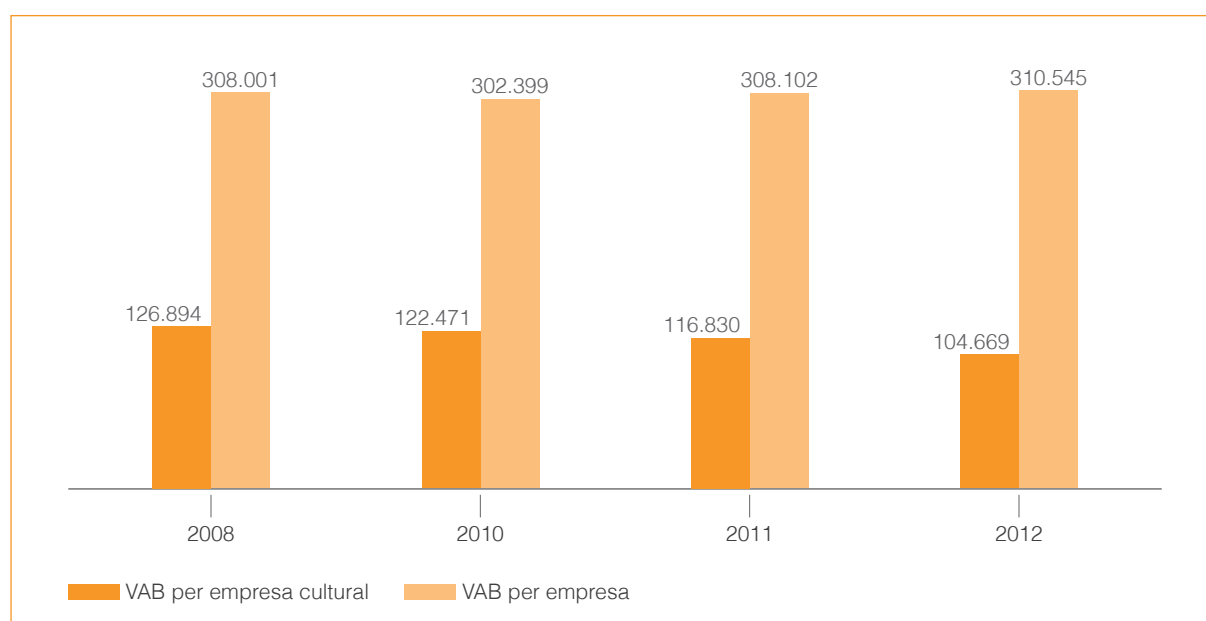
Evolució del VAB a cost de factors i de les empreses culturals respecte a les magnituds totals de l'economia catalana. 2008 i 2012

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.* Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Si es compara l'evolució del valor afegit brut per empresa del sector cultural respecte al total de l'economia catalana, es pot observar que, mentre que les empreses catalanes estan incrementant lleument la mitjana de VAB aportat a l'economia, les empreses culturals catalanes cada cop produeixen de mitjana menys VAB. L'any 2012 les empreses culturals catalanes van produir de mitjana el 34 % del VAB que va produir de mitjana el conjunt d'empreses que operaven a l'economia catalana. Aquest mateix valor era del 41 % l'any 2008.

Evolució del VAB a cost de factors per empresa cultural a Catalunya. 2008 i 2012 (en euros)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades extretes de *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.* Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Per agrupacions culturals, els sectors on més ha disminuït el VAB per empresa han estat el de patrimoni, arxius i biblioteques, i el de les arts escèniques i musicals, ambdós amb una caiguda superior al 40 %. Es dona la coincidència que en aquests sectors és on s'ha produït un major increment del nombre d'empreses; però, per contra, el VAB generat no ha variat significativament.

L'únic grup d'activitat cultural que l'any 2012 va obtenir un valor similar al del conjunt de les empreses catalanes és el dels serveis relacionats amb la cultura. En el sector audiovisual, que l'any 2008 tenia un valor superior al del conjunt d'empreses de l'economia catalana, aquest índex s'ha anat reduint progressivament i l'any 2012 es va situar en un 78 % del valor general de les empreses catalanes.

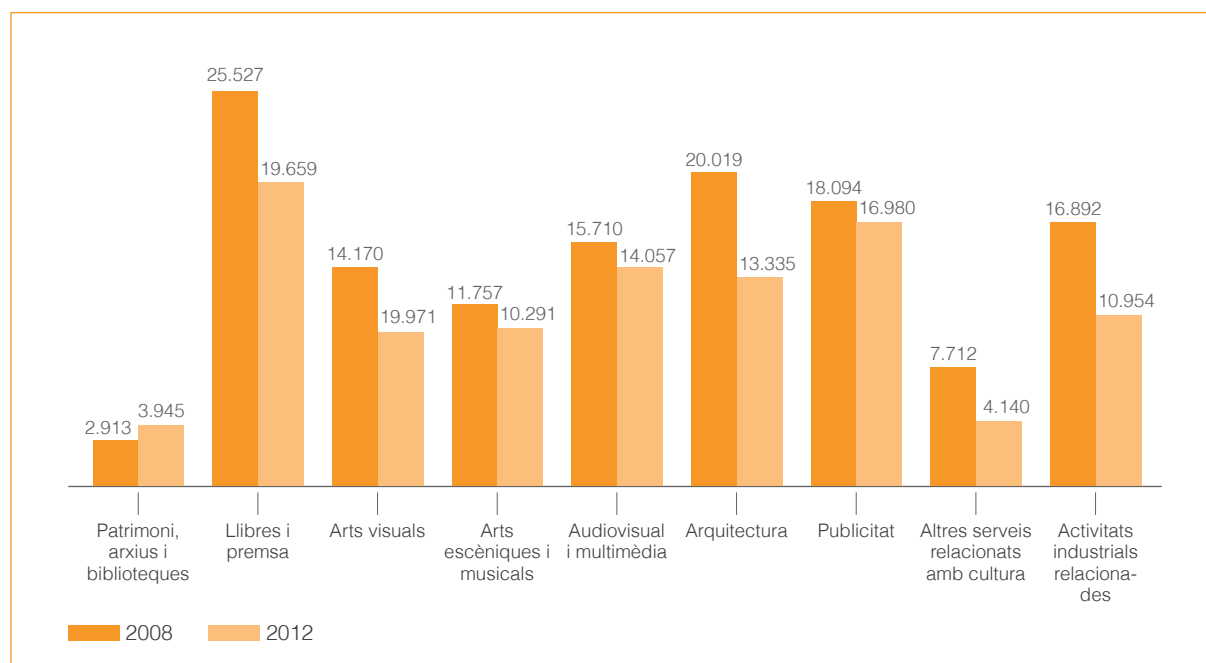
Ocupació

Entre l'any 2008 i el 2012 tots els grups d'activitat cultural han patit una pèrdua significativa de treballadors. Gairebé 30.000 treballadors han estat expulsats del sector en quatre anys, la qual cosa representa un 22 % de la massa laboral. Per grups, els més afectats han estat els serveis relacionats amb la cultura, les activitats industrials relacionades, l'arquitectura i les arts visuals, tots amb pèrdues superiors al 30 %. Només el sector associat a patrimoni, arxius i biblioteques ha tingut un comportament positiu, amb un creixement del 35 % dels treballadors.

Actualment el sector cultural ocupa el 3,41 % del total de treballadors de Catalunya, mentre que fa quatre anys, el 2008, n'ocupava el 3,71%.

Una de les principals característiques econòmiques del sector cultural català és ser més intensiu en factor treball que el conjunt de les activitats econòmiques a Catalunya. L'any 2012 les despeses de personal del conjunt de les activitats culturals a Catalunya representaven el 67,3 % del seu valor afegit brut a cost de factors, mentre que el 32,7 % restant anava a l'excedent brut d'explotació.

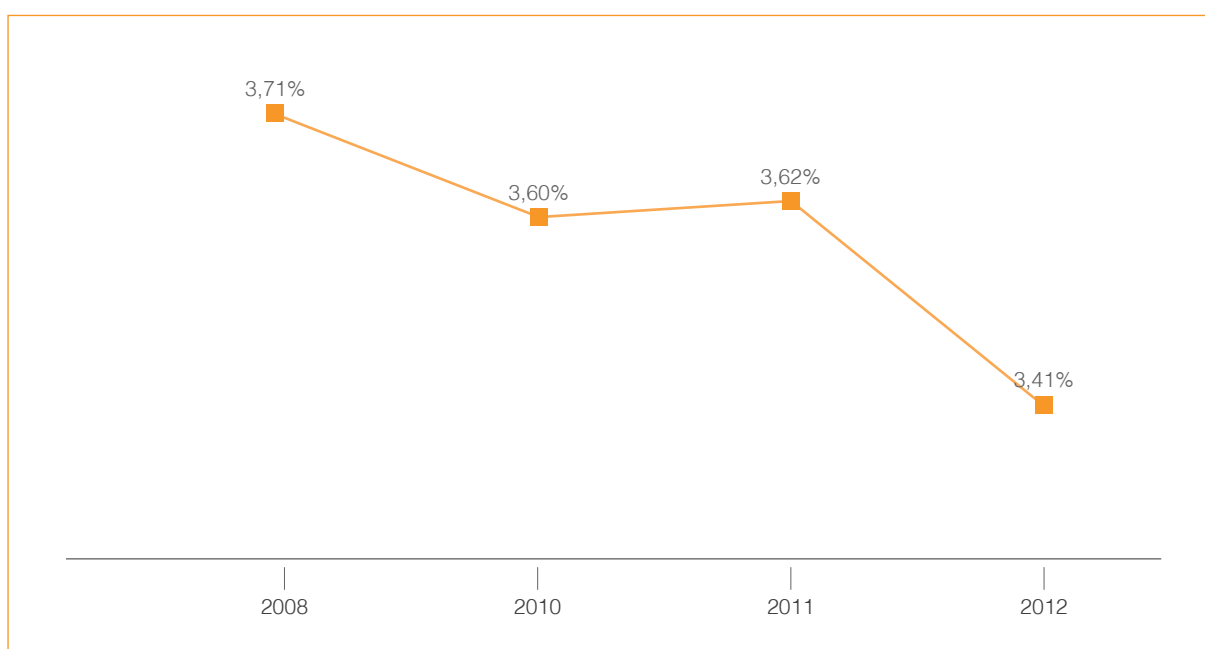
Treballadors per grups d'activitats culturals a Catalunya. 2008 i 2012

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.* Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

A més, l'indicador valor afegit brut a cost de factors per treballador, que mesura la productivitat de les activitats culturals, s'havia mantingut estable entre el 2008 i el 2010 al voltant dels 40.000 euros, però ha reulat un 10,8 % en dos anys, un fet que implica un descens de productivitat de fins a 36.318 euros per treballador. Els àmbits més afectats per la pèrdua de valor afegit brut per treballador continuen essent les activitats audiovisuals i multimèdia (-35,3 %) i l'arquitectura (-28,7 %). Curiosament, aquest indicador és especialment dolent per al patrimoni, els arxius i les biblioteques (- 26,8 %), pel fet que les empreses del sector han creat ocupació en el període, però no han estat capaces d'augmentar el nivell de generació de riquesa. Amb signe positiu destaquen els altres serveis relacionats amb la cultura (36,6 %), que inclouen algunes activitats d'edició i serveis d'informació i de representació als mitjans de comunicació. En segon lloc, el sector de les arts visuals també ha recuperat la productivitat que havia perdut des del pic de 2010. No obstant això, aquests valors indiquen que la destrucció de l'ocupació ha estat superior a la minva de creació de riquesa.

Evolució del volum de treballadors del sector cultural respecte al total de treballadors a Catalunya. 2008 i 2012

Font: *Magnituds econòmiques i ocupacionals del sector cultural i creatiu de l'economia catalana. 2012.* Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Participació en la vida cultural

Associacionisme

El món cultural català té una gran tradició associacionista, que queda palesa en les 3.445 associacions, amb 431.290 associats i més de 51.000 treballadors, dels quals un 96 % són voluntaris. El pressupost global d'aquestes organitzacions va arribar a 75 milions d'euros l'any 2013, quantitat a la qual s'hauria de sumar el valor econòmic del treball voluntari, que s'estima en més de 378 milions d'euros.

Principals dades de les associacions culturals de Catalunya. 2013

Associacions	3.445
Associats	431.290
Personal remunerat	2.266
Voluntaris	48.995
Pressupost	75 milions d'euros
Valor econòmic voluntariat	380 milions d'euros

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Distribució territorial i àmbits d'actuació

A la demarcació de Barcelona és on hi ha una concentració més gran d'associacions culturals —50,9 % del total—; la resta de demarcacions mostren percentatges molt menors i en cap cas no arriben al 14 % del total.

Nombre d'associacions culturals i associats segons l'àmbit territorial. 2013

	Nombre d'associacions	%	Nombre d'associats	%
Alt Pirineu i l'Aran	39	1,1%	3.456	0,8%
Barcelona	1.754	50,9%	228.810	53,1%
Catalunya Central	464	13,5%	41.920	9,7%
Girona	359	10,4%	50.596	11,7%
Lleida	248	7,2%	46.003	10,7%
Tarragona	413	12,0%	42.241	9,8%
Terres de l'Ebre	168	4,9%	18.263	4,2%
Total	3.445	100,0%	431.289	100,0%

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Les entitats del tercer sector cultural a Catalunya apleguen més de 430.000 associats l'any 2013, un 5,7 % de la població de Catalunya. Un 53,1 % d'aquests associats es concentren a l'àmbit metropolità, una xifra un xic superior al percentatge d'entitats registrades en aquesta demarcació (50,9 %). No obstant això, pel que fa a la dimensió de les entitats segons el nombre d'associats, les de Ponent lideren la classificació, amb 185 socis per entitat. En segon lloc, se situen les associacions de les comarques gironines i l'àmbit metropolità, amb 141 i 130 membres respectivament. La darrera posició l'ocupen les entitats de l'Alt Pirineu i l'Aran, fet que sembla indicar que no hi ha una correlació ni directa ni inversa entre la densitat de població d'un territori i la mida de les seves entitats.

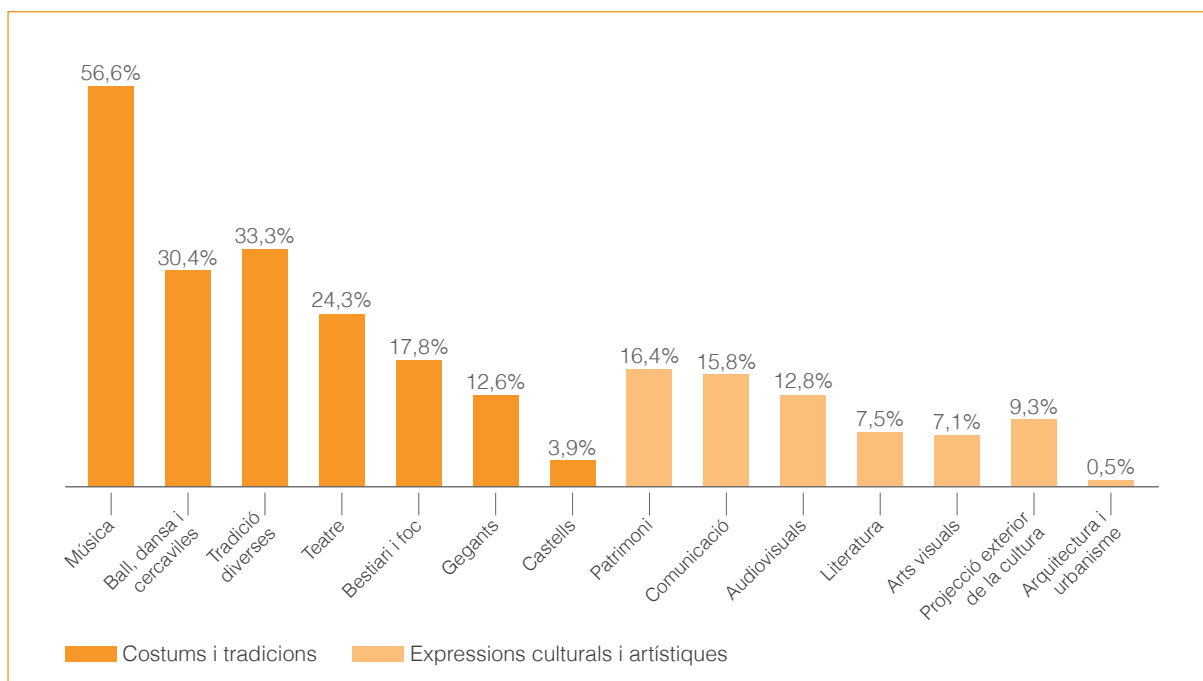
Si es compara el percentatge d'associacions amb el d'associats, es pot observar que a les demarcacions de Barcelona, Girona i Lleida el percentatge del nombre d'associats supera el d'associacions, cosa que pot denotar que les associacions aconseguixen un volum de persones al seu voltant.

Pel que fa als àmbits culturals en què treballen les diverses entitats, es poden distingir dues tipologies d'activitats: les relacionades amb tradicions i costums d'arrel tradicional catalana i les que són manifestacions populars d'altres expressions culturals i artístiques.

Més de la meitat de les entitats culturals organitzen actes de tipus musical, fet que palesa la tradició coral a Catalunya. A continuació, al voltant d'un terç de les associacions culturals declaren impulsar activitats que tenen a veure amb tradicions diverses, com els Tres Tombs, les romeries i altres festes i festivals tradicionals, així com activitats relacionades amb el ball, la dansa i les cercaviles. Lleugerament per darrere, hi ha el teatre amateur de representacions d'arrel tradicional, el bestiar i el foc, gegants i castells.

Les entitats del tercer sector també realitzen altres expressions artístiques i culturals que no s'inclouen dins de l'àmbit dels costums tradicionals, però que sí que representen manifestacions populars de la cultura. Destaquen en aquest grup les activitats de patrimoni (que engloba activitats d'arxiu, museus, biblioteques, patrimoni històric i arqueològic, estudis locals, etnografia i restauració), les de comunicació i les activitats audiovisuals.

Repartiment del nombre d'associacions segons els àmbits d'actuació. 2013

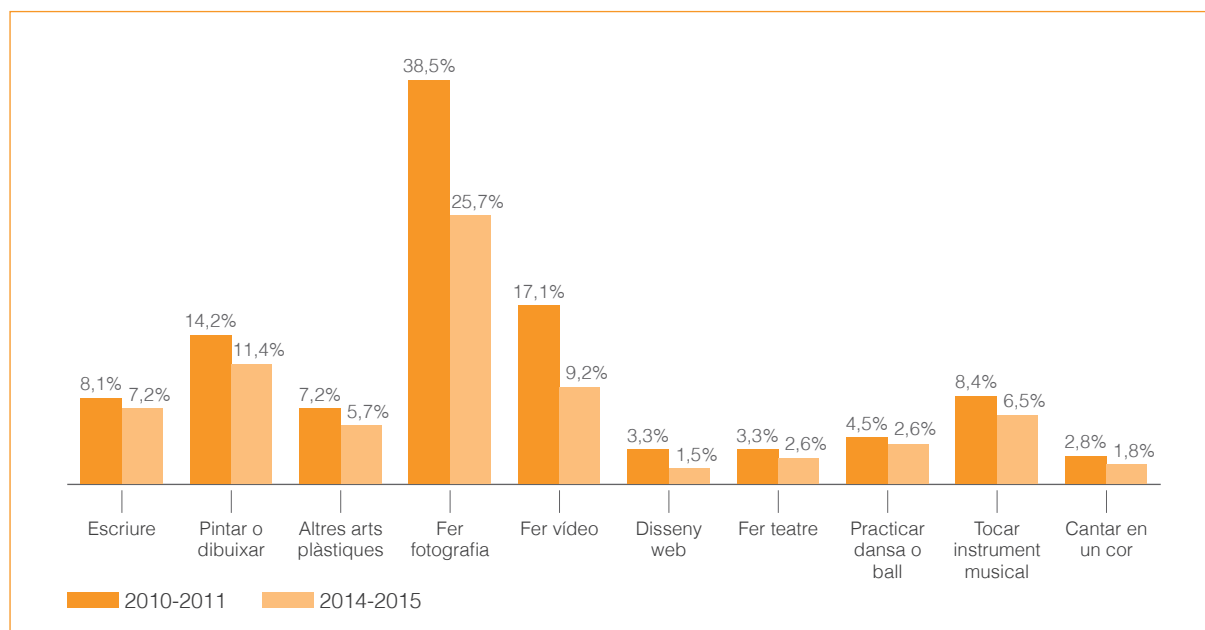

Font: Gabinet Tècnic del Departament de Cultura.

Pràctica amateur

Hi ha pocs catalans que realitzin alguna activitat cultural amateur de forma habitual. Només les pràctiques en què intervé un enginy tecnològic, com fer fotografia i vídeo, es podria considerar que gaudeixen d'una acceptació generalitzada: un 25,7 % dels catalans han manifestat que practiquen la fotografia, i un 9,2 %, el vídeo.

Evolució d'activitats culturals practicades pels catalans. 2010-2011 i 2014-2015

Font: *Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España. 2010-2011 i 2014-2015*. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

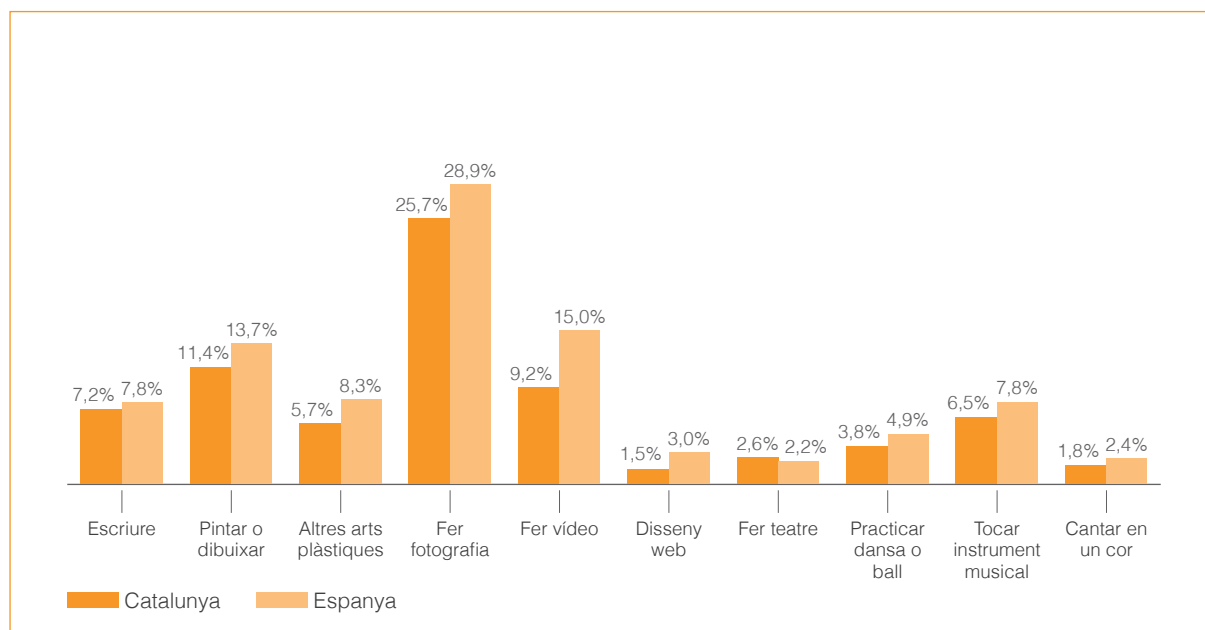
Pintar i dibuixar també té una bona acceptació entre els catalans: un 11,4 % de la població manifesta que realitza aquest tipus de pràctica. A continuació, se situen les pràctiques d'escriure i tocar un instrument musical —un 7,2 % i un 6,5 % de la població hi destina, no professionalment, una part del seu temps—, i les arts plàstiques —amb un 5,7 %. La resta de pràctiques culturals són molt més minoritàries: menys del 5 % de la població mostra interès per realitzar-les.

Cal destacar la gran caiguda que s'ha donat en totes les pràctiques culturals respecte a l'enquesta anterior.

Comparació amb la resta d'Espanya

A diferència dels resultats de l'enquesta 2010-2011, en què el nivell de pràctica d'activitats culturals per part de la població catalana era superior al de la mitjana espanyola en gairebé tots els casos, la nova enquesta (2014-2015) mostra un important retrocés en el nivell de pràctiques culturals a Catalunya. Segons aquesta enquesta, actualment els percentatges de pràctiques culturals són més elevats en l'àmbit espanyol, excepte en el cas de "fer teatre".

Comparació entre Catalunya i Espanya de les activitats culturals practicades per la població. 2014-2015

Font: *Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España. 2014-2015*. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Espais per a la pràctica cultural

A Catalunya hi ha 1.257 espais censats pel Mapa d'Equipaments Culturals, en els quals, entre altres activitats, es promou la pràctica amateur d'alguna disciplina cultural. D'aquests centres es pot destacar la labor que realitzen els ateneus de Catalunya. Amb més de 85.000 associats, els 164 ateneus que hi ha arreu de Catalunya fan una tasca important de promoció, formació i divulgació de diferents activitats culturals. Els equipaments més habituals que es poden trobar en un ateneu són sales polivalents, teatres i cafeteries, que formen part de les instal·lacions del 80 % dels ateneus. També és habitual trobar-hi sales expositives —el 62 % en tenen— i, en menor mesura, biblioteques.

A les més de 5.400 activitats que van promoure durant l'any 2014 van participar-hi 1.238.472 persones.

Principals indicadors dels ateneus de Catalunya

	2012	2013	2014
Nombre d'ateneus	156	162	164
Associats	92.181	88.420	85.720
Activitats organitzades	10.081	8.697	5.405
Assistents	1.434.277	1.174.384	1.238.472
Personal	6.159	4.643	3.207
% personal voluntari	86%	95%	91%
Pressupost mitjà per Ateneu	425.000 €	145.679 €	144.547 €

Font: Anuaris de la Federació d'Ateneus de Catalunya.

